

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

**SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK FAKTÖRLER ÇERÇEVESİNDE
ERKEN EVLİLİKLER:
ANKARA PURSAKLAR ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hülya ÇAKIR**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Aysel GÜNİNDİ ERSÖZ**

Ankara - 2013

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

**SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK FAKTÖRLER ÇERÇEVESİNDE
ERKEN EVLİLİKLER:
ANKARA PURSAKLAR ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hülya ÇAKIR**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Aysel GÜNİNDİ ERSÖZ**

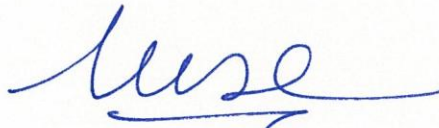
Ankara - 2013

ONAY

Hülya ÇAKIR tarafından hazırlanan “*Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Faktörler Çerçevesinde Erken Evlilikler: Ankrara Pursaklar Örneği*” başlıklı bu çalışma, 30/04/2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Sosyoloji Anabilim* dalında *Yüksek Lisans* tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Suna BAŞAK (Başkan)

Doç. Dr. Ayşe CANATAN

Yrd. Doç. Dr. Aysel GÜNİNDİ ERSÖZ (Tez Danışmanı)

ÖNSÖZ

Toplumlar ruhsal ve bedensel açıdan sağlıklı bireylerin yetiştirilmesini hedeflemektedir. Böyle bir neslin yetişmesinde; çocuğun kişiliğinin ve bilişsel yeterliliklerinin şekillenmesinde büyük rol oynayan aileye önemli görevler düşmektedir. Erken evliliklerle, 18 yaşından küçük ruhsal gelişimini tamamlayamamış, eğitimleri yarım kalmış çocuklar evlendirilmekte ve çocuk yaşta anne-baba olmaktadır. Kendi ergenlik sorunlarını halletmeden önce ebeveyn olan ailelerin çocukları da sorunlu kişilik yapısına sahip olabilmektedir. Bu şekilde de gelecek nesiller risk altına girmekte ve Türk toplumunun aile yapısını tehdit etmektedir. Hem bireysel, hem toplumsal açıdan olumsuz sonuçlar doğuran erken evliliklerin küçük yaştaki kadınlar üzerindeki sosyo-kültürel ve ekonomik etkilerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Tez konusunun seçiminden tamamlanmasına kadar olan her aşamada bilgi ve tecrübelerini benden esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Aysel GÜNİNDİ ERSÖZ'e, tezimin her aşamasında değerli fikirleriyle beni yönlendiren Sayın Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ ve tüm bölüm hocalarıma, tez çalışmam boyunca bana destek olan Sayın hocalarım Prof. Dr. Erdal Tanas KARAGÖL, Doç. Dr. Fatime GÜNEŞ, Doç. Dr. Nurdan DUMAN ve Dr. Günnur ERTONG'a, iş hayatımda yardımlarını esirgemeyen çalışma arkadaşlarıma ve Sayın Müberra SUNGUR'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her alanında olduğu gibi, bu çalışmanın başından beri beni destekleyen sevgili annem Aynur ÇAKIR, babam Mehmet ÇAKIR, ablam Leyla ÇAKIR ve her zaman yanımda olan değerli dostum Yeliz ATALAN'a sonsuz teşekkür ederim. Araştırmanın tamamlanmasını katkılarıyla mümkün kılan tüm katılımcılara gönülden teşekkür ederim.

Ankara, 2013

Hülya ÇAKIR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	5
1.2. ARAŞTIRMANIN KONUSU	6
1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI	7
1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	8
1.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	8
1.5.1. Araştırma Bölgesinin Seçimi	8
1.5.2. Örneklem	9
1.5.3. Veri Toplama Teknikleri	11
1.5.4. Görüşme Formunun Hazırlanması	11
1.5.5. Görüşme Formunun Uygulanması	12
1.5.6. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler	12
1.5.7. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması	13

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. KAVRAM TANIMLARI	14
2.1.1. Aile Kavramı	14
2.1.2. Aile Kurumunun Fonksiyonları	16
2.1.2.1. Sosyolojik Yönüyle Aile Tipleştirmeleri	18
2.1.3. Evlilik Kavramı	26
2.1.3.1. Sosyolojik Yönüyle Evlenme Biçimleri	29

2.1.3.1.1. Görücü Usulü ile Evlenme	31
2.1.3.1.2. Başlık Parası Karşılığında Evlenme	32
2.1.3.1.3. Berdel Evlilik.....	35
2.1.3.1.4. Para Karşılığı Evlenme.....	36
2.1.3.1.5. Beşik Kertme Evliliği.....	36
2.1.3.1.6. Kan Parası Karşılığı Evlenme.....	37
2.1.3.1.7. Kuma Getirme Evliliği	37
2.1.3.1.8. Ölen Kardeşin Karısıyla Evlenme (Levirat).....	37
2.1.3.1.9. Baldızla Evlilik (Sorarat)	38
2.1.3.1.10. Akraba Evliliği	38
2.1.4. Erken Evlilik (Çocuk Gelin)	40
2.1.5. Türkiye’de Erken Evlilik Konusunda Farkındalık Yaratmayı Amaçlayan Çalışmalar	43
2.2. KURAMSAL ÇERÇEVE	46
2.2.1. Aile Kuramları	46
2.2.1.1. Sistem Kuramı.....	47
2.2.1.2. Aile Konusunda Parsons’un Kuramı.....	50
2.2.1.3. Rol Kuramı	54
2.2.1.4. Feminist Kuram	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE AİLE

3.1. TÜRK AİLE YAPISI	62
3.2. TÜRKİYE’DE YILLARA GÖRE ERKEN EVLİLİKLER	66
3.3. ERKEN EVLİLİKLERİN NEDENLERİ	70
3.3.1. Sosyo-Kültürel Nedenler.....	70
3.3.1.1. Ataerkil Yapı ve Toplumsal Cinsiyet.....	70
3.3.1.1.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerini	76
3.3.1.2. Gelenekler ve Dini İnanışlar	81
3.3.2. Ekonomik Nedenler	83
3.3.2.1. Yoksulluk	86

3.3.2.1.1. Mutlak Yoksulluk.....	89
3.3.2.1.2. Görelî Yoksulluk.....	90
3.4. ERKEN EVLİLİKLERİN YOL AÇTIĞI SORUNLAR	90
3.4.1. Eğitim Olanaklarının Sınırlandırılması	91
3.4.2. İşgücüne Katılamama	98
3.4.2.1. Ücretler ve Çalışma Koşulları	101
3.4.3. Sağlık Sorunları	106
3.4.4. Toplumdan İzolasyon	112
3.5. EVLİLİĞİN HUKUKİ BOYUTU	113
3.5.1. Olağan Evlenme Yaşı	115
3.5.2. Olağanüstü Evlenme Yaşı.....	115
3.5.3. Erken Yaşta Evlilikler ile İlgili Mevzuat	117
3.5.3.1. Ulusal Mevzuatta Erken Evlilikler	117
3.5.3.2. Ulusal Mevzuatta Karşılaşılan Sorunlar.....	123
3.5.3.2.1. İmam Nikâhı	124
3.5.3.3. Uluslararası Mevzuatta Erken Evlilikler	127
3.5.3.3.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	127
3.5.3.3.2. Kadına karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)	128
3.5.3.3.3. Çocuk Hakları Sözleşmesi.....	129
3.5.3.3.4. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Üye Ülkelere Kadınların Şiddete Karşı Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı.....	129

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

4.1. EVLENME YAŞI	132
4.2. EVLİLİK VE EĞİTİM.....	133
4.3. ERKEN EVLİLİĞE SOSYAL ÇEVRENİN ETKİSİ	137
4.4. EVLİLİK VE AKRABALIK İLİŞKİLERİ.....	141
4.5. EVLENME KARARI	144

4.5.1. Evlilik Kararında Baba Etkisi	144
4.5.2. Evlilik Kararında Anne Etkisi	146
4.5.3. Evlilik Kararında Anne-Baba Etkisi.....	148
4.5.4. Kendi İsteğinin Evlilik Kararına Etkisi	150
4.6. EVLİLİK VE BAŞLIK PARASI.....	151
4.7. EVLENME ŞEKLİ.....	153
4.7.1. İmam Nikâhı.....	153
4.8. İLK ÇOCUKLARINI DÜNYAYA GETİRDİKLERİ YAŞLARI	156
4.9. EVLİLİKTE KARŞILAŞILAN SORUNLAR	159
4.9.1. Evliliğe Uyum Sorunları	159
4.9.2. Ekonomik Sorunlar	161
4.10. BİR SONRAKİ NESİLDE ERKEN EVLİLİĞE BAKIŞ.....	163
4.11. KATILIMCILARIN ERKEN EVLİLİĞE YAKLAŞIMLARI.....	167
4.11.1. Olumlu Yaklaşımlar	167
4.11.2. Olumsuz Yaklaşımlar	167
4.12. ERKEN YAŞTA EVLENDİKLERİNDE KARŞILAŞTIKLARI TEPKİLER	172
4.13. GELENEKLER VE DİNİ İNANÇLAR	173

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. SONUÇ	175
4.2. ÖNERİLER.....	180

KAYNAKÇA.....	184
----------------------	------------

EKLER.....	203
EK 1. KATILIMCILARIN GENEL DEĞERLENDİRMESİ	203
EK 2. NİTEL GÖRÜŞME FORMU.....	204
ÖZET	206
ABSTRACT	207

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
CEDAW	: The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi)
ÇETAD	: Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GDI	: Gender-Related Development Index (Toplumsal Cinsiyete İlişkin Gelişmişlik Endeksi)
HÜKSAM	: Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
HÜNEE	: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
ILO	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KAGİDER	: Kadın Girişimciler Derneği
KAMUSEN	: Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu
KEFEK	: Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
KSGM	: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
SODEV	: Sosyal Demokrasi Vakfı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TAPV	: Türkiye Aile Sağliğı ve Planlaması Vakfı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDA	: Türkiye Doğurganlık Araştırması
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu

TNSA	: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD	: Türkiye Sanayi ve İş Adamları Derneği
UNDP	: The United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNFPA	: The United Nations Population Fund (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu)
UNICEF	: The United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
UNIFEM	: The United Nations Development Fund For Women (Birleşmiş Milletler Kadınlara Yardım Fonu)
USAK	: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. TÜİK (2011) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Veritabanı (ADNKS)	10
Tablo 2. Le Play'e Göre Aile Sınıflaması Örneği	19
Tablo 3. Yıllara Göre 18 Yaş Altı Evlilik Yapan Kadınların Oranları	66
Tablo 4. 2007-2009 Yılları Arasında 15-19 Yaş Grubu Kadınların Erken Evlilik Oranları	67
Tablo 5. 15-19 Yaş Arasında Medeni Hal (TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2010).....	68
Tablo 6. Ev İşlerinde Aile İçi Paylaşım.....	78
Tablo 7. Türkiye'de Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları (%).....	87
Tablo 8. TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyon Raporu (İlköğretim Özürsüz Devamsızlık Öğrencilerin Devamsızlık Nedenleri (20 Gün ve Üstü) – Mart 2009)	94
Tablo 9. Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre Nüfus (6+yaş) (TÜİK, ADNKS Eğitim, Kültür ve Spor Veritabanı 2010 Sonuçları)	95
Tablo 10. TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyon Raporu, 2009.....	111
Tablo 11. Görüşme Gerçekleştirilen Katılımcıların Evlenme Yaşı ve Sayısı	133

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Parsons'ın Dört İşlevli Örnek Çerçevesi	52
Şekil 2. Parsons Aksiyon Sisteminin İşlevsel Zorunlulukları ile Toplumun Yapısal Öğeleri Arasındaki Etkileşim	57
Şekil 3. Ortalama İlk Evlenme Yaşı	68
Şekil 4. İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri, TÜİK (2011).....	100
Şekil 5. Kadın Nüfus Yaş Bağımlılık Oranları, TÜİK (2010).....	103
Şekil 6. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu TÜİK (2011).....	104
Şekil 7. Yerleşim Yerine Göre Adolesan Doğurganlık Oranı (15-19 yaş), 1993-2008	110
Şekil 8. Yaş Gruplarına Göre Kısılan Nikah Türü	126

GİRİŞ

‘Erken evlilik’ kavramı, 18 yaşın altında, biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimini tamamlamamış çocukların aldıkları kararın ciddiyetinin farkında olmadan yaptıkları ya da zorlandıkları evlilikleri tanımlamaktadır. Geleneksel kültür; kuşaklar öncesinden devam ettirilen pratik ve ritüelleri sorgulamaksızın kabul etmekte ve sürekliliğini sağlamaktadır. Geleneksel kültürün hakim olduğu Türkiye’de ‘erken evlilikler’ uzun yıllardan beri var olan bir olgudur. Ataerkil ve geleneksel toplum yapısının meşrulaştırdığı erken evlilikler; toplumun çoğunluğu tarafından bir “sorun” olarak değerlendirilmemektedir.

Çalışmamızda çocukların eğitim, sağlık, yaşama ve gelişme, ihmal ve istismardan korunma haklarının ihlal edilmesi ile gerçekleştirilen ve toplum tarafından sorun olarak görülmeyen erken yaşta evliliklerin neden ve sonuçlarından hareketle; evlendirilen çocukların, aileleri ve toplum açısından yarattığı sorunlar üzerinde durulmaktadır.

Mevcut durumda sebeplerin ve sonuçların ortaya sağlıklı bir şekilde konulabilmesi için gerekli olan veri tabanı eksikliği söz konusudur. Veri tabanı oluşturabilmek için konuya farklı açılardan yaklaşılın, farklı yaklaşım ve çözüm önerileri sunan, veri zenginliği sağlayacak bilimsel çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar; erken evliliğe ilişkin stratejilerin belirlenmesinde, özellikle bu alanda çalışan kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerine bilimsel verilere dayanarak katkı sağlaması ve yine bu bilimsel verilere dayanarak sunulacak öneriler açısından önem taşımaktadır.

Çalışmamız beş bölümden oluşmaktadır. Sosyo-kültürel ve ekonomik faktörler çerçevesinde erken evliliklerin araştırma metodolojisinin yer aldığı birinci bölümde; araştırmanın problemi, konusu, amacı, sınırlılıkları ve yöntemi ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve adını taşıyan ikinci bölümde; aile kavramı, tipleri, ailenin önemi, işlevleri ve geçirdiği değişimler, evlilik kavramı ve evlenme biçimleri, erken evlilik kavramı ile Türkiye’de erken evlilik konusunda yapılan çalışmalar açıklanmaya çalışılmaktadır. Kuramsal çerçevede ise, aileye ilişkin kuramsal yaklaşımlar üzerinde durulmaktadır.

Türkiye’de Aile kurumunun irdelendiği üçüncü bölümde; Türk aile yapısı, Türkiye’de yıllara göre erken evlilikler, erken evliliklerin gerçekleşmesinde etkili olan nedenler, erken evliliklerin yol açtığı sorunlar ve erken evliliklerin hukuki boyutu açıklanmaktadır.

Araştırma bulguları ve tartışma başlığını taşıyan dördüncü bölümde; erken evlilik konusu ile ilgili kaynaklar ve daha önce yapılmış bazı araştırmalardan yararlanılarak düzenlenen araştırma soruları ‘Evlenme yaşı’, ‘Evlilik ve eğitim’, ‘Evliliğe sosyal çevrenin etkisi’, ‘Evlilik ve akrabalık ilişkileri’, ‘Evlenme kararı’, ‘Evlilik ve başlık parası’, ‘Evlenme şekli’, ‘İlk çocuklarını dünyaya getirdikleri yaşları’, ‘Evlilikte karşılaşılan sorunlar’, ‘Bir sonraki nesilde erken evliliğe bakış’, ‘Erken evliliğe olumlu ve olumsuz yaklaşım’, ‘Erken yaşta evlendiklerinde karşılaştıkları tepkiler’, ‘Evliliklerle ilgili Algı ve İnançlar’ gibi on dört ayrı kategoride değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Gerçekleştirilen görüşmelerde evlilik ve eğitim kategorisinde; çoğunluğu kırsal kesimde yetişen kadınların anne, baba ya da her ikisinin ‘okutmama kararı ile eğitim alma hakkından mahrum kaldığı ve bu sebeple eğitim seviyelerinin düşük olduğu görülmüştür. Sosyal çevreyi erken evlilikler açısından ele aldığımızda; kız çocukları, yaşlılarının evlenmesi ve aile

içinden ya da dışından kişilerin 'Evde kalırsın', 'Yaşın geçerse seni kimse almaz' gibi söylemlerinin de etkisiyle erken yaşta evlenebilmektedir. Bu durum aileler için de geçerlidir. Çocuğunu erken yaşta evlendirmek istemeyen ebeveynler de çevreye uygun hareket etmek durumunda kalmakta ve çocuklarını erken evlendirebilmektedir. Evlilik ve akrabalık ilişkileri kategorisinde; mirasın bölünmemesi, yakın akraba ve kardeş çocuklarının yaşlılık döneminde kayınvalide ve kayınbabaya daha iyi bakabilecekleri ümidi gibi sosyo-ekonomik ve psikolojik sebeplerle amca, hala çocukları büyüklerin kararıyla erken yaşta evlendirilmektedir.

Erken evlilikler on sekiz yaşın altında gerçekleştirildiği için evlilik kararı aile büyükleri ve içinde yaşanılan grup tarafından belirlenmektedir. Görüşme gerçekleştirilen kadınlar evlilik kararında kendilerine söz hakkı tanınmadığını, evlilik kararını babalarının verdiğini, kendilerine sadece 'kızım seni verdim' ve 'annenle, babanın elini öp' denildiğini, kendilerinin de verilen bu karara boyun eğerek, kabul ettiklerini ifade etmişlerdir. Babanın olmadığı ailelerde erken evlendirilme kararının anne tarafından alındığı görülmektedir. Annelerinin kız çocuğunun bir an önce bir erkeğin himayesine girdiğinde gelebilecek cinsel taciz ve şiddetten korunabileceği görüşünden hareketle evlenmelerini istediklerini ifade etmişlerdir. Görüşmelerde kadınlar aileleri tarafından alınan başlık parasının ailenin geçiminin sağlanmasında kullanılmasının yanı sıra düğün hazırlıkları ve çeyizin hazırlanmasına destek olmak amacıyla kullanıldığını ifade etmiştir.

Erken evlilikler Medeni Kanunda tanımlanan resmi evlenme yaşından önce gerçekleştirildiği için resmi nikah kıyılmasına engel teşkil etmektedir. Görüşmelerde katılımcılar resmi nikahlarının ancak yedi yıl sonra yani çocuklarının okula başladığında kayıt işlemlerinde gerekli olmasından ve hamileyken çocuk parası almak için kıyıldığını belirtmiştir. Erken evliliklerde; biyopsikososyal gelişimini tamamlamamış adölesanın hamile kalması ile adölesanlık ve gebelik döneminin üst üste gelmesi sağlığı riske sokmaktadır.

Görüşmelerde kadınların hamile olduklarını bilmedikleri, düşük doğum gerçekleştirdikleri, çocuk bakımında kaynana, yakın akraba, komşu vb. kişilerden destek alma gereksinimi duydukları yani gebelikte (gebelik komplikasyonları vb.), doğum sırası (zor doğum, zor doğuma bağlı komplikasyonlar vb.) ve sonrasında (çocuk bakımında zorlanması vb.) sıkıntı yaşandığı belirtilmiştir.

Görüşülen katılımcılar erken evliliklerin küçük yaştaki kızları 'ezmek, korkutmak ve ele avuca sığdırma' nın daha kolay olacağı düşüncesinden hareketle gerçekleştirildiği ve kendilerinin de kaynana, kayınbaba, eş ve eşlerinin ailesinden kişiler tarafından bu durumlara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Erken yaşta evlendiklerinde karşılaştıkları tepkiler erken evliliklerin toplumda ne derece meşrulaştırıldığını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Katılımcıların tamamına yakını 'erken evliliklerin çevrelerinde yaygın olduğu için sorun olarak algılanmadığı ve normal karşılandığını' benzer şekilde ifade etmiştir. Bunun dışında 'babam ısrarcı tutumuyla çevreyi önemsemedi' ve 'çevremde olumsuz karşılandı' cevabını veren katılımcılar da olmuştur. Görüşülen katılımcılar çocuk olmaları sebebiyle evliliğe uyum sağlamada zorlandıklarını, nişanlı ve evli iken oyun oynadıkları, oyun ve arkadaş grubundan ayrılamadıklarını tam anlamıyla 'çocukluk ve yetişkinlik arasında kaldıklarını' ifade etmişlerdir. Erken evliliklerin sürekliliğinin sona erdirilmesi için kız çocuklarını okutmak ve kendi kararlarıyla evlendirmek istediklerini ifade ederek, bir sonraki nesilde erken evliliğin devam etmesini istemediklerini belirtmişlerdir.

Beşinci ve son bölümde ise; erken evlilik literatürü ile araştırma bulguları arasındaki ilişki incelenerek, sonuç ve öneriler ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Sosyo-kültürel ve ekonomik faktörler çerçevesinde erken evlilikler araştırması; amaç bakımından betimleyici bir saha araştırmasıdır. Araştırmada örneklem çerçevesinde, erken evliliklerin nedenleri nelerdir? Bu nedenler farklılaşmakta mıdır? Eğitim ve ekonomik durum gibi göstergeler ile erken evlilik oranları arasında bir bağlantı var mıdır? sorularına cevap aranmaktadır.

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Erken evlilikler ile kız çocukları 18 yaşından önce genelde kendi rızası olmadan, özgür iradesinin dışında, aile baskısıyla evlendirilmektedir. Bu evliliklerin yasal olmayan imam nikâhı ile gerçekleştirilmesi, bireyin medeni nikahla kazanacağı haklarından mahrum kalmasına ve mağdur olmasına neden olmaktadır. Bu yolla çocuğun eğitim alma hakkı, sağlıklı yaşama hakkı, üretime katılma yani çalışma hakkını elinden almaktadır. Erken evlilikler kadının statüsünün düşmesine ve daha yoğun cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmasına yol açmaktadır. Bu durumun toplumumuzda sorun olarak görülmemesi de devamlılığını sağlamakta ve hak ihlallerine uğrayan çocuk sayısını arttırmaktadır. Bütün bu olumsuzluklara rağmen toplumun çoğunluğu tarafından sorun olarak değerlendirilmeyen “erken evlilikler”, araştırmamızın problemini oluşturmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışma, erken evlilikle henüz büyüme ve gelişme dönemini tamamlayamamış kız çocuğunun hazır olmadığı bir dönemde sosyal statüsünü değiştirmesi yaşam tarzının temel belirleyicisi olması görüşünden hareket etmektedir. “Erken yaşta evlilikler” terimi 18 yaşın altında yapılan evlilikler anlamına gelmektedir. Bu evlilikler Türk Medeni Kanunu çerçevesinde, Kanun’un öngördüğü evlenme yaşından daha küçük yaşta gerçekleştirildiği için dini nikaha dayanan evliliklerdir.

Türkiye’de ataerkil ve geleneksel toplum yapısı erken evliliği normalleştirmiş ve meşrulaştırmıştır. Ancak Türkiye ‘Çocuk Hakları Sözleşmesi ve ‘Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)’ni imzalamış olup, bunlar iç hukuk normu olarak değerlendirilmektedir. Bu durumda çocukların erken yaşta evlendirilmesi ile hem uluslararası normların hem de yasaların ihlali söz konusu olmaktadır.

2010 CEDAW Gölge Raporuna göre, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaratmış olduğu ayrımcılık sonucunda çocuk yaşta evlendirilen kızların doğum yaptıklarında, bebeklerini kendi üzerlerine kayıt ettiremedikleri, bunun yerine bebeklerini kayınvalidelerinin üzerine kayıt ettirmeleri durumu yaşanmaktadır. Kendi bebeğinin sorumluluğunu hukuki olarak alamaz yaşta anne olan bu kızların sayısının yüksek oranda olması istatistiklerle de desteklenmektedir. Hem cinsiyet eşitsizliğini, hem de kız çocuklarının evlendirilme oranlarının yüksek olduğunu gözler önüne sermesi bakımından TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2010 verilerini ele alacak olursak; 15-19 yaş grubunda evli olan erkek sayısı 15.543 iken bu sayı kadınlarda 216.810’dur. Rakamlar evli kız çocuğu sayısının evli erkek çocuğu sayısına oranla yaklaşık 14 kat daha fazla olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada, erken evlilikler ile (özellikle kız çocuklarının) sağlık hakkı, yaşama ve gelişme hakkı, eğitim alma hakkı, ihmal ve istismardan korunma hakkı ihlali yaşanması üzerinde durulmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ve ülkenin pek çok bölgesinde, sosyo-ekonomik düzeyi düşük aileler, kız çocuklarının ekonomik bir yük olarak görülmesi ile de bağlantılı olarak erken evlenmeye zorlamaktadır. Hem üzerlerindeki ekonomik yükü hafifletmek hem de başlık parası yoluyla aileye gelir getirmek için aileler kızlarını çocuk yaşta evlendirmektedirler. Bu noktadan hareketle erken evliliklerin Türkiye'de sosyal bir sorun olarak devam ettiği ancak soruna sadece bir toplumsal sorun olarak değil, sağlık ve iktisadi açıdan da yaklaşılması gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Geleneksel kültürlerde kuşaklar öncesinden devam ettirilen pratik ve ritüellerin sorgulanmaksızın kabul edilip, sürekliliğinin sağlanması sonucu yapılan erken evlilikler, yaygın biçimde günümüzde de varlığını sürdürmekte ve öncelikle çocuklar ve kadınları mağdur etmektedir. Erken evlilik, geleneksel kültürün hakim olduğu Türkiye'de uzun yıllardan beri var olan bir olgudur ancak bu durum toplumun çoğunluğu tarafından bir "sorun" olarak değerlendirilmemektedir. Yasalarla engellenmeye çalışılsa da toplum istemediği sürece kız çocuklarının insani hakları ihlali devam etmektedir. Araştırmada kız çocuklarının erkeklerden çok daha erken yaşta evlendirilmeleri nedeniyle erken evliliklerden en fazla kız çocuklarının zarar görecekları görüşünden hareketle, Ankara ili Pursaklar ilçesinde erken evlenmiş yirmi kadınla gerçekleştirilen görüşmelerle, derinlemesine etkilerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Erken yaşta evlilik yapan kız çocuğunun erken yaşta çocuğunun dünyaya gelmesi ve erken doğan çocukların geçimini sağlayamayan ekonomik düzeyi düşük olan ailelerin kız çocuklarını çoğunlukla erken yaşta

evlendirmesi gibi iktisadi açıdan kısır bir döngü gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle araştırmada erken evliliklerin iktisadi boyutunun önemi ve etkisinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Çok boyutu olan bu sağlıklı yapının küçük yaştaki kadınlar üzerindeki sosyo-kültürel ve ekonomik etkilerini ortaya çıkarmak ve erken evliliklerle ilgili farkındalığın yaratılmasına hizmet etmek amaçlanmıştır.

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmanın maliyet ve zaman kısıtlarından dolayı belli bir örneklem sınırı vardır. Araştırma sadece Ankara'nın Pursaklar ilçesinde 18 yaş altında evlenen yirmi kadınla gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle araştırmadan çıkan sonuç genellenemez. Elde edilen bulguların toplumun tümüne genellenebilmesi için yapılacak yeni araştırmaların ülke genelinde, farklı bölgeler ve yerleşim yerlerini dikkate alması gerekmektedir.

1.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde, araştırma bölgesinin seçimi, örneklem seçimi, veri toplama yöntem ve araçları ile verilerin değerlendirilmesi konularına yer verilmiştir.

1.5.1. Araştırma Bölgesinin Seçimi

'Erken Evliliğin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Nedenleri (Pursaklar Örneği)' çalışmasında Ankara'nın Pursaklar İlçesinin seçilmesinin belirli nedenleri vardır. İlki Kentsel dönüşüm alanı olması önemlidir. İlçenin dinamik bir sosyal yapısı vardır ve değişim, dönüşüm potansiyeli yüksek bir alan konumundadır. 'TOKİ Kentsel Dönüşüm Projesi' ile gecekondu yıkılarak sitelere dönüştürülmekte ve bu gecekondu da yaşayan insanlar inşaat tamamlanana kadar en yakın yerlere kiracı olarak yerleştirilmektedir.

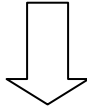
Pursaklar ilçesinde son yıllarda farklı gecekondü bölgelerinden gelen insanlar ikamet etmektedir. Alan araştırması verileri diğer kentsel alanlara oranla konumuzun ana temaları olan sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerde iktisadi gerekçelerle erken evliliğin yaygın olması, eğitim seviyesi düşük ve düşük sosyo-kültürel yapıdaki ailelerin çocuklarında erken yaşta evliliklerin daha sık yaşanması, Pursaklar ilçesinin araştırma bölgesi olarak seçilmesinde etkili olmuştur. İkincisi, araştırmacının Pursaklar'da ikamet ediyor olması ve erken evliliklerin yarattığı sorunları yakından gözleme fırsatı bulması da araştırma bölgesinin seçiminde etkili olmuştur.

1.5.2. Örneklem

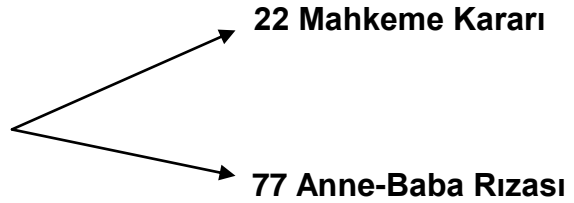
Araştırma kapsamında Pursaklar'da yirmi kadınla görüşme gerçekleştirilmiştir. Bireysel görüşmeler, Pursaklar'a Türkiye'nin farklı bölgelerinden göç etmiş, erken yaşta evlenmiş kadınlarla gerçekleştirilmiştir.

Pursaklar'da 2011 yılı; (Pursaklar Belediyesi)

865 adet nikahtan

99 adedi 18 yaş altında

Pursaklar'da belediyesi 2011 yılında toplam 865 nikâh kıymıştır. Bu nikâhlardan 99'u 18 yaş altı kız veya her iki cinsinde 18 yaşın olduğu nikahlardır. Bu nikâhların 22'si mahkeme kararı, 77'si anne-baba rızası ile gerçekleştirilmiştir.

Burada aslında daha önce bahsettiğimiz Kanun'da 18 yaşın altında evlenemez temel madde olarak görülse de hâkim kararı, ebeveyn onayı gibi ek maddeler ile çocukların 16 yaşını tamamladıkları zaman evlendirilmeleri

ile ilgili ara yollar açıldığı, yani Türkiye’de yasal olarak da erken evliliklere “belli koşullarda” izin verilmekte olduğu görüşümüzü destekler sonuçlarla karşılaşmaktayız.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’nun Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi veri tabanından alınan verilere göre ise Pursaklar’da 2011 yılı itibariyle 15-19 yaş arası 17 erkek, 464 kadın evlidir. Bu sonuç da Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’nun 2010 Türkiye geneli 15-19 yaş medeni hal verileri benzerlik göstermektedir. Her iki veride de bu yaş aralığında evli kız sayısı evli erkek sayısından çok daha yüksektir.

Tablo 1. TÜİK (2011). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Veritabanı (ADNKS)

Medeni Durum, Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre İl/İlçe Merkezleri Nüfusu – 2011						
Ankara – Pursaklar – İl/İlçe Merkezi						
Yaş Grubu	Cinsiyet	Hiç evlenmedi	Evli	Boşandı	Eşi öldü	Toplam
15-19	Erkek	4 808	17	-	-	4.823
	Kadın	4 100	464	2	-	4.566
20-24	Erkek	3 204	867	7	-	4.078
	Kadın	2 031	3 014	65	6	5.116
25-29	Erkek	1 601	3 742	61	1	5.405
	Kadın	671	4 889	150	14	5.724
30-34	Erkek	511	5 198	111	2	5.822
	Kadın	333	4 930	189	32	5.484
35-39	Erkek	178	4 728	109	4	5.019
	Kadın	190	4 118	216	64	4.588
40-44	Erkek	75	3 868	109	5	4.057
	Kadın	133	3 262	172	89	3.656
45-49	Erkek	34	3 619	99	16	3.768
	Kadın	71	3 320	157	174	3.722
50-54	Erkek	25	2 695	68	7	2.795
	Kadın	41	2 185	116	211	2.553
55-59	Erkek	14	2 074	47	30	2.165
	Kadın	35	1 579	72	30	2.165
60-64	Erkek	5	1 159	34	32	1.230
	Kadın	20	881	49	294	1.244
65 +	Erkek	16	1 442	47	299	1.804
	Kadın	35	921	46	1 242	2.244
	Toplam	18.131	58.972	1.926	2.817	81.846

1.5.3. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada insan eylemlerinin öznel anlamları içerdiğini bu nedenle insanla ilgili yapılacak araştırmalarda sayısal veriler kadar öznel algılamaların da önemli olduğunu ifade eden nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem ile kadınların yaşadıkları durumu nasıl algıladıkları ve anlamlandırdıklarını kendi ifadeleri ile anlayabilmek amaçlanmıştır. Bu çalışmada, görüşülen kişinin serbest bir söyleşi için tamamen özgür bırakıldığı, ancak görüşme konusunun araştırmacı tarafından önceden analiz edildiği ve görüşme boyunca hangi evrelerin izleneceği ve nelerden söz edileceği önceden belirlenmiş olan sorun merkezli görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada 18 yaşın altında evlenen yirmi kadınla sorun merkezli görüşme tekniği kullanılarak görüşme yapılmıştır.

Araştırmada bir ağdaki örnek olayla başlanıp, daha sonra o örnek olaydan aldığı bağlantılı ilişkilerle ilgili bilgilere dayanarak başka örnek olaylar belirlediği ve süreci tekrarladığı bir örnekleme türü olan kartopu örnekleme ile kadınlara ulaşılmıştır. Kartopu örneklemede önemli olan her bir kişinin ya da birimin bir diğeriyle doğrudan ya da dolaylı bir bağlantıyla bağlı olmasıdır. Bu, her bir kişinin ağdaki diğer kişileri doğrudan tanıdığı anlamına gelmez (Neuman 2008: 316). Araştırmada da erken yaşta evlenen bir kadınla görüşülmüş ve kendisine, çevresinde erken yaşta evlenen başka kadınlar olup olmadığı sorulmuş ve diğer kadınlara ulaşılmıştır.

1.5.4. Görüşme Formunun Hazırlanması

Araştırma verilerinin toplanmasında Ek II'deki görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme soruları, görüşmelerden önce yapılan literatür çalışması sonucunda elde edilen bilgiler ve daha önce yapılmış bazı araştırmalardan yararlanılarak düzenlenmiştir. Soruların anlaşılır olmasına dikkat edilmiştir.

1.5.5. Görüşme Formunun Uygulanması

Görüşme formu araştırmaya dahil edilen kadınlara bireysel olarak uygulanmıştır. Görüşmenin başlangıcında kadınları tanımaya yönelik (eğitim durumu, çalışıp çalışmadığı, eşinin ne iş yaptığı, gelir durumu v.b.) sorular sorulmuştur. Daha sonra, aile yapısının belirlenmesi için kaç yaşında nasıl evlendiği, akraba ilişkileri, erken evliliğe bakış, geleneksel değerler, kadın rolü, karar alma süreçleri, evlilik ve başlık parası, katılımcıların erken evliliğe yaklaşımları başlıklarında görüşmeyi yönlendirici sorular sorulmuştur. Sorun merkezli görüşmede, görüşmeci önceden hazırladığı konu veya alanlara sadık kalarak hem önceden hazırlanmış soruları sorma, hem de bu sorular konusunda daha ayrıntılı bilgi alma amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir (Myring 2000: 58). Bu çalışmada da bazı durumlarda daha derinlemesine bilgi almak için ek sorular da kullanılmıştır. Görüşmelerin süresi ve kalitesi görüşme koşulları, yanıt veren kişinin istekliliğine ve iletişim becerisine, görüşmenin yapıldığı yere vb. bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Görüşmelerin süresi 1-4 saat arasında değişmektedir.

1.5.6. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler

Erken yaşta yapılan evlilikler Türk Medeni Kanunu çerçevesinde, Kanun'un öngördüğü evlenme yaşından daha küçük yaşta gerçekleştirildiği için dini nikaha dayanan evliliklerdir. Dini törenle gerçekleştirilen evliliklerin herhangi bir resmiyeti ve kaydı bulunmamaktadır. Kişilerin kayıtlarına ulaşılamaması, katılımcı sayısının belirlenmesinde sorun yaratmıştır. Kartopu örneklemeyi kullanmayı zorunlu kılmıştır. Erken evlilik konusunun kadınlar tarafından mahrem bir konu olarak algılanması kadınların araştırmaya katılmaktan tümüyle kaçınması, kısa cevaplar verilmesi gibi güçlükler yaşanmasına neden olmuştur. Ancak kadınlara kişisel güven ortamının sağlanması ve duygudaşlık kurulması sonucunda güçlükler aşılmış ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

1.5.7. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

‘Sorun merkezli görüşme’ tekniği kullanarak toplanan bilgileri veriye dönüştürdükten sonra verileri çözümlmek için betimleme aşamasında; verilerin araştırma problemine ilişkin olarak neler söylediği, hangi sonuçları ortaya koyduğu; analiz aşamasında, kavramsal kodlama sonrası temaların ilişkilerini ortaya koyma; yorumlama aşamasında, söylenen/gözlenenin anlamı oluşturulmaya çalışılmıştır. Görüşme kılavuzu aracılığıyla toplanan veriler yazılı metin haline getirilmiştir. Bu metinler ana başlıklar kapsamında değerlendirilerek araştırma bulgularında ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. KAVRAM TANIMLARI

2.1.1. Aile Kavramı

Kavram olarak geniş bir yelpazeye sahip olan ailenin farklı tanımları yapılmaktadır. Bu tanımlardan birine göre; aile, içinde yaşadığımız toplumun temel taşıdır; toplum aile denilen en küçük sosyal birimin bir araya gelmesinden oluşmuş insan topluluğudur (Akıntürk, 2002: 3). Aile toplumun çekirdeği ve temelidir. Sağlam ve güçlü bir toplum ancak güçlü ve düzenli ailelerden oluşur. Aile konusunda çalışma yapan kişi ve gruplar kendi amaçları doğrultusunda aileyi tanımlamaktadırlar (Segrin, 2004: 16). Buna göre Nirun (1994: 35-39) aileyi; üyeleri arasındaki ilişkiler ve etkileşim yönünden sosyal bir grup, sosyal ve ekonomik yönden bir birlik, sosyal yaşamın temel göstergelerinden biri olarak bir örgüt, üyelerinin ihtiyaçlarının karşılanması ve yürütülmesinde sistematik kuralları bulunan en küçük sosyal bir yapı olarak ele almaktadır. Ülken ise (1991: 32) aileyi, aralarında gerçek veya uzlaşma gibi bir akrabalık bağı olan, yani bütün sosyal ilişkileri bir soy etrafında toplanmış olan zümreler olarak tanımlamaktadır. Aileyi kurum olarak ele alan tanımlamalar da vardır. Bu tanımlardan birine göre, aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal ve benzeri yönleri bulunan toplumsal bir kurumdur (Sayın, 1990: 2).

Aile grup olarak da tanımlanmaktadır. Buna göre aile, “aynı çatı altında yaşayan ve sosyal, ekonomik bir birim oluşturan bireyler grubu” olarak tanımlanmaktadır (Budak, 2000: 25).

Aileyi, kendine özgü bir yapısı olan doğal, sosyal bir sistem olarak tanımlayan Goldernberg’e göre aile, üyelerinin kendilerine özgü roller taşıdığı kendi içinde gelişen bir takım kurallara sahip olan, organize bir güç yapısı ile işleyen, son derece karmaşık iletişim yolları ve formlarına sahip, kendine özgü problem çözme yöntemleri olan bir sistemdir (Akt. Canel, 2007: 43).

Türk toplumunda aile, evlilik bağıyla başlayan, akrabalık ve sosyal bağlarla birbirlerine bağlanan, çeşitli rollere sahip, birbirlerini etkileyen, çoğunlukla aynı evde yaşayan fertlerden oluşan, üyelerinin cinsel, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayan, yaşanılan topluma uyumu sağlayan, toplumun temel birimi olarak tanımlanmaktadır (Özgüven, 2001: 289). Aile sosyal kurum olarak, toplumun diğer sosyal kurumlarına uzanır, onlarla birleşir, kendisini duyurur ve sosyal kurumları da kendi bünyesinde duyar.

Birleşmiş Milletler’in özellikle sayım ve araştırmalarda kullanılmak üzere önerdiği aile tanımı şöyledir: Aile, kan, yasa ve evlilik yoluyla birbirlerine belirli derecelerde akrabalıkları bulunan hane halkı üyelerinden meydana gelir. Ailenin sınırlarını tespiti yönelik olarak kullanılan akrabalık dereceleri, verilerin kullanımına bağımlıdır ve bu nedenle bütün dünya için tamamıyla geçerli değildir (Akt. Yılmazçoban, 2008: 32). Tanımlardan da görüleceği gibi, aile konusunda geniş bir tanım oluşturmanın çeşitli güçlükleri bulunmaktadır. En önemli güçlük, ailenin değişik fonksiyonlara sahip olması gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Aile kurumu sosyalizasyon sürecinin kaynağı durumundadır. İnsanın kazandığı duygu, düşünce, inanç ve davranışların kökleri ailededir. Özellikle çocuğun doğumundan sonra aile

sosyal bütünlüğünü tamamlar ve giderek toplumun odak noktası olma durumunu kazanır.

Aile üzerinde sosyologların ittifak ettiği gibi, toplumun birinci temel kurumudur. Her ne kadar aileye karşı 21. yüzyılda küreselleşmeyle birlikte ailenin yok olacağı açısından görüşler üretilmeye çalışılsa da, toplumsal değişim sürecinde aile de toplumla birlikte değişerek, toplumun yapısına uyum sağlamayı sürdürmektedir (Öktik ve Sezer, 2004: 56).

Aile kavramı bütün toplumlarda önemini korumakla birlikte zaman içerisinde yapısal olarak değişikliklere uğramıştır. Örneğin Türk ailesi; sanayileşme, göç ve kentleşme gibi sosyoekonomik değişim süreçlerinden etkilenmiş, yapısal olarak değişmiş ve geleneksel geniş aileden çekirdek aileye doğru geçiş sosyolojik bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. 1940'lı yıllardan başlayarak giderek hızlanan tarımsal yapıdaki değişim kırsal alanda başlayıp kentlere yönelen iç göç hareketlerine yol açmıştır. Nüfus hareketleri ile birlikte ailenin yaşam biçimlerinde, evlenme, doğurganlık ve eğitim durumunda ortaya çıkan değişiklikler Türk ailesinin yeniden yapılanmasına neden olmuştur.

2.1.2. Aile Kurumunun Fonksiyonları

Ailenin toplumdaki yerini ve değerini, üstlenmiş olduğu sorumluluklar ve yerine getirdiği işlevler belirlemektedir (Oğuz, 2006: 58):

Ailenin biyolojik işlevi, eşler arasındaki cinsel ilişkinin toplum değerlerine ve ahlak kurallarına uygun olarak sürdürülmesini sağlamaktır. Aile bu işlevi ile topluma yeni üyeler kazandırmaktadır. İnsan türünün devamı için çocuk yapma işlevi aileye verilmiştir. Tüm aile türleri için bu işlev ortaktır.

Aile toplumun en küçük aynı zamanda hem üretim hem de tüketim birimidir. Aile üyelerinin gereksinimleri aile içinde karşılanmaya çalışılır ya da ekonomik faaliyetlere katılım yoluyla ihtiyaçların karşılanmasına kaynak

yaratılmaktadır. Aile aynı zamanda bireye bazı mesleki yeterlikleri kazandıran meslek okulu niteliği taşımaktadır. Aileye ait küçük atölyelerde baba mesleği olan el sanatları usta çırak ilişkisi içinde yeni nesillere öğretilerek bu mesleklerin yaşatılmasına da katkı sağlanmış olmaktadır (TÜİK Aile Yapısı Araştırması, 2010: 26). Aile içinde yaşa ve cinsiyete göre ekonomik bir iş bölümü mevcuttur.

Ailenin ekonomik işlevinin yanısıra bireye ait olduğu aile ve akrabalık çerçevesinde bulunduğu konuma göre saygınlık (itibar) edinmesi ve toplum içindeki statüsünü belirlemesi gibi saygınlık işlevi de vardır. Bireyin toplumdaki statüleri öncelikle aileleri tarafından belirlenmektedir. Ailenin soyu, ekonomik durumu, eğitim düzeyi ve yaşadığı yer statünün önde gelen belirleyicileridir. Aile daha ileri yıllarda bireylerin kendi çabalarıyla farklı statüler edinmelerine uygun ortam ve olanaklar sunmaktadır.

Eğitim işlevi ise çocuğa toplumun kültürünü, mesleki bilgilerini eğitim ve öğretimini ilk ve etkili öğreten eğitim kurumu olması ile yerine getirmektedir. Aile içindeki büyüklerin, küçük çocukların eğitilmesinde önemli payı bulunmaktadır. Bu anlamda aile bir toplumsallaştırma ortamıdır. Kişiliğin temelleri ailede atılır. Kültürel değerler toplumsal kurallar ailede benimsenir. İnsan ilişkilerini düzenleyen kurallar ailede yaşanarak öğrenilmektedir. Ailede yaşanan ilk yıllar çocuğun geleceği açısından büyük önem taşıyan ve hayata hazırlayan bir okul gibidir (Ağdemir, 1991: 11). Belirli bir meslek dalı için çocuk aile içinde yetiştirilmektedir. Ailenin dini işlevi de söz konusudur. Geleneksel aileler kendi üyelerine sadece dini eğitim vermekle kalmazlar, onun pratiklerini üyelerin yerine getirip getirmediğini de denetlemektedirler.

Aile bireyin kendisini huzur ve güven içinde hissettiği sıcak bir ortam, sevgi ve şefkatin ilk doğal kaynağı olması yönüyle psikolojik işlevini yerine getirmektedir. Ailenin bu işlevi üyeler arasında güçlü, duygusal bir bağ oluşmasını sağlamakta ve diğer işlevlerini yerine getirmesinde de etkili

olmaktadır (Kasapoğlu, Karkıner vd., 2011: 11). Anne, baba ve çocuklar arasındaki duygusal ilişkiler, aile üyelerinin psikolojik doyuma ulaşmalarını sağlamaktadır. Geleneksel ailede psikolojik ilişkiler yoğun değil, yaygındır. Kişi ailesi ve çocuklarıyla olduğu kadar anne- baba ve kardeşleriyle de psikolojik bağlar içinde bulunmaktadır.

Değişen sosyal ve kültürel şartlar içinde aile, nesillerin devamını sağlamakla yükümlü olup çocukları yetiştirerek sosyalizasyon süreci içinde topluma kazandırılması sebebiyle görevini ve önemini arttırmaktadır. Ailenin görevinin ve öneminin kaynağı, 'aile içi dayanışma'dır. Dayanışma, endüstri toplumunda sosyal huzur ve güven faktörleri ile aile içinde desteklenmektedir. Endüstri toplumlarında, aile içindeki dayanışma, aile bireyleri arasındaki 'Biz Duygusu' ihtiyacını arttırmaktadır (Könezoğlu, 2006: 7). Aile, aile üyelerinin, maddi ve manevi her türlü tehlikeye karşı korunmasını, güven içinde bir yaşam sürmelerini sağlamayı hedeflemektedir. Geleneksel Türk aile yapısında aile üyelerinin her türlü maddi ve manevi zararlara karşı koruyan güvencesini sağlama özenle yerine getirilmektedir. Dıştan gelen saldırılara tüm aile üyeleri birlikte karşı koymaktadırlar (Gökçe, 2004: 190). Bazı işlevlerini diğer kurumlarla paylaşırsa, bazılarını onlara devretse de aile toplumda çok önemli işlevleri yerine getirmektedir.

2.1.2.1. Sosyolojik Yönüyle Aile Tipleştirmeleri

Ailenin fonksiyonlarında geniş ve çekirdek aile kavramları kullanılmıştır. Bu kavramları açıklamak ve sosyolojik yönüyle aile tipolojilerinin neler olduğunu görebilmek amacıyla aile sınıflamalarına değinmemiz gerekmektedir. Genellikle; hanede yaşayan kişi sayısı, otorite işlevi, evlenme biçimleri, yerleşim yerleri, aile işlevlerini yerine getirme durumlarından yola çıkılarak aileler sınıflandırılmaktadır (Kasapoğlu, 1993: 53). Aile toplumdan topluma değiştiği gibi aynı toplum içinde de farklılık gösterebilmektedir. Her ailenin toplumdaki yerini belirlemek amacıyla taşıdığı

birtakım özellikleri vardır. Otorite şekli ve ailenin büyüklüğünü dikkate alarak aileyi ana ailesi (anaerkil), baba ailesi (ataerkil), büyük aile (geniş aile), küçük aile (çekirdek aile), ayrıca, coğrafi bölgeye göre, köy (kırsal kesim), gecekondulu ve şehir ailesi şeklinde sınıflandırıldığı gibi sadece sosyal ilişkilere göre de sınıflandırılmıştır (Yılmazçoban, 2008: 33): Sosyal ilişki açısından bağımlı aile, sosyal ilişki açısından bağımsız aile, sosyal ilişki açısından içeride bağımsız dışarıda bağımlı aile, sosyal ilişki ve ekonomik açıdan bağımlı-bağımsız aile şeklinde ayrıma tabi tutulmuştur.

Ailenin sosyolojik önemi üzerine ilk önemli bilimsel katkı Fransız sosyolog Le Play'den gelmiştir. Le Play monografi tekniği ile gerçekleştirdiği araştırmalarında işçi ailelerini esas almıştır. Bunun gerekçesi de işçi ailelerinin dar gelirli ve inancılı oluşlarıdır. Bu yüzden de onların toplumsal çevrelerine bağlılıklarının zengin ailelerden daha fazla olduğunu düşünmüştür (Doğan, 2009: 3). Gözlemleriyle gerçekleştirdiği monografi çalışmaları sonucunda Le Play bir aile sınıflaması elde etmiştir. Buna göre üç temel aile modeli ortaya koymaktadır:

- Ataerkil Aile
- Kök Aile
- Kararsız Aile

Tablo 2. Le Play'e göre Aile Sınıflaması Örneği

Aile Modeli	Yaşama Biçimleri	Yaşam Alanları	Yönü
Ataerkil Aile	Çobanlık	Step	Doğu Avrupa
Kök Aile	Balıkçılık	Sahil	Kuzey Avrupa
Kararsız Aile	Avcılık	Step-Sahil Arası	Batı Avrupa

Ataerkil ailede mal bir kuşaktan diğerine aktarılmaktadır. Kök ailede sadece mirasçı olarak seçilen çocuğa parçalanmadan, olduğu gibi geçtiği için

mal dağılmaz, gelenek bozulmaz. Bu aileler geleneklerine sadık olup; evli çocuklarının da kendileriyle beraber veya yakın bir yerde yaşamalarını sağlayıp onlar üzerindeki sıkı kontrol ve ilgilerini sürdürmektedirler (Şahinkaya, 1975: 28). Böylece ailede, bu tür ailelerden meydana gelen toplumlarda da toplumsal huzur elde edilmiş olur. Oysa kararsız ailelerde mal çocuklara eşit olarak bölündüğünden parçalanır, gelenek bozulur, ailede barış ve huzur kalmaz. Bu ailelerden meydana gelmiş bir toplum da yıkılmaya yüz tutar.

Le Play'e göre toplumsal huzursuzlukların giderilerek toplumlarda barışı, istikrarı; kısaca mutluluk ve huzuru sağlamak için şu ilkelere uymak gerekir: İlki Allah'a ve baba otoritesine bağlılık, ikincisi malın parçalanmadan kuşaklara geçişidir. Birincisinde Le Play insanların doğasında varolan kötülük eğilimlerinin dizginleneceğini; ikinci ile de ortaya çıkacak istikrar sayesinde toplumda dirlik ve huzur elde edileceğini düşünmüştür (Doğan, 2009: 3). Burada Le Play'in öne çıkardığı felsefe, 'sağlam ve güçlü bir aile devleti meydana getirir' düşüncesidir.

Sosyolojik incelemelerde en fazla kullanılan tipleştirme, çekirdek, geniş ve geçiş ailesi sınıflandırmasıdır. Temel ölçü olarak, şehirleşme ve sanayileşme sonucu yoğunlaşan, hızlı toplumsal değişim kullanılmaktadır. Hızlı yaşanan şehirleşme ve göç nedeniyle büyük aileden küçük aile arasında ara model olarak geçiş ailesinden söz edilmektedir (Yılmazçoban, 2008: 39).

Hanede yaşayan kişi sayısına göre; geniş aile, çekirdek aile ve geçiş ailesi aile tipleri vardır. Geniş aile; özellikle geleneksel toplumlarda gözlenen ve birkaç kuşağın, evlilik ve kan bağıyla akraba olan çok sayıda insanın tek bir çatı altında veya birbirine yakın evlerde yaşadığı bir aile yapısıdır (Budak, 2000: 319). Genellikle " ataerkil " özellik taşıdığından, erkeğin baba evinde oturduğu, babanın prestijinin aile ile özdeşleştirildiği, babanın çocuk ve gelinler üzerinde otorite kurduğu, erkeklerin aile içi kararlar konusunda hakim

olduğu ve ekonomik işlevleri üstlendiği bir aile türüdür (Bilgin, 1991: 43). Geniş aile kavramı Nimkoff'a göre, çeşitli kuşakların birlikte oturma, aynı kazandan yeme ve ortak mülkiyet özelliklerini taşımaktadır (Akt, Timur, 1972: 20). Ortak mülkiyet özelliği en geleneksel mülk olan toprakla birleştiğinden, geniş ailenin 'köysel aile', 'endüstri öncesi aile' olarak tanımlanmasına da yol açmıştır. Rosenfeld'e göre, ataerkil geniş aile, babanın ölümünden sonra bir süre evli kardeşler arasında bileşik aile şeklinde sürmekte, sonra kardeşlerin herbiri ayrı çekirdek aileler halinde ayrılmaktadır. Kardeşler arasındaki ekonomik üretim birliğinin gerektirdiği işbirliği hemen çözülmeyi önlemektedir. Ancak bütün kardeşler evlendikten sonra aileler arasında işbölümü ve yükümlülüklerin eşit dağılımı zorlaştığı zaman, babanın yokluğunda, aile içi otoriteyi de kimin sağlayacağı kesin olmadığından er geç çözümler olmaktadır (Akt. Timur, 1972: 22). Otoritenin kazanılması ve kullanılmasında cinsiyet ve yaş iki önemli değişkendir. Aileyi ilgilendiren konularda karar vericiler, genellikle erkekler ve yaşlılardır. Üretimde insan gücü önemli olduğu için nüfusun, özellikle erkek nüfusun fazlalığı arzulanmaktadır. Üyeler arasında ayırım en çok cinsiyet ve yaş konusunda gerçekleşmektedir. Ayırımın cinsiyet ve yaş temelinde gerçekleşiyor oluşu, bireyin yeteneği ve çabasıyla durumunu değiştirme ve düzeltme yolunu kapamaktadır (Karataş, 2001: 93). Yoğun dayanışma, ev içi üretim, cinsiyete ve yaşa dayalı şekillenen hiyerarşi ve bu hiyerarşinin etkili olduğu sosyal kontrol bulunmaktadır.

Çekirdek aile; eşler ile evlenmemiş çocuklardan meydana gelir. Çocukların fiziksel ve ekonomik açıdan gelişimlerini tamamlayarak evden ayrılmaları ile yeniden küçülen bir niteliğe sahiptir. Çekirdek ailenin karı koca ve çocuklarla ilişkiler ve aile sorunlarıyla ilgili günlük karar almada diğer aile biçimlerinden çok daha bağımsız olduğu kabul edilmektedir.

Yapısal-fonksiyonalist kuramcılardan Parsons (1955: 36-37), çekirdek ailenin kentlerdeki yaşam ve üretim koşullarına bağlı olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Sanayileşme öncesi kırsal kesimde aile, çoğu kez bütün

bireylerin birlikte çalışıp birlikte ürettikleri ekonomik bir birim özelliği taşımaktaydı. Buna karşın aile yapısı 19. yüzyıldan sonra belirgin biçimde yerine oturmaya başlayan kentlerde bu özelliğini yitirmiştir. Ev ve işyeri birbirinden giderek uzaklaşmaktadır. Aile bireyleri, üretimin aile dışında yapılmasından dolayı ev dışında çalışarak, ailenin eski kuşaklarından ve kısmen diğer aile üyelerinden bağımsız duruma gelmektedirler. Bu durum, geniş ailede gözlemlenen çok boyutlu akraba ilişkilerini ve geleneksel aile üyeleri arasındaki ast-üst ilişkilerini ortadan kaldırmakta, böylece toplumun bireyleri arasında ben duygusunun önemini arttırdığı gibi aile yapısı içinde daha eşitlikçi ilişkilerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Parsons, 1955: 36-37). Parsons, bu aile yapısının ailenin görevlerini de sınırladığını belirtmiştir. Farklılaşmış ve uzmanlaşmış bir endüstri toplumunda aile eski görevlerinin büyük kısmını diğer kurumlara bırakmıştır. Üyelerin psikolojik ihtiyaçlarını karşılaması, üreme ve küçük çocukların sosyalleştirilmesi gibi iki önemli görevi kalmıştır. Parsons çekirdek aile tipinin, modernleşme sürecinin ekonomik boyutunu oluşturan sanayileşmenin ihtiyaçlarıyla uyumunu ifade etmektedir.

Aile içindeki bireyler, pek çok açıdan bağımsızlaşmıştır. Aileye katılan her yeni kişi alacağı eğitim, yürüteceği meslek, evleneceği eş ve oturacağı eve kadar bir çok konuda kendi tercihlerini yapabilmektedir. Yaşantıyla ilgili kararlarda bireyin tercihleri, etkili olmaktadır. Aile içindeki otorite, başta eşler olmak üzere üyeler arasında paylaştırılmaktadır. Daha önce olmadığı kadar kadının ev içi kararlarda etkinliği söz konusudur. Bunu kadının aldığı eğitim ve dışarıda gelir getiren bir işe sahip olması sağlamaktadır. Kırsal alana kıyasla azalan sosyal kontrol ile aile üyeleri daha rahat davranma imkânı bulmaktadır. Geniş ailenin daha çok görüldüğü kırsal alandaki cinsiyet ve yaş gibi değişken çekirdek ailenin daha çok görüldüğü kentte önemini kaybetmektedir. Kentte bir iş bulmak için gerekli olan uzun öğrenim yılları, çekirdek ailedeki yetişkinin evlenmesini geciktirmekte ya da evlenme yaşını yükseltmektedir (Şentürk, 2006: 20). Evlenme yaşı görece yükselmekte ve bu

konuda temel ölçüt olarak, kişinin geçimini sağlayacak olgunluğa gelmesi, yani geçerli bir meslek sahibi olması kabul edilmektedir.

Geçiş ailesi; geniş aile ile çekirdek aile özelliklerinin bir araya getirilerek işletildiği geçiş ailesi, toprağa bağlı üretimden sanayileşmiş bir üretime doğru hızlı bir geçişin olduğu, nüfusun hızla arttığı, toplumsal yapı, yaşam biçimi ve içeriğinin hızla değiştiği toplumlarda oluşan aile tipini ifade etmektedir. Gelişmiş ülkelerde kır ile kent arasında yaşam farklılığı yok denecek kadar az iken, gelişmekte olan ülkelerde bu fark önemli boyuttadır.

Nüfusun büyük bir kısmı kırsal kesimdeki küçük yerleşim birimlerinde yaşayan toplumlarda, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yaşam açısından kır ile kent arasında büyük fark bulunmaktadır. Kırsal alandan gelen nüfusun, kente gelip yerleşmesi, ona uyum sağlaması veya onunla bütünleşmesi oldukça uzun zaman ve çaba gerektirmektedir. Modernleşme, sanayileşme ve kentleşme süreçleri dünyanın bir çok toplumunda çekirdek aileyi yaratmakta ise de, Türkiye’de aynı durum ortaya çıkmamaktadır. Çünkü ülkemizin tarihten gelen ve azalsa da devam eden toplulukçu kültürel yapısı ve dayanışma olgusu bulunmaktadır. Bu da çekirdek aileyi Türkiye’deki şekli olan “bağımlı çekirdek” şekline dönüştürmektedir (Kasapoğlu, 1990: 53). Geleneksel geniş aileye ait özelliklerin çekirdek aile içinde etkisini sürdürmesinde, Türkiye’de gerçek anlamda kurumsallaşmanın gerçekleşmemiş olması ve toplumun kendine özgü tarihsel, toplumsal ve kültürel özellikleri etkili olmaktadır.

Modern toplumda artık gelenek haline gelerek kabul edilen geniş ve çekirdek aile tipleri, yeni aile türleri ve aileye alternatif olarak ortaya çıkan yaşam biçimleriyle yaşamak zorundadır. Nasıl geleneksel geniş ailenin çözülmesi modern çekirdek aileyi ortaya çıkarmışsa bu ailenin çözülmesi de yeni aile türlerine yol açmaktadır. Ancak bu yeni aile türleri ile birlikte ailenin bilinen tanımları da kökten değişmektedir.

Aileye alternatif yaşam biçimleri ve yeni aile türleri arasında tek ebeveynli aile, babasız aile, üvey aileler ve birlikte yaşama sayılabilir. Tek ebeveynli aile; bir ebeveyn ile yaşayan çocuk ya da çocuklardan oluşan aile olarak tanımlanmaktadır. Tek ebeveynli aile formunun ortaya çıkmasına neden olan etkenlere baktığımızda eşlerden birinin ölümü, uzun süren ya da sürekli yokluğu veya boşanma gibi faktörler görülmektedir. Tek ebeveynli ailelerin dünyada ve Türkiye’de genellikle kimlerden oluştuğuna bakıldığında kadın hane reisli ailelerin daha fazla yer aldığı görülmektedir (Canatan ve Yıldırım, 2013:79). Bunun toplumsal ve kültürel nedenleri mevcuttur. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine göre, çocuğun bakım ve yetiştirilmesinden annenin sorumlu görülmesi nedeniyle hem bireysel, hem toplumsal, hem de hukuksal faktörler yalnız annelerin, babalara göre daha yaygın olmasına neden olmaktadır (Örüng ve Feyzioğlu, 2011: 18-21). Hane reisinin baba olduğu tek ebeveynli ailelerde daha çok babaların çocuğun velayetini aldığı durumlar da söz konusu olmaktadır. Tek ebeveynli ailelerde en büyük sıkıntının; annenin kadın modeli, babanın da erkek rol modeli sergileyerek çocuğun sağlıklı bir cinsel kimlik oluşturmadaki önemi üzerinde durulmakta ve bu ebeveynlerden birinin yokluğunun, çocuğun kişilik gelişiminde sorunlara yol açabileceği üzerinde durulmaktadır (Örüng ve Feyzioğlu, 2011: 18-21).

Babasız aile; ailenin batı toplumlarında yaşadığı baş döndürücü değişimler ya da çökmeler, babasız aile yada başkasının yerine doğum yapan taşıyıcı anne gibi yeni kavramları ortaya çıkarmaktadır. Batı toplumlarında 1930’lar ile 1970’li yıllar ikinci dünya savaşı yılları olduğu için çoğu baba savaşa katılmış ve bu yıllar bazen ‘babasız’ yıllar olarak adlandırılmıştır. Boşanmaların artmasıyla birlikte "babasızlık" kavramı farklı anlamlara bürünmüştür (Canatan ve Yıldırım, 2013: 79). Artık bu kavram, boşanma ve ayrılma sonucunda babanın çocuklarıyla olan beraberliğini ve ilişkilerini sürdürememesi anlamına gelmektedir.

Babasız ailede baba otoritesinin yoksunluğunun çocukların disipline olma deneyimlerini ve sorumluluk geliştirme tutumlarını zayıflattığı gibi olumsuzluklar yaşanmasına neden olması üzerinde durulmaktadır.

Üvey aileler; boşanmaların yükseldiği modern kent ailesinde yeniden evlenmeler ve üvey ailelerin oluşması da gittikçe yaygınlaşan başka bir fenomendir. Boşanan çiftlerin yeniden evlenerek ve çocuklarını biraraya getirmeleri sonucu oluşan aileye 'üvey aile' adı verilmektedir. Boşanmalar ile beraber, çocuklar yeni aileleriyle yaşamaya başlamaktadırlar. Yeni üvey anne, üvey kız kardeş, üvey baba, üvey büyük anne gibi çeşitli statüler ve ilişkilerle karşılaşılmaktadır. Böylece yeni birçok akrabalıklar meydana gelmektedir (Canatan ve Yıldırım, 2013: 80). Bu tarz ailelerde üvey çocuklar duygusal yaşam ve davranışlarında sıkıntılar yaşayabilmektedir.

Birlikte yaşama; evlenmeksizin ya da başka bir deyişle resmi bir nikah olmaksızın beraber yaşama olarak tanımlanmaktadır. Erişkinlerin kadın ve erkeğin evlilik yapmadan aynı evi paylaşmalarıdır. Birlikte yaşayanların büyük oranı gençlerden, hiç evlenmeyenlerden ve boşananlardan oluşmaktadır. Birlikte yaşama oranı kadınlarda daha yüksektir. Genellikle aynı etnisite, eğitim ve yaş gruplarından meydana gelmektedir. Çoğu birlikte yaşama ilişkileri kısa süreli olmaktadır. Bir yıldan fazla süren beraberlikler ya evlilik ya da ayrılımlarla sonuçlanmaktadır. Birlikte yaşam çoğunlukla evlilik öncesi dönemi kapsamaktadır. Ancak bununla sınırlı değildir. Okul dönemi, özellikle üniversite yıllarında yaygındır. Birlikte yaşam, kişilere evliliğin getirdiği evlilik bağlarından uzak durmayı sağlamaktadır. Birlikte yaşayarak ekonomik bağımsızlıklarını sürdürebilmektedirler. Duygusal birlikler ve umutlar da sağlamaktadır. Ancak öte yandan çeşitli dezavantajları da içermektedir (Canatan ve Yıldırım, 2013: 81). Duygusal problemler, bazı arkadaşlarıyla çeşitli faaliyetlerde bulunma fırsatlarını yok etme vb. bunlardan bazılarıdır.

Ailenin sosyal yapısı önemlidir. Sosyal olarak daha az eğitimli ve geleneksel aile yapısını koruyan aileler arasında “çocuk evliliğine” olumlu bakış açısı daha yaygındır. Aile içi iletişimin sorun olduğu, parçalanmış aile ya da ikinci evlilikleri yaşayan ebeveynler de çocuklarını erken evlendirebilmektedirler. Bu da erken evlilik nedenleri arasında yer almaktadır.

2.1.3. Evlilik Kavramı

Evlilik insan gruplarının yaşantıları boyunca uyguladıkları ve geliştirdikleri sosyal öğelerle yüklü bir kavramdır. Çeşitli tanımları yapılmıştır, bu tanımlardan bazıları şu şekildedir:

Evlilik karşı cinsten iki kişinin birlikte yaşamak, yaşantıları paylaşmak, çocuk yapmak ve yetiştirmek gibi amaçlarla yaptıkları bir sözleşmedir. Evlilik kurumlaşmış bir yol, bir ilişkiler sistemi, bir kadınla bir erkeği karı koca olarak birbirine bağlayan, doğacak çocuklara belli bir statü sağlayan, toplumsal yönden devletin kontrol hak ve yetkisi bulunan, yasal bir ilişki biçimidir (Özgüven, 2000: 56-59). Eşlerin ve çocukların hak ve yükümlülükleri yasalarla olduğu kadar, toplumsal kurallar, gelenekler ve inançlarla da belirlenmiştir.

“Evlilik, evlenme yeterliliğine sahip olan kimselerin karı-koca olarak birleşmeleri, müşterek ve meşru hayat kurmalarına denir” (Özkan, 2001: 30).

“Evlilik kadın ve erkeğin, hem sosyal hem de hukuki açıdan, içinde yaşadıkları toplumda egemen olan kurallara uygun olarak karşılıklı yükümlülükler üstlenmek suretiyle hayatlarını birleştirmeleri, aile kurup birarada yaşamaya başlamalarıdır” (Demir ve Acar, 1993: 126).

Aile birliği sürekliliğini evlilik sözleşmesiyle sağlamaktadır. Evlenme, aile ilişkilerini belirli kalıplar içine yerleştirmektedir. Evlilik kavramı, “aile”

kavramına göre daha belirgin bir kavramdır. Bir erkek ve bir kadın arasında toplum tarafından onaylanmış ilişki, karşılıklı dayanışma, toplumsal onaylama sonunda gerçekleşen bir sözleşme ve toplumsal yasaklamaların tamamen dışında tutulan cinsel ilişkilerin doyuma ulaştığı bir kaynaşma durumudur (Sardoğan, 2005: 82). Levi-Strauss'a göre, "kültür ve tabiatın dramatik çatışmasıdır" (Strauss, 1967: 332). Locke'a göre evlilik toplumun temelidir. Evlilik kadınlarla erkeklerin gönüllü anlaşmasıyla kurulur. Aile bağı üremeye ilgili ihtiyaçlara dayanır; çocuğun ihtiyaçları kadınla erkeği evlilik bağıyla bir araya getirir (Locke, 2008: 78).

Evliliğin yapısını açıklamak için onun biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel etkileşim örgüsünü gözlemlemek gerekmektedir. Eşleşme biyolojik bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Bu ihtiyacın sosyal ve kültürel unsurlarla desteklenerek, meşruiyet içerisinde giderilmesi evlilik ile gerçekleşmektedir. Eşleşme biyolojik olsa da, evlilik kültürel bir olgudur. Kültürler, kadın ve erkek arasındaki içgüdüsel çekimi kurum haline getirmektedir. Evlilikteki standartları (farklı) kültürler kadar, insanın kişiliğinde bulunan iletişim stili ve sorun çözme tarzı, düşünce biçimi de belirler. Bu üç unsur, sosyal bir kurum olan evliliği iki tarafın karşılıklı anlaşmasına dayalı işleyen bir birliktelik haline getirir (Tarhan, 2006: 14).

Evlilik kurumu, insanoğlunun soyunun devamını sağlamaya yönelik bir toplumsal kurumdur. Evlilik, doğurganlığın başladığı ve biçimlendiği bir toplumsal kurum olmasının yanı sıra, aile kurumunun oluşmasındaki aracılığı ile yaşamın sürdürülmesine olan katkısı nedeniyle toplumsal bir nitelik de taşımaktadır. Bu anlamda evlilik kişisel bir olgu olmaktan çok, her aşamasında toplumsal ve kültürel süreçlerden etkilenen bir olgu olma özelliğine sahiptir. Bu önemli kurumun nasıl yaşatılacağı 1970'den beri tartışılan gelen önemli konulardan biridir (Bacanlı, 2001: 7-16). Evlenme, eşler için bir aile olmanın ilk adımı, evlilik yeni bir yaşam biçimidir. Güçlü ailenin

temelinde güçlü evlilikler yatmaktadır. Güçlü bir aile en önemli kaynağını, sağlıklı bir çift ilişkisinden almaktadır (Çelik, 2006: 9).

Toplumda yaşanan evlilik olgusuna kanunlar ne kadar uygun olarak düzenlenirse, ailelerde o kadar güçlü şekilde varlığını korur. Türk Medeni Kanunu'nda, evlilik birliği oluşturma koşulları, kuralları, tarafların hak ve yükümlülükleri ayrıntılı olarak tanımlanmıştır (Şahinkaya, 1979: 12). Bu sözleşme eşlere verdiği çeşitli haklarla birlikte yükümlülükler de getirmektedir.

Evlilik hem bireysel hem de toplumsal açıdan, kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı yoldan pek çok işlevi yerine getirir. Bu işlevler biyolojik, psikolojik, ekonomik ya da sosyal içerikli olabilir (Kasapoğlu, Karkıner vd. 2011: 30).

- Evlilik, doğacak çocukların meşru olarak dünyaya gelmelerine uygun ortamı ve gerekli koşulları hazırlamaktır.
- Yasal bir evlilik, bireylere hukuki bir kimlik ve yeni bir sosyal statü kazandırmaktır.
- Evlilik bağına öngören bazı hakların elde edilmesine olanak sağlamaktır.
- Evlilik yeni ve mutlu bir aile kurma özlemini ve hayallerini gerçekleştirmede önemli bir adımdır.
- Evli eşlerin birlikteliği toplum tarafından da onaylanmaktadır ve destek görmektedir.
- Evlilik, daha iyi yaşam koşullarına ulaşmada ekonomik güç yaratmaktadır.
- Evdeki iş bölümü ve iş birliği, işleri, dolayısıyla da yaşamı kolaylaştırır.
- Evli bireyler toplumun birçok kesiminde daha kolay kabul görmektedir.

- Evlilik bağının öngördüğü bazı rol ve sorumluluklar toplumun beklentileri doğrultusunda, bireylerin davranışlarına denetim ve sınırlılık, yaşamlarına düzen getirmektedir.
- Evlilik, bir ömür boyu birlikte yaşamayı ve yaşamı, paylaşmaya ilişkin verilen bir kararın meşrulaştırılmasıdır.

Bütün yapılan tanım ve açıklamalardan sonra evlilik en geniş anlamıyla şu şekilde tanımlanabilir: Kadın ve erkeğin, hem sosyal ve kültürel hem de hukuki açıdan içinde yaşadıkları toplumda hakim olan kurallara uygun olarak; “karşı cinsten iki kişinin birlikte yaşamak, yaşantıları paylaşmak, çocuk yapmak ve yetiştirmek gibi amaçlarla yaptıkları bir sözleşme” (Özgüven, 2000: 19) ile, karşılıklı sorumluluklar üstlenmek suretiyle hayatlarını birleştirmeleri, aile kurup bir arada yaşamaya başladıkları yasal bir ilişki biçimidir (Yılmazçoban, 2008: 50).

2.1.3.1. Sosyolojik Yönüyle Evlenme Biçimleri

Aile, kadın ve erkeğin, adına evlilik denilen hukuki birleşmeleriyle kurulur. Nikah akdi adı verilen bu hukuki birleşme, aile kurumunun yasal dayanağıdır. Aralarında nikah akdi gerçekleşen çiftler resmen evlenmiş olurlar. Evlilik, hayatın bir dönüm noktası ve yeni bir ailenin kurulmasıdır. Toplumun temelinde aile, ailenin temelinde de evlilik yer alır. İnsan neslinin devamı, evlilik olgusunun gerçekleşmesine ve aile çatısının kurulmasına bağlıdır. Evlilik esas itibarıyla toplum tarafından onanan kadın ve erkek, ya da kadınlar ve erkekler arasında yaratılan bir ilişki türünü karakterize etmektedir. İlişkinin belirli kalıplar içinde gerçekleşmesi de evliliğin sosyal bir kurum olarak ele alınıp incelenmesine olanak vermektedir (Dikeçligil ve Çiğdem, 1990: 385). Aile birliği sürekliliğini evlilik kurumuyla sağlamaktadır. Evlenme olgusu, aileyi oluşturan toplumsal ilişkileri belirli kalıplar içine yerleştiren bir sözleşmedir. Evlilik ve evlenme biçimleri üç farklı ölçüt

çevresinde çeşitlenmektedir (Doğan, 2009: 134): Bu konuda kullanılan ölçütler 'çevre', 'eş sayısı' ve 'tercih' ölçütleridir.

Çevre ölçütüne göre evlilik biçimleri; içeriden evlenme ve dışarıdan evlenme olmak üzere iki evlenme biçimi vardır. İçeriden evlenme; evlenecek kişiye eş kendi grubu içinden seçilir. Kabile benzeri topluluklarda içeriden evlenme kuralı vardır. Bu kural bazı topluluklarda çok sıkı bir biçim almış ve kutsal kanın dışarıya karışmaması için tersine olarak en yakın akraba arasında evlenme kuralı haline gelmiştir. Endogami ile grubun düzeninin, prestijinin ve statüsünün korunduğu ve evlilik yoluyla iki aile arasında bağların güçlendirildiği, sürekli kılındığı inancı yaygındır. Dışarıdan evlenme; kişiye grubun içinden değil grubun dışından eş seçme imkanı tanır. Klan benzeri topluluklarda dışarıdan evlenme kuralı vardır. Bu kural ileri toplumlarda yakın akraba ile evlenme yasağına dönüşmüştür (Doğan, 2009: 134). Bu kural bir toplumun çeşitli grupları arasındaki iletişim ve işbirliği imkanlarını arttırma ve çatışmaları azaltma amacını gütmektedir.

Eş sayısı ölçütüne göre evlilik biçimleri; evlenen kadın ve erkeklerin sayısına göre tek eşli evlenme ve çok eşli evlenme olarak ele alınmaktadır. Tek eşli evlenme; bir erkeğin bir kadınla evliliğidir. Türkiye'de tek eşli evlilik yaygındır. Türkiye'de 18 ve daha yukarı yaştaki evlilik yapan bireylerin oranı % 95.7'dir (TÜİK Aile Yapısı Araştırması, 2006: 4). Çok eşli evlenme; bir erkeğin veya bir kadının birden fazla eşle evliliğidir. Poligami ikiye ayrılır. Bir kadının birden fazla evliliğine 'polyandry', bir erkeğin birden fazla evliliğine ise 'polygny' adı verilir. İlkel toplumlarda yağma suretiyle elde edilen kadınların çokluğu çok kadınlı evlenme şeklini doğurmuştur. Bir başka ayrımı kocaların sayısı bakımından da yapmak mümkündür. Bu ayrım da tek kocalı evlenme ve çok kocalı evlenme olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Tek kocalı evlenme; Erkeğin ilkel topluluklardan beri üstünlüğü ve iki sınıf cinsiyet farkı şeklinde ortaya çıkması tek kocalı evlenme şeklini egemen kılmıştır ve en yaygın olanıdır. Çok kocalı evlenme; tüm kültürlerin ancak %5'inde kadınlar aynı

zamanda birkaç erkekle evlidir. Kocalar çoğu zaman kardeştir. Günümüzde Tibet'te yaygındır. Kadın sayısının azlığı, bazı kabilelerde otoritenin kadın tarafına geçmesi, bazen de dini etkenler etkili olmaktadır (Ülken, 1943: 274-5). Çevre ve eş sayısı ölçütlerine ek olarak tercih ölçütü de bulunmaktadır. Tercih ölçütü Türkiye'de yaygın olan evlilik çeşitlerini içerdiği için daha detaylı bir biçimde ele alınacaktır.

Tercih ölçütüne göre evlilikler daha çok çıkar temeline dayanan evliliklerdir. Ekonomik yaşamları tarım ve hayvancılığa dayanan topluluklarda görülür. Bireysel tercih yerine ailevi tercihlerle gerçekleşen evliliklerde amaç aileler arasında dayanışma, işbirliği ve bütünlüğün pekiştirilmesiyle bu özelliklerle devamlılığın sağlanmasıdır (Doğan, 2009: 137).

Türkiye'de var olan evlilik çeşitlerine baktığımızda çok farklı evlenme biçimlerine rastlanılmaktadır. Kız kaçırma (dügünsüz evlenme), beşik kertme evliliği, taygeldi evlilik, ölen kardeşin karısıyla evlenme (levirat), tanışıp anlaşarak evlenme, kan parası karşılığı evlenme, içgüveyi evliliği, yakın akraba evliliği, baldızla evlilik (sororat), kuma getirme evliliği, tacize veya tecavüze uğrayan kız çocuklarının tecavüzcüsüyle ya da başka birisiyle hemen evlendirilmesi, dul evliliği gibi çeşitleri bulunmaktadır (Sezen, 2005: 185, Özkalp, 2011:135-136).

2.1.3.1.1. Görücü Usulü ile Evlenme

Gelenekselliğin ağır bastığı yörelerde görülen bir evlenme biçimidir. Bu evlenme biçiminde kız seçme girişimi, doğrudan doğruya evlenecek erkeğin annesi, babası veya diğer yakınları tarafından başlatılmaktadır. Gencin kızı beğenmesi yeterli değildir. Diğer aile bireylerinin de onayını alması gerekmektedir (Sezen, 2005:185). Akrabalık kurmada ailenin ekonomik durumu da gözden uzak tutulmaz. Kız alıp vermenin birbirine denk aileler arasında olması yeğlenir. Evlenme işine, "görücü" denilen ve erkek ailesi

tarafından seçilen kadınlar grubunun kız evini ziyareti ile başlanmaktadır. Görücü ekibin içinde; erkeğin annesi, kız kardeşi, birkaç akraba ve güvenilir komşu hanımlar bulunmaktadır. Erkeğin ısrarla üzerinde durduğu bir aday yoksa, kız beğenme yetkisi tamamen bu gruba verilebilmektedir. Türkiye’de görücü usulüyle evlenmelerin yaygın olmasına karşılık boşanma oranlarının düşüklüğü ilgi çekicidir (Canel, 2007: 104).

2.1.3.1.2. Başlık Parası Karşılığında Evlenme

Başlık ana hatları ile damat veya çok defa ailesi tarafından gelinin ailesine yapılan bir ‘evlilik ödemesi’ olarak tanımlanabilir (Erdentuğ, 1991: 309). Başlık ödemenin hısımlık yolu ile (evlenme ile kurulan akrabalık) birleşecek olan ailelerin sosyo-ekonomik statülerini sembolize etmenin yanı sıra, gelin ve damat aileleri arasında ekonomik bir bağ kurarak evliliğin daha istikrarlı olmasını sağlamak ve gelin ailesine, kızları yerine, gelin alacak bir araç (para) sağlamak gibi birçok vazifeleri vardır.

Başlığın toplum yaşantısında çok yönlü bir göreve sahip olduğu ve kadına biçilen değeri zorunlu kılmak için bir araç olarak gören görüşler mevcuttur. Tezcan (1981: 5) başlık parasının evlilikte istikrarı sağlamak, toplumsal tabakalaşmayı korumak, çok eşle evliliği önlemek, sıkıntılı zamanlarda aileyi kurtarmak, kadına güven sağlamak gibi fonksiyonları olduğunu ileri sürmüştür (Akt. Maden, 1991: 499). Beşikçi (1991: 160) ise karısına kavuşabilmek için ağır bir fiyat ödeyen erkeğin, karısının kendisine neye mal olduğunu hissedeceğini ve onun değerini bileceğini iddia etmektedir.

Hoebel (1958: 300) de başlık ödemenin temelinde birtakım faktörlerin yattığı görüşündedir. Hoebel’e göre, temel prensip, akraba grubun işbirlikçi durumudur. Hiçbir toplumda insan yalnız başına yaşamaz. İlkel ve geleneksel toplumlarda kişinin bir akraba grubunun üyesi olması nedeniyle sahip olduğu statünün, onun toplumsal durumunun temel faktörü olduğu bir gerçektir.

Evlilik ise sadece evlenen eşleri ilgilendirmez. Toplum da bu işle ilgilidir. Evliliği ve özellikle ilkel ve geleneksel topluluklarda evliliği anlamak için şu temel prensibi anlamak gerekir. Evlilik eşlerin tarafları olan iki akraba grup arasında bir bağıdır; bu, en açık görünen bir bağıdır. Akraba grubu ittifakı, bir nevi gizli kontrat biçiminde şekillenmiştir; bu akdin elde tutulur delili, o bağı kuvvetlendirmeye yarar. Evlilikte ziyafetler gibi sembolik davranışlar da bu vazifeyi yaparlar. Evlilikte hediye değiş tokuşunun etkisi bu türdendir. Oğlan tarafı ile kız tarafı arasında karşılıklı değiş tokuş edilen hediyeler eşit olduğu zaman ekonomik açıdan hiçbir kazanç yok demektir. Ancak burada bu eylemin toplumsal vazifesi çok önemlidir (Hoebel, 1958: 302).

Hoebel (1958: 302)'e göre, hediye ile satış arasındaki hat, örümcek ağı inceliğindedir. Bu ayrıcalık alan ve verenin tutumunda yatmaktadır. Aynı zamanda söz konusu ayrıcalık, bunun uygulandığı toplumda göreneğe göre duyulan durumun niteliğine bağlıdır. İşte bu durum bazen belli bir toplumda bu toplumsal pratiğin (evliliğin) satış veya hediye olup olmadığını belirlemekte güçlük çıkarmaktadır. Hediye vermenin, tarafları yumuşatma yolları olması nedeniyle, evrensel bir uygulama olduğu açıktır. Buna göre çoğu toplumlarda hediye vermek, evlilikte bir aşama olarak 'başlık'ın ilk biçimi olduğu görülmektedir. Başlık'ın damadın akrabalarından kızın akrabalarına verilmesi durumu, hediye değiş tokuşundan sonra 'zorunlu kaybı karşılamak' davranışına bir adım daha yaklaşma demektir (Hoebel, 1958: 303). Hoebel'e göre başlık belki kısmen, kızın kendi akraba grubundan kaybının bir telafisi olarak düşünülmektedir.

İlkel ve geleneksel toplumlarda evlilik görenekleri konusunda yapılmış olan incelemelerde 'bedel vererek evlenme' tipinin geniş ölçüde uygulandığı görülmektedir. Westermarck'a göre; bedel vermek suretiyle evlilikte gelin kız için maddi eşyalar vermek göreneği; kız ailesinin karşılıksız olarak kızından ayrılmak istememelerine, bir erkeğin zevce elde etmekte bir şey vermek isteğine bağlanmalıdır. Başlık ödemenin bir nedeni de kazanç olabilir. Kız

evlatlar en yüksek fiyatı verenlere verilebilir. Kızlar yüksek fiyat sağlamak amacı ile yetiştirilmiş olabilir (Westermarck, 1926: 162-163).

İnsan topluluklarında evlilik görenekleri konusunda büyük ölçüde karşılaştırmalı inceleme yapmış olan Kültürel Antropologlardan Hoebel (1958) ve Westermarck (1926) şu noktada birleşmektedir: Başlık ödemenin temelinde kesinlikle bir kaybı karşılama nedeni yatmaktadır. Buna göre aile ekonomisinde kendi iş gücü nedeniyle önemli yeri olan kız evladın kaybı ve baba soyunu izleyen toplumlarda gelinin doğuracağı çocuklarının kocası sülalesine katılması nedeniyle çocukların kaybını karşılamak üzere bulunmuş bir yoldur. Ancak bu ödeme biçiminde her toplumun kendine özgü, değişen sosyo-ekonomik ve bölgesel koşullarına göre değiştiği veya terk edildiği de bir gerçektir (Dikeçligil ve Çiğdem, 1990: 316).

Başlığın miktarı ile kadına biçilen değer ilişkilendirilmektedir. Burada söz konusu olan kadın değeri, kadının başlı başına taşıdığı değerden ziyade, evlenerek ailesine kaybettireceği maddi manevi tüm değerlerin bir ifadesi olarak ele alınmaktadır. Aslında bu görüşü besleyen asıl düşünce, kadının bir taraftan diğerine transfer ettiği, kendi ailesini bırakıp, eşinin ailesine gittiği yönündedir. Başlık parası âdetinin temelinde yatan düşünce budur ve bu temeliyle başlığın günümüzde hala geçerliliğini koruduğu söylenebilir. Erkek ya da ailesinin kıza ve bu izdivaca gösterdikleri değeri maddi harcamalarla açığa çıkarması beklenmektedir. Böyle bir beklenti olmasa dahi erkek tarafının harcama yapmaktan kaçınmasının, kıza değer verilmemesi ile ilişkilendirilerek hoşnutsuzluklara sebebiyet vermesi ya da kınanması da başlık geleneğini yansıtırıcı durumlar olarak görülebilir (Durutürk, 2007: 109). Başlık parasını fazla istemenin bir şeref meselesi olarak görülerek, yüksek başlık ödenmesiyle ilgili olarak tarafların yüksek statü ve itibar kazandıklarına ilişkin inançları bulunmakta ve bu anlamıyla yüksek başlık, ailenin soyluluğu ile ölçülmektedir.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde başlığa; "bedel", "ağırlık", "ana hakkı" gibi vb. isimler de verilmektedir. Başlık Anadolu'nun birçok yerinde, evlenecek gencin kız tarafına ödediği paraya denir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizin kırsal kesimlerinde, günümüzde bile oldukça yaygın olan başlık parasının miktar ve biçimi üzerinde yapılan pazarlığın sonuçlanmasına "başlık kesme" denilmektedir (Sezen, 2005: 186). Çoğu hallerde bu bedel, kız babasına verilir. Ailenin diğer üyeleri de paylaşır veya bu akrabalara da hediyeler verilir. Kız anasına verilen hediye 'analık sütü hakkı', kız yetiştirme hakkı olarak ve bazen de gelin kızın bekaretinin koruyuculuğunu yapmasına karşı mükafat olarak kabul edilir (Westermarck, 1926: 310).

Erken evliliklerde, kızlar evlendirilirken başlık parası adı altında kendilerine biçilen değer karşılığında ailelerine kazanç sağlamaktadırlar. Hem üzerlerindeki ekonomik yükü hafifletmek hem de başlık parası yoluyla aileye gelir getirmek için aileler kızlarını çocuk yaşta evlendirmektedirler. Başlık nakit para yanında; altın, ev, bahçe, tarla veya canlı hayvan (at, koyun, sığır vb.) şeklinde de verilebilmektedir. Sonuç olarak her iki durumda da daha çok harcama yapan damadın daha çok saygınlık görmesi, başlık olgusunun hala geçerliliğini korumasına neden olmaktadır. Bu tür dile getirilmeyen pazarlıklar başlık parası geleneğinin temelinde yatan zihniyetin değişmediğinin göstergesi olarak düşünülebilir.

2.1.3.1.3. Berdel Evlilik

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da uygulanan bir evlenme biçimidir. Bu evlilikte evlenecek iki erkek, evlilik çağındaki kız kardeşlerini değiştirirler. Yaşıt ergen oğlu ve kızı olan iki aile, aralarında anlaşarak kızlarını, oğullarına alacakları kızın ailesine verirler yani değişik yaparlar (Doğan, 2009: 140).

Başlık ödeme konusunda güçlük çeken aile, evlenme çağındaki kızını veya oğlunu evlendirmek istediği zaman, aynı durumdaki bir aile ile anlaşır.

Bu yolla kurulan evliliğe “berder” ya da “bedel” denildiği gibi, “kız değiş tokuşu”, “değişik usulü” şeklinde adlar da verilmektedir (Beşikçi, 1969: 163). Kızlardan birinin ölümü durumunda kocası baldızıyla evlenme hakkına sahiptir. Bir başkasıyla evlenme durumu söz konusu olması halinde ölen karısının ailesinden başlık parası isteme hakkı vardır.

2.1.3.1.4. Para Karşılığı Evlenme

Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun kırsal kesimindeki sosyo-ekonomik düzeyi düşük çevrelerde gerçekleştirilmektedir. İlköğretim çağındaki çocukların okula gönderilmeyerek veya okuldan alınarak para karşılığında evlendirilmesidir. “Çocuk” denecek yaştaki kızların yaşlı ve özürlülere satılması şeklinde gerçekleştirilmektedir (Sezen, 2005: 190). Öte yandan, Batı’daki büyük kentlere yerleşmiş, belli bir iş düzeni kurmuş, Doğu kökenli bazı zenginlerin, zihinsel ve bedensel özürlü çocuklarını, kırsal kesimlerden para karşılığı satın aldıkları kızlarla evlendirdikleri de görülmektedir.

Değişik evlenme biçimlerinin ortaya çıkmasında; yöresel faktörler, kültürel farklılıklar, eğitim durumu, sosyal ve ekonomik nedenler önemli ölçüde rol oynamaktadır. Ayrıca hızlı kentleşmeden kaynaklanan toplumsal değişimlerin yeni evlenme biçimlerine zemin hazırlaması söz konusudur.

2.1.3.1.5. Beşik Kertme Evliliği

Türkiye’de rastlanılan evlenme biçimlerinden birisi de “beşik kertme” evliliğidir. Temelinde sosyo-ekonomik ve psikolojik etmenlerin yattığı evlenmedir. Genellikle aynı gün doğan, ayrı cinsten iki çocuğun aileleri tarafından evlenmelerine karar verilmesini ifade eder. Çocukları henüz beşikte iken, beşiklerine birer kertme (işaret) vurarak kız ve oğlanın haberi olmadan nişanı gerçekleştirirler. Çocukların aynı gün doğması kesin kural değildir. Erkek çocuk büyük, kız çocuk küçük olabilir. Ancak çocukların iki

yaşını doldurmamış olması gerekir (Sezen, 2005: 189). Törelerin ağır bastığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde daha çok görülür. Aileler beşik kermeye karar verdiklerinde sade bir tören yapılır. Bazı yörelerde köyün imamı da çağrılarak tören yarım nikah şekline dönüştürülür.

2.1.3.1.6. Kan Parası Karşılığı Evlenme

Öldürülen kişinin kan bedeli olarak para, altın, ev, tarla yanında kız verildiği de görülebilen; temelinde eğitimsizlik olan, ilkel bir evlenme biçimidir. Kan davalarının devam etmemesi amacıyla yapılmış olması tek olumlu yanındır (Sezen, 2005: 191).

2.1.3.1.7. Kuma Getirme Evliliği

Günümüzde büyük kentlerde giderek kaybolan bu adet, Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizin kırsal kesimlerinde hâlâ devam etmektedir. Bu gibi evlenmelerde ilk kadın, sonradan gelenin yanında ikinci plâna düşer. İkinci plâna düşmemek için yörede; “kuma” veya “çocuk anası” denilen ikinci kadını bizzat kendisi bulur. Bu şekilde gelen kadın kendisine “kayın valide” gözüyle bakar. Önceki de kendisini “büyük anne” kabul ederek davranışlarını ona göre ayarlar. Böylece aile içindeki yerini sağlamlaştırmış olur (Sezen, 2005: 189).

2.1.3.1.8. Ölen Kardeşin Karısıyla Evlenme (Levirat)

Levirat, İslam öncesi Türk topluluklarında da var olan bir uygulamadır. Bu adet İslam sonrasında da sürdürülmüştür. Türkiye’de özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da rastlanılan bir evliliktir (Doğan, 2009: 138). Sosyo-ekonomik ve psikolojik nedenlerle gerçekleştirilmektedir. Törelerden kaynaklanan bu evlilik biçimi, “Namusu başkalarına kaptırmamak” gibi bir anlayışla gerçekleştirilmektedir.

Ölen kardeşin karısı, bekâr olan erkek kardeşle evlendirilir veya evli olan erkek kardeşin ikinci eşi olması yoluna gidilir. Erkek kardeşin olmaması durumunda ise, yeğenler veya yakın akrabalarından birisi tercih edilmektedir. Mirasın bölünmesi, öksüz kalan çocukların geleceğinden duyulan endişeler de bu tarz evliliklere neden olmaktadır (Sayın, 1990: 83). Üvey babanın akrabadan olması çocuklar için bir güvence olacağı anlayışı da bu evliliğin gerçekleşmesinde rol oynamaktadır.

2.1.3.1.9. Baldızla Evlilik (Sorarat)

Özel kültürel bir âdettir. Eşinin ölümünden sonra dul kalan kocanın, baldızı (eşinin kız kardeşi) ile evlenmesidir (Lundberg, 1970: 111). Sorarat, çocuklara en iyi anneliği yapacak kişinin, çocukların teyzesi olabileceği düşüncesinden hareketle yapılır ve burada da amaç, kız alıp veren ailelerin arasında kurulmuş olan akrabalık ilişkisinin devamını sağlamaya yöneliktir (Sezen, 2005, 189). Burada evliliğin bireysel işlevlerinden çok toplumsal işlevleri birinci düzeyde bir hedef olduğundan, bu evliliklerde ailenin kararı daha ön plandadır.

2.1.3.1.10. Akraba Evliliği

Türkiye’de kırsal ve kentsel alanlarda çeşitli fonksiyonlar itibariyle kendini gösteren akrabalık ilişkilerinin toplumsal alandaki yansımalarından biri de akraba evlilikleridir. En yaygın tanımı ile aile; “Aralarında gerçek bir uzlaşma ve akrabalık bağı olan ve bütün sosyal münasebetleri bir soy etrafında toplanan zümrelerdir.” Bu nedenle, kırsal kesimlerde yakın akraba evliliklerine öncelik verilmektedir. “Akraba evliliklerine dayalı geniş aile, kırsal ve geleneksel toplumların bir kurumudur. Kişinin özgürlüğünü kısıtlayıcı ve buna bağlı olarak toplumsal gelişmeyi önleyici olduğu tezi çok ileri sürülmüştür” (Timur, 1979: 127). Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun kırsal kesimlerinde oldukça yaygın olan bu evlenme biçiminin sosyo-ekonomik ve

psikolojik nedenlere dayalı olarak gerçekleştiği bilinmektedir. Mirasın bölünmemesi, yakın akraba ve kardeş çocuklarının yaşlılık döneminde kayınvalide ve kayınpedere daha iyi bakabilecekleri ümidi vb. sebeplerle bu evlenme biçimi tercih edilmektedir.

Türkiye’de akraba evliliklerinin paralel kuzen evliliği ve çapraz kuzen evliliği olmak üzere iki çeşidine rastlanmaktadır. Paralel kuzen evliliği bir çeşit dıştan evlilik türüdür. Aynı cinsten kardeşlerin çocuklarının evliliğidir. Amca ya da teyze çocukları arasındaki evlilik böyledir. Çapraz kuzen evliliği bir çeşit dıştan evlilik türüdür. Ayrı cinsten kardeş çocukları evliliğidir. Dayı ve hala çocukları arasındaki evlilik böyledir. Bu evliliğin nedenleri arasında tanıdık biriyle evlenme, malın ve ailenin bütünlüğünü koruma gibi amaçlar sayılabilir (Doğan, 2009: 146). İkinci derece akraba evlilikleri olan kardeş torunlarının evliliği ve uzak akraba evliliklerine de rastlanmaktadır. Türkiye’de akraba evliliğinin ülke çapındaki sıklığına, çeşitliliğine ve çeşitli sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bulgular geniş çaplı sosyo-demografik araştırmaların sonuçlarından elde edilmektedir.

Bu konuda yapılan ilk çalışma Serim Timur’un ‘1968 Türkiye Aile Yapısı ve Nüfus Sorunları Araştırması’ verilerine göre Türkiye’de kırsal kesimde evli çiftlerden akrabalarıyla evli olanların oranı %36’dır. Akraba evliliklerinin %29’u kardeş çocukları evliliğidir. ‘Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması’nın 1983 yılı verilerine göre; birinci ve ikinci derece akraba evliliklerinin tüm evlilikler içindeki payı bütün Türkiye’de %21’dir. 1988 yılı verilerine göre; akraba evlilikleri %20, yakın akraba evlilikleri ise %15 oranındadır. 1993 yılı verilerine göre; doğurgan çağıdaki kadınların %23’ü akraba evliliği yapmışlardır (Aile ve Toplum Dergisi, 2001: 14). Büyük çoğunluğun birinci derece kuzen evlilikleri olduğu, en çok yapılan evliliğin ise amca çocukları arasında olduğu görülmüştür.

1993 yılı verilerine göre akraba evliliğinin yaygınlığı devam etmektedir. Akraba evliliği hem kadın hem de erkeğin eğitim düzeylerinin yüksek olduğu, kent kökenli gruplar arasında düşük düzeylere inmekte, geri kalan gruplarda yaygın bir uygulama olarak varlığını sürdürmektedir. 2006 yılı 'TÜİK Aile Yapısı Araştırması'nın akraba evlilikleri ile ilgili verilerine göre ise; Türkiye genelinde 18 ve üzeri yaşta evli bireyler içinde akraba evliliği yapanların oranı %20.9'dur. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde akraba evliliğine rastlanma sıklığı %40.4'dür. Türkiye genelinde, evlenirken başlık parası verilme oranı %16.8'dir. Kırsal kesimde bu oran %23.5, kentsel kesimde ise %13'tür.

1979 yılında Birleşmiş Milletler genel kurulunda onaylanan, kadınların insan haklarını koruyan uluslararası ve bağlayıcı bir yasa niteliği taşıyan "Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)"ı 1985 yılında imzalayan Türkiye, periyodik raporlar sunarak kadına karşı ayrımcılığı önlemek üzere aldığı önlemleri açıklamaktadır. CEDAW Komitesi'ne resmi rapor yanısıra, Sivil Toplum Yürütme Kurulu tarafından hazırlanan Gölge Rapor da sunulmaktadır. Sunulan Türkiye Gölge Raporu'nda, Doğu ve Güneydoğu'da, kız çocuklarını evlendirme yollarından en çok uygulananın başlık parası evliliği, kan bedeli evliliği ve berdel evliliği olduğu ifade edilmektedir. Çok erken yaşta evlilik dahil olmak üzere erken evlilik bu uygulamalarla bağlantılı olarak gerçekleşebilmektedir (TBMM KEFEK, 2009: 15). Kız çocuklarını ekonomik bir yük olarak gören zihniyet, bu evlilikleri geçim sıkıntısına bir çözüm kapısı olarak görmektedir. Başlık parası gibi uygulamalarla evlilik karşılığında maddi kazanç elde edilmesinin yanında, beşik kurtmesi, berdel gibi geleneklerle de kız çocukları zorla evliliklere maruz bırakılmaktadır (Aydemir, 2011: 16).

2.1.4. Erken Evlilik (Çocuk Gelin)

Erken evlilik nedir? Hangi yaş grubunda yapılan evlilikler erken evlilik olarak tanımlanır? Sorularından hareketle erken evlilik kavramını ele

aldığımızda; bireyin ruhsal ve fiziksel gelişimini tamamlamadan yaptığı evlilikler ‘erken evlilik’ olarak tanımlanmaktadır. Çocukluk dönemi 18 yaşına kadar olan dönem olarak tanımlanmaktadır. Bir kişinin erişkin gibi düşünüp yaşayabilmesi için bedensel, ruhsal ve zihinsel olarak belirli bir olgunluğa gelmesi gerekir.

Uluslararası belgelere göre, 18 yaşının altında yapılan her evliliğe “çocuk evliliği” ve evlenen kıza “çocuk gelin” denilmektedir (Çakmak, 2009: 2). ‘Erken evlilik’ kapsamı içinde çocukların farkında olmadan yaptıkları ya da zorlandıkları evlilikler yer almaktadır. Çocuk evliliği derken, evlilik sözü ile kastedilen hukuki anlamda değil, sosyolojik anlamda evliliktir. Örneğin; Türkiye’de bu tür evlilikler, genellikle, dini nikaha (imam nikahı) dayanan evliliklerdir.

Dünyada evlenme yaşı ve oranları bir toplumun gelişmişlik göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Erken evliliklerin görüldüğü yerlere bakıldığında çoğunlukla gelişmekte olan ve ataerkil kültürün baskın olduğu bölgeler karşımıza çıkmaktadır. Dünya’da çocuk evliliği göstergelerine bakıldığında, halen tüm dünyada 20-24 yaş grubunda olan kadınların %36’sı 18 yaşın altında evlenen veya birlikte yaşayan kişilerden oluşmaktadır (UNICEF, 2006: 1).

Gelişmek için yetişkinlerin ve toplumun desteğine, korumasına ihtiyaç duyan çocukların, yetişkinlerle benzer rol model kalıplarına sokulup, evlendirilmeleri ve onlardan hazır olmadıkları ve üstlenemeyecekleri bir sorumluluğun beklenmesi bir çocuk hakkı, kadın hakkı ve insan hakkı ihlali olduğu kabul edilmiştir (TBMM KEFEK, 2009: 4).

Çocuk evlilikleri (<http://www.izmir-shcek.gov.tr>),

- Çocukların evlilik yolu ile ihmal ve istismar edilmesi çocuğun gelişiminin kesintiye uğratılmasına neden olmaktadır.

- Evlilik yolu ile çocukların eğitimden uzaklaştıkları, eğitimsizliğin de çocukların gelecek yaşantılarında yoksulluk ve yoksunluk içinde bir hayat sürdürmelerine neden olmaktadır.
- Çocukların evlilik içinde, cinsel istismara maruz kaldıkları üreme sağlıklarının risk altına girdiği bilinmektedir.
- Çocukların erken yaşta hamilelik nedeniyle, düşük, kürtaj, doğum sürecinde yaşadıkları olumsuz deneyimler kronik fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları yaşamalarına neden olmaktadır.
- Erken yaş evliliklerinde; depresyona girme, intihar teşebbüsü, sosyal hayattan çekilme gibi ruhsal sağlık sorunlarının yanı sıra, madde kullanımı, sık partner değiştirme, fuhuşa bulaşma, öfkeyi kontrol edememe, şiddete başvurma, gözlemlenen riskli davranışlardır.

Çocuk evlilikleri, erkek ve kız çocuklarının her ikisini de ilgilendirmekle beraber, Türkiye’de yapılan erken evliliklere bakıldığında kadınlarla erkekler arasında çok önemli bir farkın olduğu görülmektedir. Kadınlar hayata daha erken başlamaktadır. Ailede bir işte çalışma kadınlardan ziyade erkeklerden beklenen bir durum olduğundan, erkeklerin iş bulana kadar evlenmelerinin pek tercih edilmemesi bu farkın ortaya çıkmasında etkilidir (Orçan, 2008: 44). Kızların hangi gerekçeyle olursa olsun, 18 yaşını doldurmadan evlendirilmeleri sosyolojik olarak ve tıbben doğru değildir. Nitekim uluslararası belgeler, kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmelerini, kız çocuklarına yönelik şiddet olarak kabul etmektedir.

Uçan süpürge tarafından Kırıkkale ve Yozgat’ta 2006 yılında yapılan bir araştırmada, erken evlilik sorununun sadece Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin problemi olmadığı, diğer şehirlerimizin sosyo-ekonomik düzeyi düşük yerleşim birimlerinde de benzer sorunların var olduğu ortaya çıkmıştır. Bu araştırma sonucunda 18 yaş ve altı evlilik oranı Kırıkkale’de

%68.20, Yozgat'ta %39.70 olarak gözlenmesi, sorunun önemini gözler önüne sermektedir. Kayıtlara geçen vakaların yanında, hiçbir biçimde yansıtılmayan evlilikler de söz konusudur. Bu evliliklerin çoğunun dini ve geleneksel ritüellerle, gizli saklı gerçekleştirildiği için, belgelenmesi ve kayıt altına alınabilmesi mümkün olmamaktadır. Kimi yerlerde bu törenler dahi gerçekleştirilmeden aileler arası anlaşmalar sonucunda, kız ve erkek çocukları birlikte yaşamaya zorlanabilmekte, bu birliktelikler uzun yıllar resmiyete dönüştürülmeden sürdürülebilmektedir. Ta ki kendi çocukları ilköğretime başlayacağı zaman, kimlik belgeleri olmadığı tespit edilene kadar. Eğer tespit gerçekleşirse nikah zorunluluk halini almaktadır (Aydemir, 2011: 4). Diğer yandan Türkiye'de erken ve zorla evlilikler konusunda güvenilir ve sağlıklı istatistiklerin olmaması da konunun çözüme ulaştırılmasını zorlaştırmaktadır.

2.1.5. Türkiye'de Erken Evlilik Konusunda Farkındalık Yaratmayı Amaçlayan Çalışmalar

Son yıllarda Türkiye'de erken evlilikle ilgili çalışmalarda sayısal artış gözlenmektedir. Bu konudaki çalışmalar ile toplumda farkındalık yaratılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmalar arasında Meclis Komisyon Raporu ve sivil toplum kuruluşlarının geniş kapsamlı yürüttükleri çalışmalar yer almaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK) 2009 yılında erken yaşta evlilikler hakkında inceleme yapılmasına dair bir alt komisyon kurulmasına karar vermiş ve Mayıs 2009'da beş kişilik bir alt komisyon kurulmuştur. Bu komisyon erken evlilikler konusunu gündemine almış ve konunun sosyo-ekonomik, hukuki, eğitim ve sağlıkla ilgili pek çok yönünü incelemiştir. KEFEK, çocuk evliliklerini parlamentonun gündemine taşımayı başarmıştır. İki aylık yoğun bir çalışmanın sonunda, 'Erken Evlilikleri İnceleme Alt Komisyonu Raporu' yayınlanmış ve öncelikli çözüm önerilerinden biri de "Adalet Bakanlığı'nın 'çocuk' tanımını yeniden yapması gerektiği" olmuştur (Aydemir, 2011: 35-36).

Erken evlilik konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyon raporu dışında, pek çok sivil toplum kuruluşu (STK) ve derneğin çalışmaları da vardır. Bu çalışmalar; proje, imza kampanyaları, konferanslar vb. şeklinde yürütülmektedir. Bu çalışmaların detaylarına aşağıda yer verilmiştir.

✓ **Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği**

- **‘Erken Evlilikler Projesi’**

Uçan Süpürge, 1996 yılında Ankara’da bir grup kadın tarafından kurulmuştur. Uçan Süpürge kendini en geniş anlamıyla bir ‘iletişim merkezi’ olarak tanımlayan; toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadınların güçlenmesi ve eşitsizlikten kaynaklı sorunların çözümüne katkıda bulunmayı hedefleri arasına koyan kadın iletişim ve araştırma derneğidir. Küçük yaşta evliliklerin sebepleri, sonuçları ve kadınların yaşamı üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekmek amacıyla başlatılan ‘Erken Evlilikler Projesi’ Eylül-Aralık 2006 tarihleri arasında pilot iller Kırıkkale ve Yozgat’ta uygulanmıştır.

- **‘Çocuk Gelinler Projesi’**

‘Çocuk Gelinler’ adını alan bu proje, Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği tarafından, Sabancı Vakfı’nın maddi desteğiyle Türkiye’nin 54 kentinde yürütülmüştür. 15 Nisan 2010 tarihinde başlayıp, 15 Ekim 2011’de sona eren proje ile; bu kentlerde erken ve zorla evlilikleri gündeme getirmek, kamuoyu yaratmak ve bu toplumsal soruna yerelden başlayarak çözüm alternatifleri geliştirmek hedeflenmiştir. Bu kapsamda, ilgili kişi, kurum ve kuruluşları harekete geçirmenin derneğin öncelikli hedefi olduğu belirtilmiştir. 54 ilde proje konusu doğrultusunda film gösterimi gerçekleştirilerek, her yaştan kadınlardan oluşan katılımcılarla söyleşiler yapılarak, psikolog, hukukçu, hekim ve/veya sosyolog uzmanların seminerleri düzenlenerek; karar verici ve uygulayıcıları kadınların sorunları ve taleplerinden haberdar etmek, böylece toplumsal bir soruna yurttaş-kamu iletişimiyle çözüm aramak amaçlanmaktadır.

✓ **Sosyal Demokrasi Vakfı (SODEV)**

- **‘Evlilik Değil Evcilik Kampanyası’**

Sosyal Demokrasi Vakfı’, 14 Nisan 2008’de başlattığı kampanya ile çocuk yaştaki zorla evlilikler hakkında kamuoyu oluşturmayı ve bilinç yükseltmeyi amaçlamaktadır. Kampanya ile TBMM içerisinde Türkiye’de erken yaş evliliklerini inceleyecek bir komisyon kurulması imza kampanyası düzenlenmiş ve 13 Mayıs 2009 tarihinde ‘Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu’nun Türkiye’de Erken Yaş Evlilikleri Raporu’ oluşturacak bir alt komisyon kurmasıyla bu amaca ulaşılmıştır. Şanlıurfa, Diyarbakır ve İzmir’de yürütülen kampanyanın Batman, Mardin ve Balıkesir’de de uygulanması hedeflenmektedir.

✓ **Kadının İnsan Hakları -Yeni Çözümler Derneği**

- **‘Zorla Evlendirilmeye Karşı Eylem Stratejileri Konferansı’**

2007’de Almanya’da Hamburg Belediye Meclisi tarafından başlatılan ‘Zorla Evlendirmeye Karşı Eylem Stratejileri Konferans Serisi’, zorla evlendirmeleri yasaklayan düzenlemelerin eksiksiz uygulanması için oluşturulmuştur. Bu düzenlemeleri desteklemek amacıyla öncelikle Avrupa ülkelerindeki siyasi ve idari karar mercilerinde bilinç yükseltmeyi öngörmektedir. Ulusal yasa ve idari düzenlemelere dahil edilebilecek önleyici ve engelleyici tedbirlerle ilgili öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır. “Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler Derneği”nin düzenlediği “Zorla Evlendirmeye Karşı Eylem Stratejileri” konferansının amacı;

- Zorla evlendirme ve benzer suçların temelindeki dinamikleri daha iyi anlamak,
- Bu sorunla etkin mücadele edebilmeyi engelleyen bazı zorlukları belirlemek,
- Kadınların güçlenmesi için yapılan yasal düzenlemelerin ve eylemlerin önemini duyurmak,

- Erken ve zorla evlendirmelere ve “namus” suçlarına karşı gerçekleştirilen eylemler çerçevesinde uluslararası işbirliğini geliştirmek,
- Türkiye ve diğer Avrupa ülkelerinden konuyla ilgili iyi yasa ve uygulama örneklerini tanıtmaktır.

✓ **Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK)**

- **‘Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler’ Raporu**

Türkiye’de ve dünyada gerçekleştirilen erken ve zorla evliliklerin sebep ve sonuçlarını tartışmak, uluslararası ve ulusal mevzuatta erken ve zorla evliliklerin yerini incelemek, ve uluslararası çalışmalarla karşılaştırmalı bir analiz sunmak amacıyla rapor hazırlanmıştır. Raporda, Türkiye’de sorunun çözümüne engel teşkil eden hukuksal uyumsuzlukların ve yapısal sorunların ortadan kaldırılması önerisi üzerinde durulmakta ve erken evliliklerin sadece geleneksellik perspektifinden değil daha geniş bir yelpazede değerlendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

2.2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.2.1. Aile Kuramları

İnsanlar toplum içindeki diğer aktörlerden kendilerinden neler beklenildiğini öğrenerek kültür sisteminin toplumsal değerlerini kendi değerleri yapmaktadırlar. Rol beklentilerini öğrenerek toplumun tam üyeleri haline gelmektedir. Toplumsallaşma, bir insanın doğumundan bir kişilik kimliği kazanıncaya kadar geçirmiş olduğu evreler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Burada, insan doğar, çevreye uyum sağlar, sonra toplumun değerlerini öğrenir ve bu değerleri içselleştirerek kendi öz değerleri haline getirir ve bütün bunların sonucunda toplumun içerisindeki rolünü öğrenir ve diğer aktörlerle etkileşerek münferit bir aktör haline gelir. Bunun sonucunda, toplumun üyesi haline gelir (Sevim, 2007:39). Yapısal fonksiyonalist kuram

çerçevesinde aile kurumunu ve sosyalleşme sürecini temel inceleme alanı olarak seçen iki temel yaklaşım alanı bulunmaktadır. Bu yaklaşım alanları Talcott Parsons'un bilimsel yöntemiyle doğrudan ilişkisini kurabileceğimiz sistem kuramı ve rol kuramıdır. Bu kuramlar aşağıda kısaca özetlenmiştir.

2.2.1.1. Sistem Kuramı

Sistem kuramını ilk 1928 yılında Ludwig von Bertalanffy geliştirmiş, 1945 yılında da "Genel Sistemler Kuramı" olarak adlandırmıştır. Sistem yaklaşımı yalnızca davranış bilimlerine özgü bir yaklaşım değildir. Fizikten davranış bilimlerine, sosyal bilimlere, tarih ve felsefeye kadar pek çok alanda kullanılmaktadır. Bu kurama göre, bir yapının parçaları arasındaki ilişkiye, tek boyutlu değil çok boyutlu yaklaşılması ve olayların kendi ortamları içinde değerlendirilmesi gerekir (Yoldaş, 2007: 7-11).

Sistem yaklaşımı, sistemin devamlılığı ile birlikte özellikle işlevsel açıklamaları vurgulamada kullanılan bir modeldir. Bu yaklaşımda toplum, birbirleri ile ilişkili unsurların oluşturduğu bir sistem olarak açıklanır. Sisteme ait parçalar sistem bütünlüğünden ayrı tutularak anlaşılamazlar, hiçbir parça bütünden ayrı değildir. Sistemin herhangi bir kısmında görülen değişme, sistemde dengesizliğe yol açar. Değişim, bir ölçüde bütün olarak sistemin yeniden yapılanmasıyla sonuçlanır. Ortaya çıkan sistemler mevcudiyetlerini devam ettirebilmek için 'çevresel' kaynaklara, yani işlevleri özelleşmiş 'alt sistemler'e muhtaçtırlar. Bu şekilde yapılanmış bir sistem için işlevler, sistemin çevreye uyumu ve sistemin kendi kendine denetimi ile ilgilidirler (Kızılçelik, 1994: 428).

İşlevselci sosyolojide sistem, kısımları yapı itibarıyla birbirine bağlı ve parçalarının birisi üzerinde meydana gelen değişikliğin diğer parçalarının üzerinde de etki yaptığı, birbiriyle etki-tepki ilişkisi içinde bulunan unsurlardan oluşmuş bir toplumdur. Parsons toplumsal sistemi, "kendi kendini yönetme

yeteneğine sahip, özerkliğini uzun süre koruyabilen, aktörler arası etkileşimlerden meydana gelen bir sistem” olarak açıklar (Yoldaş, 2004: 42).

Sistem teorisi ‘yapı’ ve ‘işlev’ kavramlarını temel almaktadır. Bu çerçevede ‘yapı’, bir sistemin içinde oluşan ve belli ölçüde istikrarı mümkün kılan düzenlilikler ve kurallılıkları, ‘işlev’ ise sistemin korunması ve sürdürülmesinde parçanın katkısını ifade etmektedir (Çelik, 2007:54). Sisteme dahil olmayan şeyler ise sistemden daha karmaşık olan ‘çevre’ kavramıyla ifade edilir.

Sosyal sistemler yalnızca kendi parçaları arasında değil, aynı zamanda dış çevreyle de etkileşim içindedir. Çevre, sistem üzerinde değişim baskıları yapar; sistem ise ya kendisini değiştirerek ya da çevre üzerinde değiştirici tepkiler yaparak devamlılığını sürdürür. Bu anlamda sistem, “kendi kendisini düzenleyebilen bir bütündür” ve “kendi dinamik dengesini kurmak eğilimindedir”. Bir başka deyişle, sistem, belirli bir düzeni muhafaza ederek değil, aksine bazen önemli ve derin olan değişiklikler geçirerek, yani kendi içinde gelişerek kendisini yeniliklere uydurarak korur (Çelik, 2007:53). Sisteme ilişkin bu açıklamalar onun bütünleşme eğilimini ve birey dışında toplum bütünlüğünün yüksek belirleyiciliğini destekleyen bir arka plana sahip olduğunu gösterir (Özdemir, 2000: 3-4).

Sistem kuramı aileyi, aile üyeleri ve bu üyeler arasındaki ilişkiler olmak üzere iki bileşeni bulunan bir bütün olarak tanımlamaktadır. Sistem kuramına göre ailedeki ilişkiler sistemi ile yalnızca duygusal ilişkiler anlaşılmamalıdır. Ekonomik, cinsel, ortak zevklerin paylaşımı ve bütün diğerleri bu ilişki sisteminin birer parçasıdır. Tüm parçalar birbirleriyle ilişkili olduklarında anlamlı hale gelmektedirler. Eğer sistem fiziksel veya teorik olarak izole parçalara indirgenirse, bu parçalar yok olmaktadır. Bu nedenle aile, onu oluşturan üyelerin toplamından fazlasını ifade eder. Ailedeki ilişkiler sisteminin bir diğer özelliği de bu ilişkilerin sürekliliği ve dinamikliğidir. Aile

içinde devamlı olarak ikili, üçlü ilişkiler şeklinde süregiden bir etkileşim vardır. Bu ikili-üçlü ilişkiler ailedeki alt sistemleri oluşturmaktadır. Karı-koca alt sistemi; kardeşler alt sistemi, ebeveyn-çocuk alt sistemi gibi (Evirgen, 2010:8). Aile aynı zamanda mensubu olduğu geniş ailenin bir alt sistemidir. Alt sistemler yaşa, cinsiyete, ilgi alanına veya işlevlerine göre belirlenmiş olabilir. Böylece devam eden ilişkiler ve etkileşimler çerçevesinde aile, toplumun en küçük parçasıdır.

Ailenin sistematik özellikleri;

- Aile bireylerini bir araya getiren ortak amaçlar vardır. Bu amaçlar; aile üyeleri için sosyal, psikolojik ve fiziksel bir ortamın yaratılması; duygusallık, yakınlık, bağlılık, güven ve şefkat gibi gereksinimlerin karşılanmasıdır.
- Ailenin üyelerini bir arada tutan örf ve âdetleri, sırları, dünya görüşü, beklentileri vb. vardır.
- Aile bir sistemdir ve bu sistem yalnızca üyelerin birbirleriyle olan ilişkileri değildir. Dış dünya, fiziksel çevre ve diğer sosyal yapılarla olan ilişkiler de bu sistemin bir parçasıdır.
- Aile sistemi alt sistemlerden oluşmaktadır. Alt sistem, üyelerin birbirleri ile kurdukları işbirliğidir. Örneğin, anne ile kızın ev işlerinde birbirlerine yardımcı olmak üzere kurdukları işbirliği bir alt sistemdir (Nirun, 1994:7).

Aile, zaman içinde değişen ihtiyaçlarına göre yapısında değişim yaşayabilir. Her ailenin farklı koşullara uyumu farklıdır. Burada önemli olan, kendi için yeterince iyi olanın sağlanmasıdır. Farklı eğitim, kültür ve olanak düzeyindeki aileler, birbirlerine destek olma ve ortak yaşam hedefleri bakımından benzer; ama bunlara ulaşma biçimleri bakımından farklı olabilir. Aile ile çevresi arasındaki ilişkiler öyle düzenlenmektedir ki, aile hem diğer

çevresel sistemlerle etkileşime geçmekte hem de kendi sistemine dair sınırları da korumaktadır (Sayın, 1990:34). Tüm aile üyeleri birbirlerine bağlı olup, aile üyesinin başına gelen bir durum yalnızca o bireyi değil tüm sistemi etkilemektedir. Aile üyelerinin karşılıklı etkileri sürekli olup bu süreç asla sona ermemektedir (White ve Klein, 2008:36).

Sistem yaklaşımı bireyi değil ailenin bütünü ele almıştır. Birey, içinde yaşadığı psikolojik bağlamla karşılıklı bir etkileşim içindedir; aile içindeki tekrarlanan örüntülerle hem kendi psikolojik yaşamı biçimlenir, hem de kendisi ailenin psikolojik bağlamını biçimlendirir. Sistem kuramı, aile içinde herkesin bütünü içinde nasıl rol oynadıklarının görülmesine imkan tanır. Bu şekilde ailenin bir sistem olarak ele alınması aile tarihinin nasıl bir kuşaktan başka bir kuşağa aktarıldığının görülmesine de yardımcı olmaktadır.

2.2.1.2. Aile Konusunda Parsons'un Kuramı

Yapısal-fonksiyonalizm, sosyal fenomenlerin incelenmesinde toplumun hem yapısını hem de fonksiyonlarını dikkate almaktadır. Bu yaklaşımda toplum, birbirleri ile ilişkili öğelerin oluşturduğu bir sistem olarak dikkate alınmaktadır. Sistem, kendisini oluşturan öğeler ve bu öğelerin aralarındaki ilişkileri içine alan bir bütündür (Abrahamson, 1976: 3-5). T. Parsons toplumun koruyucu, bütünleştirici, yönlendirici ve uygulayıcı alt sistemlerden oluştuğunu savunur (Karkıner vd, 2011:9).

Talcott Parsons 'un yapısalci işlevselci kuramına baktığımızda; Parsons öncelikle sistem ile ilgilenir. Parsons (2005: 58)'a göre sistem, aynı tip aksiyon içinde birleşmiş karşılıklı ilişki birimlerinin kümesidir. Parsons'a göre toplum, asıl olan sistemdir. Toplumu oluşturan parçalar vardır. Bu parçalar ise birbirlerine bağlıdır. Bu parçalara alt-sistemler denir. Bir toplum, uzmanlaşmış sistemlerden ve bunların alt sistemlerinden oluşur ve tüm alt-sistemler bazı temel gereksinimleri için diğer sistemlere gereksinim

duymaktadır. Örneğin, eğitim sistemi ekonomik sisteme nitelikli işgücü tedarik ettiğinden dolayı, ekonomik sistem eğitim sistemine gereksinim duyar. Yine okullar kendilerine çocuk gönderdikleri için bir alt sistem olan aileye gereksinim duymaktadır. Aileyi alt sistem olarak gören Parsons, bunu şu şekilde açıklar. Bir sistemin kendine yetmesi ve diğer sistemlere göre çevresine daha az gereksinim duyması, işlevlerini yerine getirmesi anlamına gelir. Bu açıdan okullar, bölgesel topluluklar, aileler birer sosyal sistem olmalarına karşın toplum değildir ama toplumun alt sistemleridir (Kızılçelik, 1994: 446).

İşlevselcilik, herhangi bir sosyal kurumun kalıcılığının hem bireyler hem de içinde yaşadıkları toplum için sağladığı fayda terimiyle açıklanabileceğini ileri sürerler. İşlevselciler, böylece, ailelerin toplum ve üyeleri için yaşamsal fonksiyonlar sergilediklerine inanır. Parsons (1955:423)'a göre, sanayi öncesi toplumda, aile temel üretim birimi olduğundan ve emek yoğun üretim yapıldığından, günümüzde daha yaygın olan ve anne-baba evlenmemiş çocuklardan oluşan 'çekirdek aile' yerine 'geniş aile'ye ihtiyaç vardı. Parsons (2005: 54) sanayi sonrası toplumda ailenin daha önceki fonksiyonlarını kaybettiğini, ancak sürdürdüğü üreme ve çocukların sosyalleştirilmesi fonksiyonlarını daha derin şekilde yerine getirdiğini ifade etmektedir. Bu işlevlerin başka bir sosyal grubun karşılamasının olanaksız olduğunu vurgulamaktadır.

Parsons'a göre, sistemin yapısal unsurları; roller, birliktelik, değerler ve normlardır. Sistemin fonksiyonel unsurları; uyum, hedefe ulaşma, bütünleşme ve örneğin muhafazasıdır (Sevim, 2007: 37). Sosyal sistemin alt-sistemleri ve bu alt sistemlerin fonksiyonel zorunluluğu olan uyum, hedefe ulaşma, bütünleşme ve örneğin muhafazası ya da sonradan ifade ettiği gibi gizli örnek koruma-gerilim yönetimi bütün yaşayan sistemlere özgü dört tane işlevsel zorunluluktur.

	“A” Uyum	“G” Amaca Yönelme
1)Dışsal	Ekonomi	Politik kuruluşlar
2)İçsel	Eğitim Din Aile	Yasalar
	“L” Gizli Örnek Koruma- Gerilim Yönetimi	“I” Bütünleşme

Şekil 1. Parsons’ın Dört İşlevli Örnek Çerçevesi

Parsons ünlü dörtgeni “AGIL” harfleri ile neyi kastetmektedir? Uyum anlamına gelen “A” ona göre, çevreden yeterli kaynak sağlayıp bunu sistem içinde dağıtmaktır. Hukuk, din, eğitim, aile gibi toplumsal kurumlar, toplumsal ihtiyaçları veya işlevleri tatmin edecek ve toplumsal sistem arzularını karşılamaya yardımcı olacak, birbirleriyle ilişkili toplumsal normlar ve roller sistemleridir. Bir toplumsal sistem eğer yaşamaya devam edecekse, çevresine uyum sağlama işlevini görecektir yapı ve kuruluşlara muhtaçtır. “G” amaca yönelme; sistemin amaçlarına erişmek için kaynak ve enerjilerini seferber etmesi ve bunlar arasında öncelikleri belirlemesi demektir.”I” bütünleşme; sistemi işler durumda tutabilmek için, sistem içinde çeşitli aktörler veya birimler arasındaki ilişkileri koordine etmek, düzeltmek ve düzenlemek ihtiyacını kastetmektedir. “ L” gizli örnek koruma, gerilim yönetimi; iki katlıdır: birincisi, sistem içindeki aktörlerin, sistemdeki rolünü yerine getirmelerini veya değer “örneğini” muhafaza etmelerini sağlayacak kadar güdülenmiş olmaları ihtiyacı ve ikinci olarak, iç gerilim yönetimini sağlayacak mekanizmalara olan ihtiyaç. Burada sorun, değer sistemini bozulmaktan korumak ve toplumsal değerlerin aktarılmasını sağlayarak sistem üyelerinin uyumlarını güvence altına almaktır (Wallace-Wolf, 2004: 47-48). Parsons’ın dört işlevli örnek çerçevesi sadece büyük toplumsal sistem

için değil, her bir alt sistem için de geçerlidir. Aile, büyük toplumsal sistemin gizli örnek koruma-gerilim yönetimi ihtiyacını karşılamaktadır.

Parsons toplumun bozulmadan devam etmesinin AGIL sisteminin işlemesine bağlamıştır. Parsons'cı kuramda, toplumların nasıl yapılandığı ve toplumun nasıl denge halinde bulunduğunu açıklayan kültürel, toplumsal, kişilik ve davranışsal organizma olmak üzere dört sistem vardır. Kültür, sosyal sistem içindeki kurumsallaşmış örüntüleri, kişilik sisteminin içselleşmiş yönlerini ve objelerin aktörlere yönelimini içeren sembollerin düzenlenmiş ve bir sistemi olarak Parsons tarafından ele alınır. Kültürel sistem, Parsons'a göre toplumun paylaşılan değerleridir. Bu değerler toplumun ortak değerleridir. Yani aktörler bu değerleri içselleştirerek kendi öz değerleri haline getirirler (Sevim, 2007:38).

Parsons (1955:156)'a göre sosyal bir kurum, üyelerinin oynadığı rollerden meydana gelen bir sistemdir. Sosyal sistemlerin temellerinde roller, değerler ve normlar bulunur. Sistemlerin sosyo-psikolojik temelleri, üyelerin rol davranışları, bu davranışları tanımlayan ve yaptıran normlar ve bu normların dayandığı değerlerdir. Sosyal sistemler, bir bakıma, üyelerinin kalıplaşmış davranışlarından meydana gelir. Böylece, roller, normlar ve değerler; sosyal sistemlerin bütünleşmesini sağlayan bağları kurar. Belirli rolleri oynayan bu üyelerin uygun davranışları sonucunda ortaya çıkan kalıplaşmış beklentiler, bir sistem yaratır. Üyelerin bu rollere ilişkin bilgileri, kendi uyum güdülerinden ve diğer üyelerin koyduğu yaptırımlardan gelir.

Parsons'ın aileye yaklaşımı toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirici bir bakış açısına sahiptir. Aile biçimlerinin belirli toplumsal görevleri yerine getirdiğini, belirli toplumsal görevlerin aile içi ilişkileri, rol ve statüleri oluşturarak aile yapısını şekillendirdiğini ve bu yapının içinde yer aldığı topluma fonksiyonel bağlarla bağlı olduğunu savunmaktadır. Ekonomik üretim, çocukların toplumsallaşması, hasta ve yaşlı bakımı, eğlenme, cinsel

denetim ve üremedir. İşlevcilere göre, bu ihtiyaçların karşılanmasını garanti altına almak için her toplumda aile vardır (Kasapoğlu, Karkıner vd., 2011: 241).

2.2.1.3. Rol Kuramı

Aile değerleri, evlilikte oluşan sosyal bağ ve ilişkilerin, kadın ve erkeğin aile içi rollerinin anlamı, aileyi saran sosyal ve kültürel atmosferin toplumdan topluma farklılaşması nedeniyle bireyin içinde yaşadığı topluma ve sosyal çevreye göre farklılık göstermektedir. Buna bağlı olarak, bireyin aile içindeki rolüne uygun davranmasının, geniş ölçüde kültürel normları anlamasına ve davranış standartlarına bağlı olduğu söylenilebilir. Bu normlar Sayın (1990:43-49)'a göre, içinde yaşanılan kültürel ortamdan öğrenilir. Kadın ve erkekler arasındaki pek çok davranış farklılığı, kadın ve erkeklerden beklentilerin farklı olduğu sosyalizasyon sürecinden kaynaklanmaktadır. Bu sosyalizasyon araçlarından biri de ailedir. Bu bakımdan toplumsal rolleri ele alırken aile içi rollere vurgu yapmak son derece önemlidir (Tosun, 2010: 25).

İşlevselci yaklaşım açısından sosyalizasyon, sistemin zaman içinde sürekliliğini açıklamaya yarayan araçtır. Toplumsallaşma, bireye norm, değer ve rolleri sunarak bireyi yaşadığı toplumun bir üyesi olarak hazırlama işlevini görmektedir. Çocuk, "toplum içinde ve toplum içindeki diğer alt sistemlerde kendisinden beklenen davranışları öğrenerek toplumsallaşmaktadır" (Parsons 1955: 36). Yapısal fonksiyonalist yaklaşıma göre, "Bir alt sistem olarak aile içinde toplumsallaşan bireyler aynı zamanda diğer toplumsal kurumları etkilemekte ve onlardan etkilenmektedirler" (Topses, 2008:67).

Parsons ve Bales (1955:45) cinsiyet gelişimini roller çerçevesinde ele almaktadır. Parsons ve Bales'in rol farklılaşması kuramına göre, insan kişiliği aile içerisindeki sosyalizasyon süreci tarafından oluşturulmaktadır. Rol farklılaşması kuramı, toplumsal rol kuramının temelini oluşturmakta ve birer

toplumsal rol olarak aile içi rollerin cinsiyet gelişimi ile ilişkisine önemle vurgu yapmaktadır. Kuramda kadının aile içinde yaşadığı sosyalizasyon boyunca, aile içi uğraşlarından ve ev içi sorumlulukları üstlenmesinden dolayı ifade edici, erkeğin ise aileyle sosyal çevre arasında ilişki kuran araçsal rolleri yerine getirdiği belirtilmektedir (Tosun, 2010:4).

Yapısal-fonksiyonel yaklaşım, toplumun alt-sistemlerini incelerken bireye kadar inmektedir. Toplumun bir üyesi olarak bireyi belli bir “toplumsal rol” içinde ele almakta ve bu toplumsal rol içindeki bireye “aktör” demektir. “Statü” belli bir kalıba sahip, bir pozisyon demektir. Birey birden fazla statüye sahip olabilir. Bireyin statüsüne uygun davranışta bulunması onun rolünü yerine getirmesi demektir. “Rol” statünün dinamik yönüdür ve insan davranışlarını belirleyen bir kalıptır, yani belli bir pozisyonun hak ve görevlerinin nasıl yerine getirilmesi gerektiği hakkında ilgili kişiler tarafından sahip olunan rol beklentilerinin toplamıdır. “Pozisyon” belli bir yönden birbirine benzeyen kişiler kategorisi olarak tanımlanır. “Rol beklentisi” ise bir pozisyona sahip olan kişinin, o pozisyonun hak ve görevlerini nasıl yerine getirmesi gerektiği hakkında ilgili başka bir kişinin fikridir (Kongar, 1985:153-154).

Çevrenin beklentileri, kişinin algıları ve davranışları rolü oluşturan üç unsurdur. Çevrenin talepleri; kişinin rolü ile ilgili olarak çevresinin ondan bekledikleri ve kişiye aktardığı baskılardır. Bir rolü oluşturan ikinci unsur ise; kişinin kendisi ile ilgili rol tanımlamasıdır. Bir rolü çevrenin beklentileri kadar kişinin kendisi ile ilgili tanımlamaları oluşturur. Son olarak rolü oluşturan üçüncü unsur ise; kişinin rol davranışlarıdır. Rol davranışları; kişinin çevresinin beklentileri ile kendi tecrübelerini birleştirip ortaya koyduğu davranış biçimleridir (Hall, 1972: 472-473).

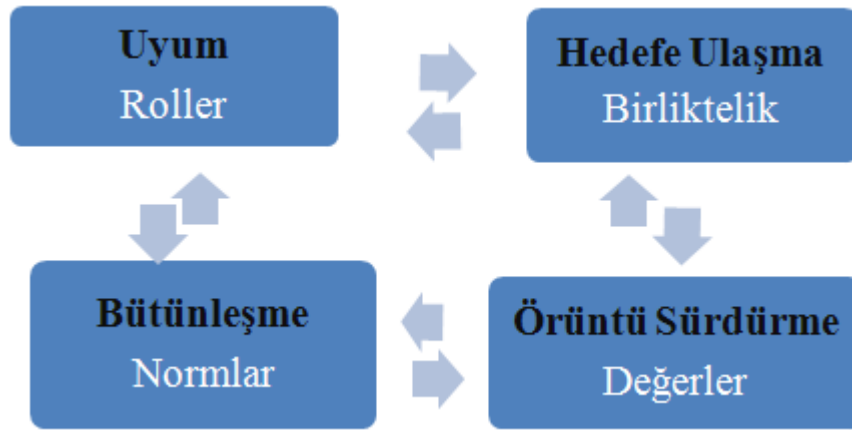
Aile yapısını oluşturan bireyler (aktörler), birbirleriyle ilişki içinde bulunur. Aile içinde her eş diğerinin rolü içinde nasıl ve neler yapması

gerektiği konusunda beklentilere sahiptir. Bu beklentiler gerçekleşmediği takdirde çatışma çıkar, yani eşlerden herbirinin algılama biçimi eşinin algılama biçimiyle uyuşmazsa çatışma kaçınılmaz olur. Aile içinde kocanın rol performansı, karısının rol beklentilerini karşılıyorsa; kadın övgü, teşekkür vb. pozitif yaptırımlar uygularken; aksi durumda ise ağlama, kızma vb. gibi negatif yaptırımlar uygulayacaktır. Aile yaşamının ahenkli olması için asgari düzeyde rol beklentilerine uygun davranması gerekir. Çatışma ve uyum, genellikle çiftlerin ya kişisel özelliklerinden ya da evlenmeden önce bulundukları kültürel ortamlardan kaynaklanmaktadır. Toplumdaki her birey, bulunduğu statüye göre roller icra eder. Aile içerisinde de, aile bireylerinin kendi statülerine uygun rolleri yerine getirmeleri beklenir (Eremrem, 1998:13).

Parsons, insanların, bir toplumun değerini içselleştirdiklerini söylemektedir; yani toplum içindeki diğer aktörlerden, kendilerinden ne beklediğini öğrenerek kültür sisteminin toplumsal değerini kendi değerleri yapmaktadırlar. Rol beklentilerini öğrenerek toplumun tam üyeleri haline gelmektedirler. Böylece değerler kültür sisteminden gelmektedir; bunlara karşılık gelen normatif beklentiler veya rol beklentileri toplumsal sistem içinde öğrenilmektedir; birey kimliği kişilik sisteminden gelmektedir (Wallace-Wolf, 2004:35). Toplumsallaşma 'işlediği' takdirde, toplumun bütün üyeleri paylaşılan değerlere bağlı olacaklar, örnek değişkenler arasında uygun olan seçimleri yapacaklar ve uyum, bütünleşme ve diğer hususlarda kendilerinden beklenenleri yapacaklardır. Örneğin insanlar evlenecekler ve çocuklarını toplumsallaştıracaklar ve aile içinde baba olması gerektiği gibi ekmek kazanan olacaktır. Bundan başka, böyle başarılı bir toplumsallaşma Parsons'ın tamamlayıcı beklentiler dediği beklentileri üretecektir.

Rol kuramına göre, bir kurum olarak ailede işleyiş mekanizması vardır ve bu mekanizmanın çalışmasını sağlayan ise toplumsal normlardır. Normlar aile içi iş bölümünü belirler, bu işbölümü çerçevesinde aile üyeleri bir konuma sahiptir. Bu konuma sahip olan aile ferdi normlar tarafından belirlenen rol

gereğini yerine getirmek zorundadır (Sayın,1990:45-47). Roller, normlar ve değerler; toplumsal sistem içindeki alt sistemleri yakınlaştırmak için bir tutkal görevi yapmaktadır. Buna göre roller, sistem içindeki statülerden beklentilerin alt sistemin tüm üyelerince bilinmesidir. Normlar ve değerler ise sistem içinde kültürel açıdan arzu edilir ve uygun olarak değerlendirilen davranışları akla getiren ortak davranış beklentileridir. Parsons aksiyon sisteminin işlevsel zorunlulukları (uyum, hedefe ulaşma, bütünleşme ve örüntü sürdürme AGİL) ile toplumun yapısal öğeleri (değerler, normlar, birliktelik ve roller) arasındaki etkileşimi şu şekilde belirtir (Kızılcı, 1994:449).

Şekil 2. Parsons aksiyon sisteminin işlevsel zorunlulukları ile toplumun yapısal öğeleri arasındaki etkileşim

Parsons cinsiyete bağlı ailesel roller kavramıyla tanınmaktadır. Erkeğin ve kadının rollerinin belirlenmesi gerektiğini ifade eder (Eremrem, 1998: 14). Parsons'a göre, uyum sorununu çözen ekmeği kazanan babadır. Başlıca kararları alarak amaca varma işlevini de yerine getiren babadır; sistemi bütünleşmiş bir halde tutmak için eşgüdüm sağlamakta ve aile ilişkilerini düzenlemekte büyük rol oynamaktadır. Annenin başlıca işlevi; çocuklara aile değerlerini aktarmak, gerilimlerin boşalabileceği bir ortam sağlamaktır (Parsons, 1955: 428-435).

Kadının rollerine ilişkin olarak C. Oppong ve K. Abu “A Handbook for Data Collection and Analysis on Seven Roles and Statues of Women” adlı ortak çalışmalarında kadınların yedi temel rolünün bulunduğunu vurgulamışlardır. Bu roller ‘annelik’, ‘eşlik’, ‘ev kadınlığı’, ‘akrabalık’, ‘mesleki’, ‘topluluk’ ve ‘bireylik’ rolleridir (Oppong ve Abu, 1985:7). Kadınların sahip oldukları bu yedi rolden, dördünün aile içi rolleri kapsadığı görülmektedir.

“*Annelik rolü*”; kadının çocuğunu yetiştirmesi ve topluma hazırlaması ile ilgilidir ve mevcut değer yargılarına göre bu konuda asıl “görevli”, kadındır (Oppong ve Abu, 1985:7). Kadından annelik ile ilgili beklenen rollerini elinden geldiğince en iyi şekilde oynaması beklenir. “*Eşlik rolü*” kadının kocasına karşı oynadığı roldür. “*Ev kadınlığı*” rolü kadının aile grubu içinde, evde oynadığı roldür. “*Akrabalık rolü*” kadının kızkardeş, teyze, hala, gelin, elti, yeğen gibi çeşitli akrabalık pozisyonları içinde oynadığı rollerin tamamını işaret etmektedir.”*Mesleki rol*” kadının gelir getirici mal ve hizmet üretimine katılması ile oynamaya başladığı role işaret eder. Ailenin gelirinin temin edilmesi uzun yıllar erkeğin görevleri arasında sayıldığından toplumda kadının mesleki rolüne ilişkin beklentiler net değildir. “*Topluluk rolü*” kadının içinde yaşadığı ve aile grubu ile mesleki rolünün dışında kalan alanlardaki rolüne işaret eder. Vatandaşlık rolü, hemşehrlik rolü vb.”*Bireylik rolü*” kişinin kendi kişisel gelişmesi, kendini ortaya koyması, tekil bir birey olduğunun farkına varması sürecinde sergilediği davranışlardır (Oppong ve Abu, 1985:8-9). Aile ile ilgili karar verme yetkisi genellikle evin reisi olan erkekte olmakla birlikte cinsiyetçi sosyalleşme sürecinde belirlenen roller gereği ev içi işlerde sorumluluk çoğunlukla kadınlardadır.

Geleneksel toplumlarda, aile içinde kadının ve erkeğin rolleri cinsiyet ayrımına dayanarak, Parsons’ın “cinsiyet rolü farklılaşması” temelinde kadının dışavurumsal rollerde, erkeğin ise araçsal rollerde uzmanlaştığı düşüncesini destekler nitelik göstermekte ve bu roller sosyalizasyon süreci içinde öğrenilmektedir (Eken, 2006: 252). Buna göre erkeğin aile içindeki en

önemli görevi, ailenin geçimini sağlamak; kadının ise, ev işlerini yapmak ve çocuklara bakmaktır (Kıray, 1984:72). Kadınlar genellikle düşük bir statü sergilemekte ve onların toplumda oynadıkları önemli roller çoğunlukla fark edilmemektedir.

Modernleşmiş toplumlarda ise, erken yaşta evliliğin azaldığı, gençlerin eş seçimine kendilerinin karar verdiği, akraba evliliğinin olmadığı, resmi nikahın yapıldığı, yeni evlilerin ailelerinden ayrı bir evde yaşadığı, ailede otoritenin eşler arasında eşit olarak dağıtıldığı, çocukların yetiştirilmesinde demokratik kuralların uygulandığı, çocukların eğitime önem verildiği, onların sadece psikolojik değerinin olduğu, kız ve erkek çocuklar arasında ayırım yapılmadığı, evliliklerde anlaşmazlıkların ve boşanmaların fazla olduğu çekirdek aile tipi görülmektedir (Eken, 2006:252).

2.2.1.4. Feminist Kuram

Feminizm, 18. yüzyılda İngiltere’de cinsiyet ayrımcılığına karşı çıkarak, cinsler arasındaki siyasal, toplumsal, ekonomik eşitliği, kadın haklarının genişletilmesiyle sağlamaya çalışan bir toplumsal harekettir. Feminizm, erkeklere kamusal alanın -iş, spor, savaş, hükümet- sorumluluğunu verirken, kadınları ev içinde ücretsiz çalışmaya, yani köleliğe mahkum eden, aile hayatının bütün yükünü onların sırtına bindiren toplumsal işbölümünün sorgulanmasıdır (Yörük, 2009: 63).

Feminist literatürde erkek egemen bir toplumu ifade etmek için kullanılan ataerki, kökeni kapitalizm öncesine uzanan, erkeklerin kadınların emekleri ve bedenleri üzerinde tahakküm kurduğu eşitsiz cinsiyet ilişkileri sistemini ifade etmektedir. Son dönemde ataerki kavramına karşılık toplumsal cinsiyet kavramı yaygınlaşmaya başlamışsa da toplumsal cinsiyet kavramı cinsler arası eşitsizliklerin yapısal ya da tarihsel analizinden çok, yansız bir betimlemesini sunma tehlikesini barındırması sebebiyle ataerki kavramına

kıyasla çok daha sınırlı bir içeriğe sahiptir. Bu nedenle ataerki kavramı pek çok feminist için hala temel bir kavramdır (Öztürk, 2012: 73).

Feminist yaklaşımların kadına bakışları onların, aile ve evlilikle ilgili görüşlerini de belirgin hale getirmektedir. Feministler, evliliğin, kadınlar üzerindeki olumlu etkilerinden çok, olumsuz etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır. İşlevselcileri ailenin tüm üyelerine sağladığı olanakların ya da çıkarların eşit olduğunu iddia ettikleri için eleştirmektedir. Onlara göre bu yaklaşım toplumsal cinsiyet farklılıklarını görmezden gelmektir. Oysa tüm ev işleri ve çocukların yetişmesinden sorumlu olan kişi kadındır. Kadının temel rolü üreme ve çocuk yetiştiriciliktir. Her ne kadar artık birçok ülkede kadın ev dışında çalışmaya başlasa da feministlere göre, bu kadının iki kez sömürülmesi ve baskılanmasıdır. Çünkü kadın meslek sahibi de olsa ev işleri ve çocukların yetiştirilmesi sorumluluğu halen onun üzerindedir. Feministler, işlevselcilerin toplumsal cinsiyet rollerini doğal ve değişmez olarak görmelerini sorgularlar (Ecevit, Karkıner vd., 2011: 133). Feministlere göre, toplumsal cinsiyet rolleri kültürel olarak öğrenilerek aktarılır ve bu yüzden değiştirilebilir.

Liberal feministler, ataerki sistemin kadınların sömürülmesine ve ikincil konuma itilmelerine neden olduğunu kabul etmekle birlikte; kadınların haklarının genişletilmesiyle ve yasal düzenlemelerle ataerki sistemin yıkılabileceğini savunmaktadırlar. Siyasal ve sosyal düzendeki ataerki kabullerin kadınları çok özel bir alana hapsedip onları işlevsiz hale getirdiğini, yasal düzenlemeler ve eğitim yoluyla kadınların, ontolojik olarak eşit oldukları erkeklerle aynı haklara sahip hale getirilmesi gerektiğini söylemektedir. Kadınlar eğitim hakkını elde ederek ilk olarak kendi konumlarına eleştirel bakabilme yeteneklerini geliştirmeli ve seçme-seçilme hakkını da kazanıp hem kendi özgürleşmelerini hem de sistemin ataerki eğilimlerinin yıkılmasını sağlamalıdır (Demir, 2003: 8).

Wollstonecraft (Donovan, 2005: 59); 'Akıl her insanda aynıdır. Kadın farklı ya da yanlış akıl yürütürse bu onun eğitimindeki eksiklikle ilgilidir. O halde kadınlar hem eleştirel düşünme yeteneklerini geliştirebilmeleri için hem de özel alana hapsolmayıp kamusal alana girebilmek için eğitim görmelidir. Ahlaki ve ekonomik bağımsızlıklarını elde edebilmeleri için çeşitli mesleklere sahip olmalarına izin verilmelidir'. Wollstonecraft'ın kadınların eğitimi konusunda; eğitim alma hakkından yararlanmalarına imkan verildiği takdirde bağımsızlıklarını kazanmalarına da olanak tanınmış olacağı değerlendirilmiştir. Erken evliliklerde yaşanan eğitimsizlik sorununa çözüm önerisi niteliğindedir. İkincil konumdan kurtulma yolundaki bu fikirler tüm liberal feministlerin buluştuğu noktadır.

Parsons (1955: 145)'un yaklaşımı, aileyi kadın ve erkeklerin kendileri için tanımlanmış cinsiyet rollerine uygun olarak davrandıkları, böylece birbirlerini 'tamamladıkları' uyumlu bir toplumsal birim olarak görmektedir. Feministler bu yaklaşıma karşı çıkarak ailenin her zaman uyumlu ilişkileri barındırmadığını, içinde eşitsizlik olduğunu ve ataerkil ideoloji sayesinde erkeklerin kadınlara 'egemen', kadınların da erkeklere 'tabi' oldukları tartışmasını başlatmışlardır.

Kadınların baskı altına alınışlarını ve ezilmişliğini sosyalist feministler ekonomik nedenlere, liberal feministler gelenek, görenek, dinsel uygulama ve yasaların zorbalığına, kültürel feministler kadınlık kültürünün bastırılmasına ve radikal feministler üremeye, aşka, cinselliğe ve anneliğe dayandırmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE AİLE

3.1. TÜRK AİLE YAPISI

Türk ailesi tarihi gelişimi içinde, önceki Türk toplumlarıyla günümüz Türk toplumu arasında bazı değişimlere uğramakla birlikte, hala toplumumuzun en önemli ve en küçük toplumsal birimi olma özelliğini korumaktadır (Ekşi, 2005: 25). Endüstriyel ve teknolojik gelişmelerin de etkisiyle hızla değişmekte, tüm değişim ve gelişimlerin sosyolojik yansımaları aile ve evlilikleri etkilemektedir.

Kağıtçıbaşı ve Berry (1989: 497) aile yapısının aslında kültüre özgü olduğunu ileri sürmüştür. Yaptıkları araştırmada farklı kültürlerde insan ilişkisi biçimlerini inceleyerek batılı olmayan kültürlerin büyük bölümünde insan ilişkisi biçimlerinde “bağlılık kültürünün” hakim unsur olduğunu saptamışlardır (Yılmazçoban, 2008: 35).

Modern Türk ailesi Cumhuriyetin temel felsefesine uygun olarak Batılılaşmanın empoze ettiği kültürel dönüşümleri yaşamakta; bu çerçevede modernleşmenin görünür etkisiyle şekillenmektedir. Batıdaki kadar yaygın ve sektörel yapılanma olmamasına rağmen Cumhuriyete özgü endüstriyel girişimler Türk aile yapısı üzerinde etkili olmuştur (Kağıtçıbaşı, 1990: 153). Sanayi üretiminin işçilerin fabrika çevrelerine ve kenar mahallelere toplanmasını empoze ettiği göz önüne alındığında, benzer bir işlevin Türk ailesinde de yaşandığına tanık olunmuştur. Bu bakımdan kente, fabrika çevrelerine geçici ya da kalıcı işçi göçü kırsal kesimdeki geniş ailelerin bölünmelerine yol açmıştır. Ancak fabrikaların belli bölgelerde yoğunlaşması kırsal kesimdeki bu etkilenmeyi sınırlamaktadır. Kent ve kır olmak üzere

Türkiye'deki aile yapıları ve oluşum etkenleri ile ortaya çıkan modelleri şöyle sıralamak mümkündür (Doğan, 2009: 130):

- Kentlerde rastlanan karı-koca ve evlenmemiş çocuklardan meydana gelen çekirdek aile.
- Kentleşme sürecinde istihdam imkanlarının, altyapı yetersizliğinin, dayanışma eksikliğinin ve toplumsal çevreye uyumsuzluğun doğurduğu veya koruma amacına dönük destekli çekirdek aile.
- Aile reisi, karısı, evli oğulları, gelinleri veya bir evli oğul ve diğer bekar çocukların yada bir evli oğul, gelin ve torunların birlikte oturduğu geleneksel aile.
- Aile reisinin, kendi ana-babası veya bunlardan biri bekar kardeşlerin veya aile reisinin karısının bu tür yakınlarını veya ana-babalarını barındıran, gelenekçi geniş aileye göre biraz daha küçülmüş olan geçici aile.
- Büyük kent merkezlerinde az da olsa sosyo-patolojik gelişmelerin doğurduğu çözülen aile. Bu aile tipi de dul eş ve çocukları içine alan parçalanmış aile ve tamamlanmamış aile şeklinde görülebilir.

Değişen sosyo-ekonomik koşullar Türk ailesindeki gelişmenin doğrultusunu da belirlemektedir. Geleneksel geniş aile yerini çekirdek aileye bırakmaktadır. Türk ailesinin çekirdek aile doğrultusundaki bu evrimi bir yandan ekonomik güç kazanan geniş ailede oğulların aile çatışmalarını önlemek için ayrılmak ve diğer yandan nüfus arttıkça daralan toprağın aileyi geçindiremeyip iş bulmak amacı ile baba ocağından kopmak isteklerinden doğmaktadır (Erdentuğ, 1972: 28). Ancak Türk ailesindeki çekirdek aile modeline doğru ortaya çıkan bu kopma ve çözümler Batı toplumlarının yaşadıkları sorunlara neden olmamıştır. Çünkü Türk aile yapısında küçülme ve daralmalarda yaşlı ana-baba, engelliler ve 18 yaşını geçen kız ve erkek

çocuklar aile dışına itilmemekte, koruyucu kanatlar altında tutulmaktadır. Türk aile yapısını kır ve kent boyutlarında ve ortak bir kültür çevresinde karakterize eden bu iç dinamiklerdir.

Türk ailesi nüfusun yenilenmesi, çocukların toplumsallaştırılması, biyolojik tatmin işlevlerinin yerine getirilmesi gibi genel-geçer ortak öğeler dışında ulusal kültürün yaşatılması ve genç kuşaklara aktarılmasında kendine özgü yetenek, duyarlılık ve değerlere sahiptir. 'Türk toplumunun temeli ailedir' şeklinde aileyi toplumun temeli kabul eden anayasal ifadenin arka planı böyle bir toplumsal gerçekliğe dayanmaktadır. Çağdaş Türk aile yapısının belirlenmesinde Anayasanın tespitleri çerçevesinde alınan önlem ve uygulamalar temel etkenler olarak düşünülmelidir. Anayasanın 41. Maddesi Türk ailesindeki iki önemli öğeyi ön plana çıkarmaktadır: Kadın ve çocuk. Yasa bu bağlamda kadın ve çocuklar için gerekli önlemler alınmasını devlete bir görev olarak yüklemektedir. Yasal düzenlemeler ile aile içi etkileşimin odağında yer alan kadını çocuklarla birlikte üzerinde daha fazla durulması gereken aile bireyi olarak ele almaktadır (Könezoğlu, 2006: 24). Bu ayrıcalıklarda daha çok erkeğin yüzyıllar içinde birtakım haklardan yararlanmada elde ettiği aşama da dikkate alınmıştır. Çünkü sağlıklı ve sağlam aile yapısı aile içinde belli dengelerin kurulmasıyla gerçekleşebilir.

Türkiye'de görülen genel aile tipleri; çekirdek aile, ataerkil geniş aile, geçici geniş aile, parçalanmış ailedir. TÜİK 2006 yılı verilerine göre Türk aile yapısının %80,7'si çekirdek aile, %13'ü geniş aile ve %6'sı tek kişilik hane halkından oluşmaktadır. Türkiye'de evlilikler resmi nikah yoluyla gerçekleşmekte ve kabul görmektedir. Dinsel kuralların biçim kazandırdığı köylerimizde evlenmenin tek ve ön koşulu olan dini nikahın, zaman içerisinde yeni değerlerin kabul edilmesi, kentleşme eğilimleri, kitle iletişim araçlarının etkileri, yasal zorunluluklarla birlikte, dinsel nikahın yanı sıra resmi nikahında kıyılma istekleri artış göstermiştir (Yavuzer, 2001: 6).

Monogami evliliğinin söz konusu olduğu Türkiye’de, evliliklerin Medeni Kanun’a uygun olarak yapılması gerekmektedir. Medeni Kanun’a göre akdedilen evlilikler toplumun örf normuna da uygun sayılmakta ve toplum tarafından kabul görmektedir. Ancak Medeni nikahla evlenen çiftlerin, dini nikahla da evliliklerini örfi normlarla pekiştirmeleri sıkça görülen bir uygulama olmaktadır (Gökçe, 1978: 190). Türk kültüründe eş seçiminden başlayarak evlilik ilişkisini ve şekillerini düzenleyen yazılı veya sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarılan gelenek ve kurallar vardır. Türk kültüründe evlenme eğilimi oldukça yaygındır. Erkeğin iş güç sahibi olması ve askerliğini yapmış olması evlenmek için hazır olmanın ön şartları arasında görülmektedir. Öte yandan evlenecek çocuklar arasında sıra söz konusu olmaktadır. Önce büyükler sonra küçüklerin evlenmesine izin verme eğilimi olmakla birlikte, ağabey dururken kız kardeşin evlenmesine izin verilebilmektedir (Canel, 1992: 56).

Boşanma, hukuki olarak evliliğin sona erdirilmesidir. Boşanma sebepleri arasında, “şiddetli geçimsizlik”, “terk”, “zina”, “sosyoekonomik yetersizlik”, “cana kast”, “kötü muamele”, “akıl hastalığı”, “şan, şöhret” gibi unsurlar yer almaktadır. Türk toplumu, dünyanın köklü ve sağlam aile geleneklerine sahip toplumlarından birisidir (Işıқтаç, 1993: 2). Türkiye’de dini ve ailevi bağların sağlamlığı ve geleneklere bağlılığın yanında, kırsal kesimde dini nikahla meydana gelen evliliklerdeki ayrılıkların istatistiklere yansımaması gibi sebeplerden dolayı boşanma oranları düşük çıkmaktadır. TÜİK verilerine göre Türkiye’de 2010 yılı kaba boşanma hızı %1,6’dır. Bunun en önemli nedeni; Boşanan kadınların, erkeklere göre daha genç yaş yapısına sahip olmasının, kadınların erkeklere nazaran daha erken yaşta evlenmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

3.2. TÜRKİYE'DE YILLARA GÖRE ERKEN EVLİLİKLER

Türkiye’de ilk evlenme yaşı yıllara göre değerlendirildiğinde zaman içinde yükselme eğilimi göstermektedir. 1978 yılı Türkiye Doğurganlık Araştırması (TDA) sonuçlarına göre 15-49 yaş kadınların %57,3’ü 18 yaşından önce evlenmiştir (Tezcan ve Coşkun, 2004: 18). 1988 yılında Serim Timur tarafından yapılan ‘Aile Yapısı Araştırması’nda Türkiye’de erken yaşlarda yapılan evliliklerin ortalaması, kırsalda %28,18, kentte %22,52 ve toplamda ise %25,21 olarak çıkmıştır. Aynı araştırmada 17 ve altında evlenen kadınların oranı %39,54, erkeklerin oranı ise %9,24 bulunmuştur. 2003 yılı Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması’na (TNSA) göre kadınların %34’ü 18 yaşından önce evlenmiştir. Son 25 yılda ilk evlenme yaşı ortalaması 2 yaş yükselmiştir.

TÜİK’in 2006 yılında 24 bin 647 kişiyle yaptığı ‘Aile Yapısı Araştırması’, ‘cinsiyetlere göre ilk evlenme yaşı’ verilerine bakıldığında cinsiyetler arasında büyük fark olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan kadınların %31,7’si ilk evliliklerini 18 yaşından önce yaptıklarını belirtirken, erkeklerin ise %6,9’u çocuk yaşta evlilik yaptıklarını belirtmişlerdir (TÜİK Aile Yapısı Araştırması, 2006). 2006 verilerine göre 18 yaştan önce evlenen erkeklerin oranı %6,9 iken, kadınların oranı %31,7 olduğu anlaşılmaktadır. Yani her üç evlilikten biri, kadınlar açısından, erken yaş evliliğidir (Orçan, 2008: 45).

Tablo 3. Yıllara Göre 18 Yaş Altı Evlilik Yapan Kadınların Oranları

Yaş Grubu	TDA-1978	Aile Yapısı Araştırması - 1988	TNSA- 2003	TÜİK- 2006
< 18	% 57,3	% 39,54	% 34,0	% 31,7

1978, 1988 ve 2003 yılı verileri, yukarıda yer alan 2006 verileri ile karşılaştırıldığında günümüzde kısmi bir azalmanın olduğu söylenebilir. Buna rağmen erken evlilik kadınlarda yoğun olarak devam etmektedir.

Türkiye’de Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği (2007)’nin yayınladığı bilgilendirme dosyasında, 15-19 yaş grubunda evli kadınların oranı % 11,9 olarak yer almıştır. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (2008)’na göre, 15-19 yaş grubunda evli kadınların oranı %9,6’dır (TNSA 2008). TÜİK ‘Türkiye Hanehalkı İşgücü Anketi’ 2009 yılı verilerine göre Türkiye’de 15-19 yaş arasında 306 bin kişi evlidir. Bu yaş grubunda evli olan gençlerin %85’i yani 259 bini kadındır. Bulgular ışığında; Türkiye’de her yıl yaklaşık olarak 300 bin çocuğun “evlendirilme” adı altında cinsel, fiziksel ve duygusal istismara maruz kaldığı, kız çocukları ile erkek çocukları arasında ağır bir eşitsizliğin olduğu, erken evlendirilerek çocukların eğitim vb. diğer haklarını kullanmalarının engellendiği görülmektedir.

Tablo 4. 2007-2009 yılları arasında 15-19 yaş grubu kadınların erken evlilik oranları

Yaş Grubu	ÇETAD-2007	TNSA-2008
15-19	% 11,9	% 9,6

Yıllara göre erken evlilik oranlarını incelediğimizde cinsiyetler arasındaki farkı görebilmemiz de mümkündür. Bu fark TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2010 verilerine göre oluşturulan Tablo 2’de açıkça görülmektedir. TÜİK’in verilerine göre Türkiye’de 15-19 yaş arasında 6.027.587 çocuk bulunmaktadır. Erkek çocuklardan evli olanların sayısı 15.543 ile ifade edilirken, kız çocuklarında bu sayı 216.810’dur. Rakamlar evli kız çocuğu sayısının evli erkek çocuğu sayısına oranla yaklaşık 14 kat daha fazla olduğunu gözler önüne sermektedir.

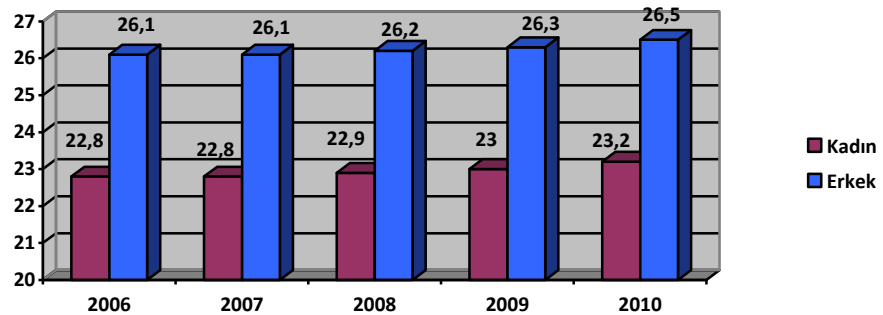
Tablo 5. 15-19 Yaş Grubunun Medeni Duruma Göre Dağılımı

	Bekâr	Evli	Boşandı	TOPLAM
Erkek	3.194.698	15.543	102	3.210.343
Kadın	2.832.889	216.810	1.604	3.051.303
TOPLAM	6.027.587	232.353	1.706	6.261.646

Kaynak: (TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2010).

Bu veriler erken ve zorla evliliklerin sadece kız çocuklarını ilgilendiren bir sorun olmadığı anlaşılmakla birlikte, sorunun rakamsal olarak daha ağır biçimde kız çocuklarının etrafında yoğunlaştığı görülmektedir.

Türkiye’de ortalama ilk evlenme yaşına baktığımızda, Özellikle 1950’lerden sonra hız kazanan köyden kente göçün kadının toplumsal hayata katılımı, cinsiyet rollerinin dönüşümü, çalışma ve eğitim imkanlarından daha fazla yararlanması noktalarında değişimlere yol açmıştır (Culpan ve Marzotto, 1982: 337-346).

Şekil 3. Ortalama İlk Evlenme Yaşı (KSGM, 2010: 19)

Türkiye’de yaşam tarzında meydana gelen değişimler sonucu ilk evlenme yaşı her iki cinsiyette de yükselmektedir. Kadınlar için ilk evlenme yaşı 2006 yılında 22,8 iken 2010 yılında 23,2’ye yükselmiştir. Aynı dönemde,

erkeklerde ilk evlenme yaşı ise 25,5'den 26,5'e yükselmiştir. 1978 yılı verileri ile 2006 verileri karşılaştırıldığında kadınların durumlarında iyileşmeler olduğunu göstermektedir. 1979 yılında "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" ile başlayan uluslararası sözleşmeler ve eylem planlarına uyum ihtiyacından kaynaklı Medeni Kanun'da 2001 yılında eşitlik ve ayrımcılığın kaldırılması yönünde değişiklik yapılmıştır. Özellikle son 28 yılda kadının toplumsal cinsiyet rollerinde meydana gelen değişimler ve kadının kendi bedeni ve doğurganlığı üzerinde söz sahibi olması gelişmekte olan tüm ülkelerde olduğu gibi gerek ilk evlenme yaşının yükselmesinde gerek toplam doğurganlık hızının düşmesinde etkili olmuştur (Tezcan ve Coşkun, 2004: 30).

2007-2010 yılı verilerine göre 15-19 yaş arasındaki nüfusun medeni hali okunabilmektedir. Fakat medeni hal konusunda verilerin 15 yaş altı grubu ele almaması açık kalmış bir alanı işaret etmektedir. Çünkü 15 yaş altı çocuklarda erken yaşta evliliklerin vahim sonuçlarını etkileyen bir kitledir (Aydemir, 2011: 13). Bunun dışında Türkiye'de ilk evlenme yaşında bölgesel farklılaşma halen belirgin olarak devam etmektedir, özellikle Doğu bölgesinde yaşayan kadınların ilk evlenme yaşı ortalamaları diğer bölgelerle karşılaştırıldığında daha düşüktür. Kır ve kent ayrımı da erken evlilik oranlarını etkilemektedir. Türkiye genelinde kır ve kentte erken evlilik oranlarına baktığımızda ise %19,8'lik bir oran karşımıza çıkmaktadır. Bu oran kentte %16,9 iken, kır kesiminde ise %24,6'ya ulaşmaktadır. 18 yaş altında yapılan yaklaşık %20'lik oran erken evliliklerin Türkiye'de azımsanmayacak düzeyde olduğunu göstermektedir.

Kır-kent ayrımı ve 15 yaş altı evlilikler göz ardı edildiğinde istatistiksel olarak erken evlilik oranları düşme eğilimi gösterse de, toplumumuzda sosyal bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu sebeple sorunun sebep ve sonuçları detaylı bir şekilde ele alınıp değerlendirilerek, çözüm yolları bulunmaya çalışılmalıdır.

3.3. ERKEN EVLİLİKLERİN NEDENLERİ

Erken evliliklerin nedenlerinin bölgeden bölgeye ve topluluktan topluluğa farklılıklar gösterdiği görünmekle birlikte, erken evliliklerin daha çok geleneksel bir karakteri olduğu ve sorunun devamına sebep olacak ideal koşulları da ataerkil yapıdaki toplumların sağladığı görülmektedir. Erken evliliklerin özünde standarda oturtulamayan kültürel değer ve uygulamalar da yer almaktadır. Sosyal olgunluğa ulaşmadan yapılan bu evliliklerde genç kızların, geleneklere bağlı olarak aileleri ile bağımlı bir ilişki içinde oldukları ve çoğu zaman evlenme kararını dahi büyüklerin verdiği bilinmektedir (Kağıtçıbaşı, 1973: 56). Ayrıca eğitimsizlik, ekonomik koşullar, başlık ve akrabalık gibi sosyal ve ekonomik kökenli oluşumlar da nedenleri arasındadır. Eğitim yetersizliği, statü kazandıran bir işe, mesleğe sahip olmama gibi özelliklerin; bağımlı ilişkileri güçlendirerek, erken evlenmelerde etkili olmaktadır.

3.3.1. Sosyo-Kültürel Nedenler

3.3.1.1. Ataerkil Yapı ve Toplumsal Cinsiyet

Ataerki, kökeni kapitalizm öncesine uzanan, erkeklerin kadınların emekleri ve bedeni üzerinde tahakküm kurduğu eşitsiz cinsiyet ilişkileri sistemini ifade etmektedir. İngilizce pater (baba) vearchie (yönetim) sözcüklerinin birleşmesinden oluşan ‘Patriarchy’ kavramının dolaysız referansı babayadır. Orijinal anlamı ‘babanın egemenliğidir’. Burada toplumun üretim ve yeniden üretim (üreme) süreçlerinin başında olmak basitçe aile reisi olmaktan öte bir şeydir (Öztürk, 2012: 72-77).

Filmer (2011: 8-9), ataerki ile dinsel yapı arasında ilişki kurmuştur. Filmer; Tanrı’nın Adem’e tüm insanlar üzerinde egemenlik bahşettiğini savunmakta, bu egemenliği bütün babalara doğru genişletmekte ve ardından

gelen tüm patriarchaların (baba) çocuklar üzerinde ilahi egemenliğe sahip olduğunu belirtmektedir. Locke, erkeklerin üstünlüğünü kabul etmekte, üstünlüğün tanrısal buyruk değil, doğal yaradılıştan kaynaklandığını; erkeklerin daha güçlü ve yetenekli olduklarını ifade etmektedir. Marx'la Engels, babanın egemenliği olarak ataerkiyi, kapitalizm öncesi üretim biçimi altında, 'hane reisinin', babanın üretim araçlarına sahip olup, üretim araçlarını kontrol ettiği bir yapı olarak tanımlamıştır ancak burada erkek egemen ilişkiler ve kadının baskı altında olması kastedilmemektedir (Akt.Öztürk, 2012: 79-85). Sosyoloji alanında ataerki kavramının kullanımında Weber referans alınmaktadır. Weber egemenlik ve tabiyet ilişkisini açıklamak üzere 'Herrschaft' kavramını kullanmıştır. Weber'e göre ataerkillik, hem ekonomik hem de akrabalık temelinde örgütlenmiş bir grubu (hane), belirli bir kalıtsal hukuk gereğince belirlenmiş tekil bir bireyin yönetmesidir ve ataerki otoritenin aile içinde itaat edilmesi gereken kurallar koyması yoluyla işlemektedir (Weber, 1995: 337). Kavram ilk zamanlarda erkek egemenliği ve otoritesinin bir biçimine işaret görülmektedir.

Feminist literatürde ataerki kavramı, yeni bir içerik kazanmış ve kadınlarla erkekler arasında, hayatın farklı alanlarındaki eşitsiz ilişkileri tanımlamaya başlamıştır. Feministler ataerki kavramı ile belirttik bir biçimde erkek otoritesini anlatmakta ancak örtük olarak aileye ve kadınların ev içi üretim süreçlerine referans vermektedir. Ataerki, ev içi üretim biçimi, dinsel otorite ya da babanın egemenliği gibi anlamlarının ötesinde, kapitalizm öncesi toplumları olduğu gibi bugünkü toplumu da niteleyen biçimde erkeklerin kadınlar üzerinde hakimiyet ve baskı kurduğu 'erkek egemenliği' sistemi olarak anlaşılmaktadır (Öztürk, 2012: 77-83).

Ataerki sistem erkekler etrafında kurulmuştur; çoğunluğu erkek olmakla birlikte her iki cinsiyetin de yer alabileceği bir alandır. Genel olarak erkekler ataerki bir toplumun tüm önemli kurumlarında gücü ellerinde tutarlar; yine de bu ataerki sistemde kadınların tamamen güçsüz ya da tüm

haklardan, nüfus ve kaynaklardan yoksun olduğu anlamına gelmez. Kadınlar da sistemin bir parçasıdır, kadınlar bu sistem içerisinde yer alabilmek için ataerkilliğin belirlediği kuralları benimsemek ve bunlar doğrultusunda davranmak zorundadırlar. Sistemin değerlerini içselleştirmişlerdir, ataerkil ideolojiden kurtulmuş değillerdir. Fakat sistemin genelini göz önünde bulundurmak ve bunun arkasındaki nedenleri incelemek önemlidir. Kadınların sık sık oğullarına daha iyi muamele ettikleri, kızlarını eğitimden mahrum ettikleri, onların özgürlüklerini kısıtladıkları, gelinlerine kötü davrandıkları vb. doğrudur (Çelik, 2008: 130). Bunların hepsinin, ailede ve toplumda erkeklerin ve kadınların sahip oldukları güç ve konum çerçevesinde incelenmesi gereklidir.

Bhasin köylü bir kadının bunu son derece sembolik bir şekilde ifade ettiğini şu şekilde belirtmiştir: “Ailemizdeki erkekler güneş gibidir, onların kendi ışıkları vardır. (kaynaklara sahipler, gelirleri var, hareket edebiliyorlar, karar alma özgürlükleri var vb.) Kadınlar kendi ışığı olmayan uydulara benzerler. Ancak güneşin ışığı onlara geldiğinde parlayabilirler. İşte bu nedenle kadınlar güneş ışığından daha büyük pay almak için sürekli birbirleriyle rekabet ederler, çünkü bu ışık olmaksızın hayat da yoktur (Bhasin, 2003: 16).

Ataerkillik ‘erkeklik’ olgusuyla ortaya çıkmıştır ve bu olgunun yok edildiği an ataerkil ağ ve sistem de çöker. Burada söz edilen biyolojik anlamdaki erkeklik değildir. Tam aksine insanlara empoze edilen, uyumlarının sağlandığı, içselleştirilen ataerkil hegemonik erkekliklerdir. Ataerkillik devamını hegomonik erkekliklerle sağlayabilir. Her ataerkil toplum kendi kültürüne göre hegemonik erkeklikler yaratır, bunları kurumsallaştırır ve kutsallaştırır. Kurumsallaşan bu erkeklikler, erkekler tarafından içselleştirilir (Akt. Demren, 2001: 4). Erkekler sosyalleşme sürecinde bu erkeklik biçimlerini öğrenirler ve ataerkil sistem içerisinde yer alırlar.

Sosyo-kültürel olarak inşa edilen varlıklar olarak erkekler, erkeklığe dair öğrendiklerini temsil, düşünce ve duyguları yoluyla ortaya koymaktadır. Erkekler, erkeklığe dair rollerini içselleştirmiş yetişkin birer birey olduklarında toplumsal cinsiyetten kaynaklanan ayrıcalıklarla daha fazla hak ve egemenliğe sahip olduklarına ve sonuç olarak kadınların beşikten mezara dek kendilerine hizmet etmeleri gerektiğine bilinçli veya bilinçsiz olarak inanmaktadırlar. Bu durum inkâr edilir veya sorgulanırsa sonuç çeşitli şiddet türleri olarak ortaya çıkabilmektedir (Sayer, 2011: 21). Burada belirtilmesinde yarar vardır ki pek çok kadın bütün anlatılan süreçlerde kendilerinin ikincil konumlarını içselleştirmekte ve bunu normal karşılamaktadır.

Ataerkil düzenin yaygınlaşmasıyla beraber kadının üretim sürecinin dışında kalması olağan bir durum haline gelmiştir. Kadınlar birçok haklarını yitirmiş ve kadınlar erkeğe bağımlı hale gelmiştir. Evlilik kadınları erkeğe bağlamaya yarayan bir kurum niteliği kazanırken aynı zamanda pek çok toplumda alım-satım işine dönüşmüş ve kadını adeta metalaştıran, değersizleştiren bir dönemece girilmiştir. Ataerkil sistem, evliliğe bir işbölümü olarak bakmakta; erkek evi geçindirir, kadın ise bunun karşılığında kocasına emeğini ve dişiliğini sunar görüşü ataerkil paradigmanın tam merkezine yerleştirilmektedir. Böylece üretimden ve artı ürünün kontrolü sürecinden dışlanan kadın, ilk önce baba evinde daha sonra da koca evinde erkeğin hizmetine girmektedir. Ataerkil düzende kadına verilen en hayati görev, mülkiyet zincirinin devamını sağlamak için erkeğe yasal mirasçılar doğurması, onları yetiştirmesidir (Caner, 2004: 40). Engels'e göre anaerkil düzenden, ataerkil düzene geçiş, koşullar uygun olduğu için barış içinde olmuştur. Engels, kadınların toplumsal düzende zamanla gelişen bu yeni durum karşısında mücadele veya bir karşı duruş yerine gelişen bu yeni duruma uyum sağlamışlardır (Engels, 1990: 68). Erkek üstünlüğünün başlamasıyla, kadın birlik içindeki eski yerini yitirmiştir.

Ataerkil sistemin kadına yüklediği roller kadını evin içine hapsedip, üretimden uzaklaştırmıştır. Kadınların eğitimsiz olması; kadının işgücüne dönüşmemesine, dolayısıyla hayatını tek başına idame ettiremeyip erkeğe bağımlı hayat sürmesine ve kızlarının evlenmesi sürecinde söz hakkını kullanamamasına neden olmaktadır. Erken evliliklerin kuşaktan kuşağa sürmesi sonucunda da kadınların durumu içselleştirmesi süreci yaşanmakta, erken yaşta yapılan evlilikler toplumsal olarak kabul görmüş bir olgu haline gelmektedir (TAPV,2010:3).

Erken evlenmiş kadınların çocuklarını da erken yaşta evlendirmeleri ve içselleştirilmesi tutumunun açıklanmasında; Deniz Kandiyoti'nin 'ataerkil pazarlık' kavramı yardımcı olabilir. Kandiyoti bu kavramla ataerkinin rızayı üretmek için kadınlara belli pazarlık alanları yaratmaktadır. Kadınlar mutlak ve pasif kurbanlar olarak görülmek yerine, erkekleri de baskı altına alan bu mekanizma içinde sınırları belli kazanımlar sağlayacak aktif özneler olarak görülmektedir. Örneğin, yeni gelinliğinde ezilen bir kadın için bu durumu çekilir kılan vaat; kendisinin de bir gelin sahibi olup iktidarı deneyimleyebileceğidir. Bu umut içinde sırasını beklerken kendisine uygulanan şiddeti de içselleştirir. Erken evlendirdikleri çocuklarının baskı göreceği, zorluk yaşayacağı, doğurganlığı üzerinde söz hakkı olmayacağını bilmektedirler. Kaçınılmaz olan nasıl çekilir kılınır hesabının yapılmasıdır (Akt. Dağdelen, 2010: 69).

Cinsiyet (sex), kişinin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleri olarak tanımlanırken; toplumsal cinsiyet (gender), kadının ve erkeğin sosyal olarak belirlenen rol ve sorumluluklarını ifade eder. "Toplumsal cinsiyet kavramını sosyolojiye kazandıran Ann Oakley: "Toplumsal cinsiyet bir kültür meselesidir, erkek ve kadınların 'eril' ve 'dişil' olarak toplumsal sınıflandırılmasına işaret eder." İnsanların erkek ya da kadın olduğu, çoğunlukla biyolojik göstergelere göre anlaşılabilir. İnsanların eril veya dişil olduğu ise aynı şekilde anlaşılmaz; ölçütler kültürel, yere ve zamana göre değişiklik gösterir. Cinsiyet değişikliği de kabul edilmelidir.

Oakley şöyle bir sonuca varmaktadır: Toplumsal cinsiyet rolünün biyolojik kökeni yoktur, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki bağlantılar gerçekte hiç de ‘doğal’ değildir (Akt. Marshall, 1999: 98).

Toplumsal cinsiyet düzeni, herhangi bir toplumda toplumsal cinsiyet ilişkilerinin geliştiği genel sistem olarak tanımlanmaktadır. Kadınlarla erkeklerin yaşamları, toplumsal cinsiyet düzeni tarafından şekillenmekte ve bu düzen içindeki toplumsal cinsiyetçi işbölümünün yanı sıra kadınlar ve erkeklere ilişkin farklı sosyo-kültürel kurallar ve beklentiler gibi pek çok yolla pekiştirilmektedir (UN 2008: 209). Geleneksel olarak kadınlara, erkeklere yardımcı ve bulundukları durumdan hoşnut insanlar olmaları, öfkelerini asla göstermemeleri, otorite figürlerine asla soru sormamaları, hayır dememeleri ve diğer insanları mutlu ve rahat ettirmeleri gerektiği, böylece kadına çocukluğundan itibaren atılgan olmayan davranışlara sahip olma öğretilmektedir. Bu davranışlar arasında kendinden önce başkalarının gereksinimlerini karşılama, sessiz olma ve uyumlu davranma yer almaktadır (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008). Bunun sonucu olarak da kendine güvensiz, pasif, kararsız, başkaları tarafından verilen kararlara uyan ve duygularını gizleyen, çatışmadan kaçınan geleneksel kadın imajı gelişmektedir. Özetle toplumsal cinsiyet düzeni toplumda erkekler ve kadınlar için kabul edilebilir, teşvik edilebilir ve izin verilebilir olanı belirlemektedir.

Toplumsal cinsiyetçi yapı içerisinde erkeklerin yaşamları güce sahip olmak, güç üretmek ve gücün kendisi olmak biçiminde inşa edilmiştir. Güç, erkeklerin yalnızca kadın ve çocuklar üzerinde değil, aynı zamanda birbirlerine karşı da geliştirdikleri bir olgudur. Ekonomik tüm alanlar erkeklerin kontrolünde ve egemenliğindedir; her ne kadar neslin devamını doğurarak sağlayan kadınlar olsa da, erkekler soylarını garanti altına alabilmek için kadınların tüm cinsel yaşamlarını egemenlikleri altına alırlar ve baskı kurarlar (Demren, 2001: 3).

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramı konusunda temelde iki tür eleştiri bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Foucaultcu eleştirel yaklaşımdır. Bu yaklaşım toplumsalın dışında biyolojik bir farklılık (cinsiyet) bulunduğunu reddetmektedir (Marshall, 1999: 99). İkinci türdeki bir eleştiri, toplumsal cinsiyet kavramının kadınlar ile erkekler arasındaki, gücün (iktidarın) ve tahakkümün aleyhine işleyen farklılıklarda odaklanmasıyla bağıntılıdır. Bazı yazarlar, güç (iktidar) sorununu hem analitik hem de siyasal bakımdan ön planda tutma çabasında başlıca düzenleyici kavram olarak ‘ataerkillik’ terimini kullanmayı tercih ederler. İlk olarak Connell (1998: 245) tarafından ortaya atılan hegemonik erkeklik; “patriarkinin meşrulaştırılması sorunsalına genel kabul görmüş bir cevap olarak toplumsal cinsiyet pratiklerinin yapısını anlamına gelen ve erkeklerin baskın konumları ile kadınların ikincil konumlarını garanti eden bir kavram” olarak tanımlanmıştır (Sayer, 2011: 16).

Ayrıca, ataerkilliğe getirilebilecek en önemli eleştiri konumuz açısından ataerkilliğin ve geleneksel toplum yapısının erken yaşta evlilikleri normalleştirmesi ve meşrulaştırmasıdır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaratmış olduğu ayrımcılık sonucunda özellikle kız çocuklarının gözü açılmadan evlendirilmesinin gerektiği düşünülmektedir. Egemen zihniyet tarafından kadına biçilen rollerin yanı sıra toplumsal yaşamda çocuklar bir kısıkaç altına alınarak temel hak ve hürriyetlerinden yoksun bırakılmaktadırlar (TBMM KEFEK, 2009: 14). Evlilik çoğu zaman gidilecek tek yol olarak gösterilmekte ve dayatılmaktadır.

3.3.1.1.1. Toplumsal Cinsiyet Roller

Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlar ve erkeklerle özdeşleştirilen özellikler, beklentiler ve davranışlar olup, “kadınlığı” ve “erkekliği” tanımlar. İçinde yaşanan toplum tarafından belirlenen toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlar ve erkekler tarafından doğumun hemen ardından başlayan sosyalleşme süreçleri içerisinde öğrenilir; kültürel anlamda kadınlığa ve

erkekliğe ait ortak inanç ve değerler yoluyla bireylere geçişleri sağlanır (Sayer, 2011: 13). Böylece, sosyalleşme süreci bireylere kadın ve erkeği ayırt etmeyi, kadınlar ve erkeklerden beklenen davranışları ve kişilerin toplum içinde biyolojik cinsiyetlerine uygun toplumsal cinsiyet rollerini benimsemelerini ve bu rollere uygun standartlarda hareket etmelerini benimsetir. Kadın yaşadığı sosyalizasyon süreci boyunca, toplumsal cinsiyet rollerine ait kavramsallaştırmaların (annelik, kadınlık, kendini eşine ve çocuklarına adama-erkeklik, aileyi geçindirip koruma) etkisinde kalır (Günindi Ersöz, 1999: 28). Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal kimliğin ve aidiyetin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu roller kişinin kendisini veya bir başkası hakkındaki beklentilerini, neleri yapıp neleri yapmaması gerektiğini, yapılması gerekenlerin hangi kaynakları kullanarak nerede ve ne zaman yapılacağını belirlemektedir.

Eğitim sistemleri, siyasi ve ekonomik sistemler, yasal düzenlemeler, kültür ve gelenekler tarafından kurumsallaştırılmakta olan toplumsal cinsiyet düzeni, kadınlar ve erkekler için uygun görülen toplumsal cinsiyet rollerini belirlemektedir. Bu iki kavramın da yaşama geçişi toplumsal roller aracılığıyla olmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri, “kadın” ve “erkek” varlığının sosyal ortamda ifade edilme şeklidir.

Haas’ın 1981 yılındaki çalışması, sosyalleşme sürecinin ne kadar az geleneksel olursa ev işlerinin o oranda paylaşıldığını göstermiştir (Akt: Günindi Ersöz, 1999: 31). 2006 yılında TÜİK tarafından yapılan bir ankette, ev işlerine kadın ve erkeğin katılımına bakıldığında, cinsiyete bağlı geleneksel alışkanlıkların paylaşımın ev ve aile ortamında halen yoğunluklu bir şekilde devam ettiği görülmektedir.

Kağıtçıbaşı’nın 1982 yılında gerçekleştirdiği çalışmasında kadınların %41,7’si kızı büyüdüğünde onda görmek istediği özellik olarak; iyi eş ile mutlu bir evliliği olmasını göstermiştir. Kız çocuktan iş ve başarı bekleyen

erkeklerin oranı %17,3 iken bu oran kadınlarda %13,1'e düşmektedir (Akt. Günindi Ersöz, 1999: 29). Kadınların eşlerinden daha geleneksel rol beklentileri içinde olması, kadının kendi geleneksel rolünü içselleştirmesi ve kızı için de farklı bir rol beklentisi geliştirmesini engellemektedir (Günindi Ersöz, 1999: 29).

1988 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından 'Türk Aile Yapısı' araştırmasında yirmi bin civarı hane halkı ile yapılan ankette 'kadınların aile içindeki en önemli görevi' olarak, ev işlerini yapmak, çocuklarını yetiştirmek, onları terbiye etmek, eşine ve çocuklarına manevi destek olmak, çocuklarına ve kocasına bakmak, çocuk doğurmak ve aile bütçesine katkıda bulunmak şeklinde sıralanmıştır. Kadınlarda 'ev işlerini yapmak en önemli iştir' diyenlerin oranı %69,46, erkeklerde bu fikre katılanların oranı ise %76,29 olarak çıkmıştır. Aile bütçesine katkıda bulunmak en önemli görevlerden biri diyenlerin oranı kadınlarda %26,45, erkeklerde ise bu oran %16,13'tür. Erkeklerin büyük bir kısmının, kadınların çalışıp gelir getirmesi yönünde bir beklentilerini olmadığı söylenebilir (DPT, 1988).

Tablo 6. Ev İşlerinde Aile İçi Paylaşım (Orçan, 2008:46).

Yapılan İşler	Erkek	Kadın	Aile Fertleri Beraber	Diğeri
	Yüzdelere			
Yemek Yapma	2,0	87,1	9,5	1,4
Ütü	2,2	84,3	9,5	14,2
Sofranın kurulup kaldırılması	2,4	74,1	22,6	0,9
Günlük yiyecek - içecek alışverişi	33,3	37,7	26,8	2,2
Aylık faturaların ödenmesi	69,1	17,0	10,2	3,7
Küçük bakım onarım, tamir	68,4	6,7	6,4	18,7

Cinsiyet rollerine ilişkin bu beklenti ve tutumların geleneksel yapısını koruması ise hem kadınları hem erkekleri olumsuz yönde etkilemekte, kısıtlamakta, çalışma hayatına giren kadınların yoğun iş ve ev ikilemi yaşamasına neden olmaktadır. Çoğu zamanda kadının geleneksel rolünün ön plana çıkartılması kadının özel alanda kalması sonucunu doğurmaktadır (Günindi Ersöz, 1999:31). Kadınlar üzerindeki patriyarkal egemenliğin toplumsal maddi pratiklerce yaratıldığı görüşünü savunan Delphy (1999: 56): ‘Baş Düşman Patriyarkının Ekonomi Politikası’ isimli kitabında kadının ev içindeki ücretsiz emeği ile ilgili olarak; ‘Bu emek asla üretken bir emek olarak görülmez. Ne var ki kadının ev içinde yaptığı tüm hizmetlerin piyasadaki karşılıkları yüklü miktardadır’ demiştir. Toplumun, cinsiyeti nedeni ile “kadın cinsiyetine” biçtiği rol ve beklentileri, sonuçta daha da önemli olarak, kadınların insan haklarından sayılan bazı haklarını elde edememesine, kullanamamasına yol açmaktadır. Bu durum ise toplumlarda kadın için adeta kısır bir döngü oluşturmaktadır. Bu haklar şu şekildedir:

1. Eğitim,
2. Çalışma/fırsat eşitliği,
3. Karar verme/seçme özgürlüğü,
4. Sağlık hizmetlerinden yararlanma,
5. Eşit işe eşit ücret ve sözü edilen hakların kullanılabilmesi ile ilgili ve hepsinin adeta bir bileşkesi olan;
6. ‘Toplumsal statü eşitliği’dir.

Toplumsal değişimin hızla geliştiği toplumlarda kadının rolünde ve aile içi karar alma konusunda bazı değişimlerin kadın lehine olduğu varsayılmaktadır. Fakat bu değişimin niteliği de önemlidir. Bir toplumda kentleşme artsa da çalışan kadın sayısının sınırlı kalması, kadının statüsü ve rolünde fazla değişim meydana getirmeyebilir. Kadının rolü, statüsü ve aile içindeki erkeğe karşı konumunu sadece bir değişkene bağlamak yeterli

olamayacaktır. Eğitim seviyesi ve çalışma durumu en belirleyici değişkenler olarak görülebilir. Karar alma bağlamında kadınların durumlarına bakıldığında; 2003'te yapılan bir araştırmada, 'kadının kendi kazancının kullanımına izin verme' ile ilgili yoklamada, Türkiye genelindeki kadınların %49,2'sinin kazancının kendi iradesi doğrultusunda, %28,9'nun kocası ile beraber ve %8,8'inin de bir başkası tarafından karar verildiği ortaya çıkmıştır (HÜNEE, 2003). Kırdaki bu oran kendi kararıyla %33,3 iken; kentte %54,5, kocası ile birlikte karar verme oranı kırdaki %15,8 iken kentte %6,4 ve başkası tarafından karar verme oranı ise hem kırdaki (%6,1), hem kent kadınlarında (%6,3) birbirine çok yakın oranlar çıkmıştır. Kentte yaşayan kadınların yarıdan fazlasında kendi kazancı üzerinde tek başına kendilerinin söz hakkına sahip olduğu görülürken, kırdaki bu oran oldukça düşük çıkmıştır (Orçan, 2008: 46). Bu veriler, kadınların kendi kazançları konusunda, kadınlarda bireysel karar verme eğiliminin kocası ile birlikte karar verme eğiliminden daha fazla çıktığını göstermektedir.

Türkiye'de kırsal kesimde yaşayan kadın, gerek geleneksel yapısı, gerekse de uğraşı biçiminin farklılığı nedeniyle, şehirde yaşayan Türk kadınından ayrı olarak ele alınıp incelenmek zorundadır. Türkiye'de kentli kadınların aksine kırsal kesimdeki kadınların büyük çoğunluğu aktif nüfus içerisinde, yani çalışan ve üreten insanlar arasında yer almaktadır. Türkiye'de kırsal alandaki kadın için üretim ve ev işleri bir arada yürümektedir.

Tarımda gezici ve geçici olarak çalışan kadın işçilerin, gerek sayıları yönünden gerekse de ekonomik yaşama sağladıkları katkılarına koşut bir biçimde önemsendikleri söylenemez. Üretim kadının, geleneksel ev kadını rolüne ek olarak taşıdığı, kadınlık görevine özgü bir rol olarak algılanmaktadır. Üretime katkıda bulunması evlilikteki geleneksel bakış açısını değiştirmemekte ve eşitlikçi bir statü sunmamaktadır. Tarımdaki kadınlar, üretim faaliyetlerinin büyük bir bölümünü, küçük aile işletmelerinde ücretsiz aile işgücü olarak yerine getirmektedir. Aile işgücü özelliğine uygun

olarak kadın, çalışmaları karşılığında işgücüne ya doğrudan katılır veya ücretli olarak başka işletmelerde çalıştığı zaman, çalışmasının karşılığını alır ve bunu genelde ailenin reisi olan erkeğe verir. Kadının bu çerçevede yaptığı işlerin büyük bölümü, kadının geleneksel rol ve görevleri gereğince yerine getirilmesi zorunlu görülen faaliyetler olarak değerlendirilmektedir (Canel, 2007: 107). Tarımla uğraşan ailelerde yapılacak işler konusunda erkek ve kadın açısından geleneklere dayalı bir işbölümü vardır. Kadının hangi işleri yapacağı ve ne zaman yapacağı genellikle belirlenmiştir.

Erken evlilikler açısından cinsiyet rollerini ele alırsak; toplumda aileler kız çocuklarını “kızım gelin olacak, oğlum doktor olacak” vb. söylemlerle ve kızlarına daha çok küçük yaştan başlayarak çeyiz hazırlayarak etkilemekte ve yönlendirmektedirler. Sosyalleşme sürecinde empoze edilen bu cinsiyetçi rol yaklaşımları (eş-anne-ev kadını üçlemi) kadının çalışma yaşamına girmesini ve ileriye yönelik beklenti geliştirmelerini de olumsuz etkilemektedir (Günindi Ersöz, 1999: 33). Ayrıca kız çocuklarına yapılan “Evde kalırsın”, “Bahtın kapanır”, “Yaşın geçerse seni kimse almaz”, “Bir an önce evlen ve çocuk yap” ve benzeri baskılar da erken yaşta evliliklerin önünü açmaktadır (TBMM KEFEK, 2009: 14). Bu etkinin altındaki kız çocukları ise toplumsal rolünün ev kadınlığı ve annelik olduğu bilincine ulaşmaktadırlar. Erken yaşta evlenerek bağımlılık kısır döngüsüne mahkum olmaktadır.

3.3.1.2. Gelenekler ve Dini İnanışlar

Gelenekler, görenekler ve dini inançların yanlış algılanması erken yaşta evlenmeyi hızlandırabilmektedir. Geleneksel aile, kız çocuğunu, aileye belirli bir zaman için emanet edilmiş bir varlık olarak görmekte ve kızın asıl yuvasının evlendiği eşinin yuvası olduğunu düşünmektedir. Küçük yaşta yapılan evlilikle kocaya itaatin ve yeni yuvaya uyumun daha kolay sağlanacağına inanılmaktadır. Erkek aileleri de kendilerine uyumu daha kolay olsun diye mümkün olduğunca küçük yaşta gelin almak istemektedirler.

Türkiye’de alt sosyo-ekonomik sınıflarda erken yaşta evliliklerin daha sık yaşandığı gözlenmektedir. Genel eğilim erkek çocuklarının belirli bir düzeyde eğitim görüp, askerlik yaptıktan ve bir iş sahibi olduktan sonra evlenmeleri yönündedir. Bu durum erkeklerin nispeten ileri yaşlarda evlenmelerine sebep olmaktadır. Bunun yanında kız çocukları eğitimlerini erken yaşta bırakmaya zorlanmaktadır. Kızların eğitimlerini tamamlamaları gerekli görülmemektedir; zira ailenin kısıtlı ekonomik kaynakları erkek çocukların eğitimi için harcanmaktadır (Çakmak, 2009: 3). Ayrıca ergenlik dönemine girmeleriyle birlikte fiziksel anlamda dikkat çekmeye başlayan kız çocuklarının eğitimleri aileleri tarafından nişanlama veya evlendirme gerekçesiyle yarıda kesilebilmektedir.

Türkiye’de dahil dünyanın birçok yerinde gençlerin çocuk sayılabilecek yaşta evlendirilme gerekçesinin, dine dayandırılmaya çalışılarak, meşrulaştırıldığına vurgu yapan TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Erken Evlilik Raporu (2009) bu durumun ilmi ve dini bir temeli olmadığını şu şekilde ifade etmektedir:

Kur’an-ı Kerim evlenme akdini sorumlulukları ağır bir sözleşme olarak kabul etmiş, evliliği eşlerin karşılıklı sorumlulukları yerine getirdikleri ve kendilerine düşen ödevleri yapmayı taahhüt ettikleri bir güven sözleşmesi olarak değerlendirmiştir. Tarafların hür iradesi olmadan böyle bir sözleşmeden söz edilemez. Öte yandan, evliliğin hiçbir zorlama olmaksızın tarafların özgür iradeleriyle gerçekleşmesi ve denklik de dâhil kadınların her türlü hakkının gözetilmesi, ailede kalıcı huzuru ve mutluluğu sağlamanın önemli bir yolu olduğu kadar, İslâm dininin genel ilkelerinin ve Hz. Peygamber’in sünnetinin gösterdiği bir duyarlılığın da gereğidir. Hz. Aişe’nin, Hz. Peygamber’le evlendiğinde 17 veya 18 yaşında olduğunu gösteren birçok hadis rivayeti bulunmaktadır (TBMM KEFEK, 2009: 23).

Kur’an-ı Kerim’de: “Yetimleri nikâh çağına gelene kadar deneyin; onlarda olgunlaşma görürseniz mallarını kendilerine verin” (en-Nisâ: 4/6) mealindeki âyetten mallarını idare edebileceği çağına, aynı zamanda evliliği de

idare edebilecek çağ olacağı anlaşılmaktadır. Bu âyette yetimlerin evlendirilmesi için ergenlik/büluğ çağına gelmelerinin yanı sıra reşit olmalarının gerekliliği de vurgulanmaktadır. Bu çerçevede kişilerin bizzat evlenme akdini yapmalarının uygun olduğu çağ evlenme rûştüne erdikleri çağdır (TBMM KEFEK, 2009: 24).

Toplumda erken evliliklerin dini gerekçelere dayandırılma çabasına Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu da karşı çıkmaktadır. Din İşleri Yüksek Kurulu; Hz. Aişe'nin de küçük yaşta evlendiği gerekçe gösterilerek gerçekleştirilen erken evlilikler konusunda, Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber'le 17 yaşında evlendiğini gösteren farklı hadislerin göz ardı edilemeyeceğini belirtmektedir. Çeşitli nedenlerle erken evlendirme geleneğinin yerleştirilmeye çalışılmasının, dini emirmiş gibi gösterilmesinin dine sığınarak yapılan işi meşrulaştırma düşüncesi olduğu ifade edilmektedir (<http://www.dunyadinleri.com/haberler>).

3.3.2. Ekonomik Nedenler

Çocukların erken yaşta evlendirilmelerinin çeşitli sebepleri olmakla birlikte bunlar arasında en öne çıkanları ekonomik gerekçeler oluşturmaktadır. Özellikle kız çocukları bazı ailelerde ekonomik bir yük olarak görülmektedir. Ayrıca kızlar evlendirilirken başlık parası adı altında kendilerine biçilen değer karşılığında ailelerine kazanç sağlamaktadırlar. Hem üzerlerindeki ekonomik yükü hafifletmek hem de başlık parası yoluyla aileye gelir getirmek için aileler kızlarını çocuk yaşta evlendirmektedirler. Sonuç olarak çocukların erken yaşta evlendirilme sıklığı ile ailenin yoksulluğu arasında doğru orantı mevcuttur (TBMM KEFEK, 2009: 13). Sosyo ekonomik gerekçelerden ötürü ortaya çıkan erken evliliklerin kaynağı her zaman aileler tabanlı değildir. İçinde bulundukları yoksulluk sebebiyle zaman zaman küçük yaştaki kız çocuklarının dahi evlilikleri onayladıkları ve kendi rızalarıyla evlendiklerine yönelik örneklerle de karşılaşılmıştır.

Kızların erken yaşlarda evlendirilmeleri eğiliminin nedenleri arasında, iktisadi gerekçelerin ağır bastığını söylemek mümkündür. Çocuk gelinlerin hangi gelir grubuna giren ailelerde görüldüğüne ilişkin, çoğunlukla üniversiteler tarafından yapılan ulusal ölçekteki araştırmalar, çocuk gelin görülme sıklığı ile ailenin yoksulluğu arasında doğru orantı olduğunu; küresel ölçekte, çoğunlukla Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler örgütleri tarafından yapılan araştırmalar da, kız çocuklarında görülen erken yaş evlilikler ile ülkenin gelişmişlik düzeyi arasında doğrudan bir ilişki olduğunu göstermektedir (Çakmak, 2009: 5). Dünya Bankası tarafından belirli aralıklarla düzenli olarak yapılan Gelir Dağılımı Araştırmaları'na göre, az gelişmiş ülkelerde, çok sayıda kız, erken yaşlarda evlendirilmek suretiyle; öğrenim ve sağlıklı yaşama hakkından alıkonulmaktadır.

Birleşmiş Milletler 'İktisadi ve Toplumsal İşler Birimi' tarafından 2000 yılında yapılan 'Evlilik Modellemeleri Araştırması'nda ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile çocuk gelinlere rastlanma oranları arasındaki doğrudan bağ ortaya konulmuştur. Örneğin, gelişmiş Batı ülkelerinde 15-19 yaş aralığındaki kızlarda evlenme oranı Kanada'da %0,6, İngiltere'de %1,7, Almanya'da %1,2, ABD'de %3,9 şeklinde seyretmektedir. Batı-Doğu- Orta Afrika ülkeleri ve Güney Asya'da yani ekonomik düzeyleri düşük ülkelerde ise çocuk gelin oranları çok yüksek düzeylere ulaşmaktadır. Bu oranlar Nijer'de %61,9, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde %74,2, Afganistan'da %53,7, Bangladeş'te %51,3'tür. Aynı araştırmada Türkiye'ye dair veriler, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nden alınan bilgilerle belirlenmiş ve Türkiye'ye dair oran %15,5 olarak verilmiştir (<http://www.usak.org.tr>). Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü verilerinin sadece kayıt altına alınan, kır ve kent ayrımı gözetilmeden oluşturulan veriler olduğu düşünüldüğünde bu oranın gerçeği yansıtmadığını belirtmek gerekmektedir.

Çeşitli ülkelerde çocuğa dair araştırmalar gerçekleştiren Plan Örgütü'nün yakın tarihte yaptığı araştırma raporunda benzer iddialar ileri

sürmektedir. Yapılan araştırmalara göre Türkiye'nin de içinde bulunduğu Avrupa ülkeleri olarak değerlendirilen ülkeler arasında %17'lik oranla en yüksek erken evlilik Gürcistan'da görülürken, ikinci sırada %14 oranıyla Türkiye, üçüncü sırada %10 oranıyla Ukrayna gelmektedir. Gelişmiş batı ülkeleri İngiltere ve Fransa'da da erken evliliklerin oranı %10'dur. Bu oranlarla birlikte çocuk gelinlere en yüksek oranda rastlanan Batı-Doğu-Orta Afrika ülkelerinde ve Güney Asya'da ise oranlar çok yüksek düzeylere ulaşmaktadır. Bu oranlar Nijer'de %75, Çad'da %72 ve Bangladeş'te %66'lara varmaktadır (Plan UK, 2011: 12).

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun Diyarbakır'ın Bismil ilçesinde 950'si erkek, bin 398'i kadın olmak üzere 2 bin 348 kişi üzerinde yaptığı 'Erken Yaşta Evlenenler Araştırması (2011)'nda kadınların %71'inin 18 yaş ve altında evlendiği ve kız çocuklarının kalabalık ailelerini ekonomik yükten kurtarmak için erken yaşta evlendiği ortaya çıkmıştır (Diyarbakır Çocuk Evlilikler Paneli Raporu, 2011). Bu araştırmanın sonucuna göre, erken evliliklerin sıklığı ile ailelerin yoksulluğu arasında doğru orantı bulunmaktadır.

Erken evlilik konusuna iktisadi açıdan yaklaşılması gerekliliğini vurgulamak için yukarıda değinilen ulusal ve uluslararası ölçekteki araştırmalar ailenin yoksulluğunun artmasına bağlı olarak erken evliliklerin de arttığını göstermektedir. Erken evliliklere iktisadi açıdan yaklaşabilmemiz için iktisat literatüründe yer alan bazı temel kavramlara değinmemiz gerekmektedir. Bu kavramlar arasında yer alan 'yoksulluk' ailelerin kız çocuklarını erken evlendirmesinde etkili olması, kadınların çalışma yaşamına katılamaması, katılsa da emeğinin erkeklere göre eşitsiz ücretlendirilmesi boyutlarında ele alınmıştır. Özellikle kadın yoksulluğu konusu, kadınların işgücüne katılamaması başlığı altında detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Literatürde, mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk gibi çeşitli yoksulluk türleri tanımlamalarına rastlamak mümkündür.

Mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk kavramları yoksulluk düzeyinin belirlenmesinde kullanılan yaklaşımlar olması ve konumuzla bağlantılı olması açısından ele alınacaktır.

3.3.2.1. Yoksulluk

İnsanlık tarihinin en eski sorunlarından biri olan ve günümüzde de büyük bir hızla artmaya devam eden yoksulluğu iki türlü tanımlamak olasıdır. Bunlardan dar anlamda yoksulluk; açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken, geniş anlamda yoksulluk; gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı ifade eder (Turgut, 2011: 4). Dünya Bankası yoksulluğu, “en düşük yaşama standardına ulaşamama durumu” olarak tanımlamaktadır (www.worldbank.org).

Yoksulluk göstergeleri bakımından pek parlak bir durumda olmayan Türkiye, gelirin son derece adaletsiz olarak dağıldığı ülkeler arasında yer almaktadır. Yoksulluk Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede de en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu ‘2009 Yoksulluk Çalışması’ sonuçlarına göre; Türkiye’de fertlerin yaklaşık yüzde %0,48’i yani 339 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, %18,08’i yani 12 milyon 751 bin kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamını sürdürmektedir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 60-76). Uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan çeşitli yoksulluk kriterleri açısından Türkiye’de yoksulluğun profilini gösteren aşağıdaki tabloda TÜİK 2010 yılı yoksulluk çalışmaları verilerine dayanarak yıllara göre yoksulluk sorununun boyutları gösterilmektedir.

Tablo 7 .Türkiye’de Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları (%)

Yöntemler	Fert Yoksulluk Oranı – (%)								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gıda Yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48	0,40
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08	17,50
Kişi başı günlük 1\$ ‘ın altı	0,20	0,01	0,02	0,01	-	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2.15 \$’ın altı	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21
Kişi başı günlük 4.3\$’ın altı	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66
Harcama esaslı görelî yoksulluk	14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,70	15,06	15,12	14,62

Kaynak: (Taş ve Özcan, 2012: 427).

Tablo incelendiğinde; Türkiye’de gıda yoksulluğunun 2008 yılındaki oranının %0,54 ve gıda + gıda dışı yoksulluğunun ise %17,11 olduğu görülmektedir. 2009 yılında Türkiye’de fertlerin yaklaşık %0,48’i yani 339 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, %18,08’i yani 12 milyon 751 bin kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 2010 yılında ise az da olsa düşme eğilimi görülmektedir. Türkiye’deki yoksulluğun yapısına bakıldığında, mutlak yoksulluk ve gıda yoksulluk oranlarının düşük olduğu görülmektedir. Ancak gıda ve gıda dışı harcamaları kapsayan yoksulluk tanımı benimsendiğinde ülkedeki yoksulluk oranı %17,5 gibi yüksek bir düzeye yükselmektedir. Türkiye’de uzun yıllar süren yüksek enflasyon toplumsal kesimler arasındaki gelir kutuplaşmasının derinleşmesine yol açmıştır. Her ne kadar son yıllarda enflasyon oranlarında nispeten daha düşük rakamlar yakalanmış ise de, gelir dağılımında istenen düzeylere henüz gelinebilmiştir (Taş ve Özcan, 2012: 429).

Yoksulluk, bütün insanlık için temel bir sorun olmakla beraber, çoğunlukla kadınlar tarafından yaşanan bir olgudur. Yoksulluk içinde yaşayan kadınların sayısı son yıllarda, özellikle gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere, erkeklere oranla büyük artış göstermiştir. Yoksulluğun iki temel belirleyicisi olduğu kabul edilmektedir. Bunlardan ilki, eğitim imkanlarından yoksunluk, ikincisi ise işgücü piyasasındaki konumdur. Yoksulluktan en fazla eğitimsizler, işsizler, aile içinde ücretsiz işçi olarak veya piyasada geçici/mevsimlik ücretli ve yevmiyeli konumda çalışanlar etkilenmektedir. Bu çerçevede özellikle kırsal kesimde yaşayan kadınlar yoksulluktan en fazla mağdur olmaktadır çünkü eğitim görme imkanları olmadığı gibi, ev içinde de ücretsiz çalışmak durumundadırlar (DPT-ÖİK, 2000). Bütün gelir gruplarında her dört kadından en az üçünün kişisel gelirin bulunmaması ile bağlantılı olarak kadınlar ister yoksul, ister orta halli, isterse zengin yaşamlarını sürdürmek için ailenin erkek üyelerinin eline bakmak zorunda kalmaktadır.

Ekonomik unsurlara ek olarak, cinsiyet rollerinin katılığı ve kadınların yetki ve karar alma mekanizmaları ile eğitim, öğrenim ve üretim kaynaklarına kısıtlı ulaşımının yanı sıra ailenin güvenliğini tehdit edebilecek diğer unsurların ortaya çıkması bu durumun sorumlusu olan unsurlardandır (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2007-2013: 42). Toplumsal cinsiyete dayalı bakış açısını ana görüş olarak tüm ekonomik analiz ve planlamalara yeterince yansıtılmaması ve yoksulluğun yapısal nedenleriyle yeterli düzeyde mücadele edilmemesi de bu duruma katkıda bulunmaktadır.

Ekonomik güç kullanımındaki cinsiyet eşitsizliği ve farklılıkları, ücretlendirilemeyen emeğin kadın ve erkek arasındaki eşitsiz dağılımı ve kontrolü, tüm olumsuz gelenek ve görenekler, kadının ekonomik bakımdan güçlendirilmesini önlemiş ve yoksulluğun kadınlaştırılmasını hızlandırmıştır. Yoksulluğun kadınla özdeşleşmesi, politik, ekonomik ve sosyal dönüşümün kısa dönemdeki sonucu olarak ekonomileri geçiş sürecinde olan ülkelerde son zamanlarda önemli bir sorun haline gelmiştir.

3.3.2.1.1. Mutlak Yoksulluk

Hane halkı veya bireyin hayatını sürdürebilmesi için gereken asgari yaşam standartlarını karşılayamaması durumudur (TÜSİAD, 2000: 96). Bu yoksulluk düzeyini belirleyen unsur ise birey ya da hane halkının gelir bütçesidir. Birinci dereceden yardıma muhtaç olarak algılanması gereken bu grup temel insani ihtiyaçlarını bile karşılayamamakta, hatta bu duruma düşen bir kişiye dışarıdan yardım edilmediği takdirde ölüm riskiyle bile karşı karşıya gelmesi kaçınılmaz olabilmektedir. Mutlak yoksulluğun dünyanın her tarafında var olmasına karşın, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha fazla görülebilmektedir (Taş ve Özcan, 2012: 424). Gelişmekte olan ülkelerde her dört kişiden birinin mutlak yoksulluk içinde yaşadığı 2008 yılında yayınlanan OECD raporunda ifade edilmiştir.

Mutlak Yoksulluk sınırı kavramı iki açıdan ele alınabilir. Birincisi, yalnızca tüketilecek minimum gıda harcamasını esas alır. Bunun için bir kişinin ya da hane halkının yaşamını sürdürebilmesi için gereken kalori miktarı hesaplanır ve bu kalori ihtiyacını karşılayacak maliyet hesaplanır. TÜİK 2008 yoksulluk çalışmasında Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından belirlenen yetişkin bir kişinin minimum harcaması gereken günlük kalori değeri 2.100 olarak belirlenmiştir (<http://www.tuik.gov.tr>). Bu yaklaşım, birçok ülkede hala uygulanabilmektedir. İkinci yöntem ise, gıda harcamalarının yanı sıra gıda dışı (barınma, ısınma, giyinme vb.) harcamaların da yoksulluk sınırına dahil edilmesi ile hesaplanmaktadır. TÜİK, TÜRK-İŞ, KAMUSEN gibi kurum ve sendikalar yoksulluk sınırı hesaplamalarında genellikle ikinci yöntemi tercih etmektedirler (Kızılgöl, 2009: 6).

3.3.2.1.2. Göreli Yoksulluk

Göreli yoksullar, birinci dereceden yoksul olmaktan ziyade daha çok ikinci derecede dar gelire sahip, asgari yaşam seviyesini yakalamış olsalar da ortalama refah seviyesinin altında olan insanlardır. Temel ihtiyaçlarını kısmen karşılamakla beraber, eğitim, sağlık, sosyal katılım yönünden yetersizlerdir (Taş ve Özcan, 2012: 424). Göreli yoksulluk, iki yoldan hesaplanmaktadır. Birincisinde gelir dağılımı yüzdeleri baz alınırken, ikincisinde ise kişi başına ortalama gelirin belirli bir oranı yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir (Kızılgöl, 2009: 7).

Ankara Ticaret Odası ve Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş) tarafından düzenli aralıklarla yapılan 'Açlık ve Yoksulluk Araştırmaları'nın 2008 yılı verilerine göre Türkiye'de nüfusun %15,4'ünün mutlak yoksulluk sınırı altında yani açlık sınırı altında ve %74'ünün göreli yoksulluk sınırı altında gelire yaşadığını göstermektedir. Araştırmalar, yoksulların %47'sinin 15 yaş altındaki çocuklar olduğunu ortaya koymaktadır. Yani, Türkiye'de mutlak yoksulluk ve göreli yoksulluk seviyeleri, istatistiksel verilerle gizlenemeyecek kadar yüksek seyretmektedir (Çakmak, 2009: 7).

Başlık parası evliliği, kan bedeli evliliği ve berdel evliliği gibi üç evlilik yolunu kullanmak suretiyle, kız çocuklarını evlendiren ailelerin büyük çoğunluğunun, mutlak yoksulluk sınırı altında yaşayan aileler oldukları gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, çocuk gelinlere rastlanma sıklığı ile ailelerin refah düzeyi arasındaki ilişki kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

3.4. ERKEN EVLİLİKLERİN YOL AÇTIĞI SORUNLAR

Çocuk yaşta yapılan evlilikler bir dizi sonuca neden olmaktadır bunlardan en önemlisi eğitim yaşamlarının kesintiye uğramasıdır. Eğitim haklarından mahrum edilmiş olan çocuklar, üretime katılma yani bir meslek

sahibi olma ve çalışma haklarından da yoksun bırakılmaktadır. Bu durum özellikle kızların ekonomik özgürlükleri olmadan eğitimsizlik, yoksulluk ve bağımlılık döngüsüne hapsedilmesine yol açmaktadır. Kadınların toplumdaki eşitsiz konumunu kuvvetlendirmekte ve hayat tercihlerini kısıtlamaktadır.

3.4.1. Eğitim Olanaklarının Sınırlandırılması

Eğitimsizlik, erken evliliklerin hem sebebi, hem de sonucudur. Eğitim seviyesi düşük ailelerde erken evlilik uygulamalarının daha fazla görüldüğü gözlenmektedir. Erken yaşta evlilik yapıldığında çocukların eğitim alma hakkı elinden alınmaktadır. Kadın eğitiminin ekonomiye ve topluma olumlu katkıları bilinmesine rağmen özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınların eğitime daha fazla önem verilmesi gerektiği çok fazla dikkate alınmamaktadır (Yumuşak, 2009: 2).

Türkiye eşit erişim ve eşit fırsat açısından en önemli uluslararası insan hakları belgelerinden biri olan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni imzalamıştır. Bu sözleşmede 'Eğitim alma hakkı' başlığını taşıyan 10. madde taraf devletlere, eğitimde erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayrımı önleyen bütün uygun önlemleri alma yükümlülüğü getirmektedir. "Çocuk Hakları Sözleşmesi"nde yer alan çocuğun eğitim alma hakkının fırsat eşitliği temeli üzerinde gerçekleştirilmesi, ilköğretimin herkes için zorunlu ve parasız hale gelmesi ile çocuğun okula düzenli bir biçimde devamının sağlanması ve okul terklerinin azaltılması için önlemler alınması, Anayasanın 42. Maddesindeki "İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır" hükümleri ile ayırım yapılmaksızın herkes için teminat altına alınmıştır (KSGM, 2011: 9).

Kız çocukları için Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra temel eğitim zorunlu kılınmıştır. Türkiye, taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve özellikle

Pekin’de yapılan IV. Dünya Kadın Konferansı belgelerini kabul etmiştir. Pekin Eylem Platformu kadının ilerlemesi ve güçlendirilmesi için öncelikle harekete geçilecek on iki kritik alan belirlemiştir. Bu kritik alanlardan birisi de “Kadın ve Eğitim”dir. Türkiye bu konferansta kabul edilen kararlarda, kadın okuryazarlığını yüzde yüz olarak gerçekleştirme sözünü vermiştir (Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı, 1995). Bütün bu gelişmelere karşın, nüfusun eğitilmişlik durumu ve özellikle de kadınların eğitimi, ülke kalkınmasının önündeki en büyük engellerden birisi olmayı sürdürmektedir. Kanun, tüzük, yönetmelik vb. hukuki düzenlemeler kadın-erkek ayrımı yapmadan bütün vatandaşlarımızı kapsayacak biçimde düzenlenmiştir. Ancak yapılan hukuksal reformların, kadınların eğitimden gereğince yararlanmasında yeterli olamamıştır.

Türkiye’de kadınların eğitim durumlarını yıllara göre ele alacak olursak; kadınların okuryazar olma hızında, 1960-1965 (%8), 1965-1970 (%9), 1970-1975 (%9,7), rekor artış 1980-1985 yılları arasında olmuştur. Bu dönemde kadınlarda görülen artış %10,5 iken, erkeklerde %6,5’tir. 1995 yılı itibariyle Türkiye’de kadınlarda %72, erkeklerde ise %92 oranında okuma-yazma bilenlerin olduğu tespit edilmiştir (Birleşmiş Milletler Kadınlara Yardım Fonu (UNIFEM), 2000: 99). Kız çocuklarının eğitim düzeylerinin erkek çocuklarına göre düşük olmasından hareketle okutulmama nedenlerini ortaya çıkarmayı amaçlayan çalışmalar yapılmıştır. Bu konuda UNICEF’in (2003) araştırması ve KAGİDER’in (2008) “Cinsiyet Eşitsizliği Raporu”ndan elde edilen bulgular özetlenecek olursa; kız çocuklarının okutulmamasında şu etkenler rol oynamaktadır:

- Gelenek ve dini inançlar,
- Kalıplaşmış cinsiyet rolleri,
- Öğretim programları ve çocuk bakım ve eğitiminde yeniden üretilen cinsiyet rolleri,
- Kadının düşük statüsü,

- Erken evlilikler,
- Eğitimin toplumda kabul edilen rollerle çelişkili görülmesi'dir.

2008 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün CEDAW raporunda ifade ettiği üzere eğitim istatistikleri, zorunlu eğitim çağındaki çocukların %10'unun okullaşamadığını, bunların nerdeyse dörtte üçünü kız çocuklarının oluşturduğunu göstermektedir (KSGM, 2008).

Türkiye'deki kadınların eğitim durumlarının diğer ülkelerle karşılaştırıldığı 2009 yılında hazırlanan 'Dünya Cinsiyet Haritası'na göre Türkiye, 134 ülke arasında 129. sırada yer almaktadır (Avrupa Komisyonu Türkiye İlerleme Raporu, 2009). Kadınların eğitim durumlarının diğer ülkelere göre oldukça düşük olduğunu gözler önüne seren Dünya Cinsiyet Haritası sonuçlarının nedeni olarak görebileceğimiz veriler, 2009 yılında TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu tarafından hazırlanan raporda yer almaktadır. Meclis alt komisyon raporuna göre, ilköğretimde 693 öğrenci “erken evlilik ve nişanlanma” nedeniyle okula devam etmemektedir. İlköğretimde özürsüz şekilde 20 gün ve üstünde devamsızlık yapan öğrenci sayısı Mart 2009 itibariyle 58 bin 402'si kız olmak üzere 92 bin 953 olduğu ifade edilmiştir. 675 kız ve 18 erkek öğrencinin devamsızlık nedeninin ise “erken evlilik ve nişanlanma” olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 8. TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyon Raporu (İlköğretime Özürsüz Devamsız Öğrencilerin Devamsızlık Nedenleri (20 Gün ve Üstü)-Mart 2009).

		Kız	Erkek	Toplam
Ekonomik, Sosyal, Kültürel Boyut	Öğrenim gördüğü yerde 6-8. sınıfların bulunmaması	643	278	921
	Ailevi nedenler	7.867	3.999	11.866
	Ekonomik yetersizliği nedeniyle giderlerin karşılanamaması	704	582	1.286
	Erken evlilik ve nişanlanma	675	18	693
	Geleneksel nedenler	4.273	700	4.973
	Göçerler	1.467	935	2.402
	Sağlık nedeniyle devamsız	2.169	2.395	4.564
Engellilik Hali	Görme engelliği ve/veya görme bozukluğu	104	86	190
	İşitme engelli	133	147	280
	Ortopedik	430	505	935
	Zihinsel engellilik	2.193	3.008	5.201
Çalıştırılan Çocuklar	Mevsimlik gezici ve geçici tarım işçiliğinde çalıştırılan çocuklar	739	477	1.216
	Sanayide ve hizmet sektöründe çalıştırılan çocuklar	150	352	502
	Sokakta çalıştırılan çocuklar	8	128	136
	Ev hizmetlerinde çalıştırılan çocuklar	942	190	1.132
Nüfus Kaydıyla İlgili Sorunlar	Nüfus yaşıyla fiziki yaşının farklılığı	4.962	2.418	7.380
Diğer Nedenler		30.943	18.333	49.276
Toplam		58.402	34.551	92.953

2010 yılında okuryazar olmayan her 100 kadına karşılık 22 erkek okuryazar değildir. İlköğretim mezunu her 100 kadına karşılık 170 erkek ilköğretim mezunu, lise ve dengi okul mezunu her 100 kadına karşılık 151 erkek lise ve dengi okul mezunu, yüksekokul mezunu her 100 kadına karşılık 149 erkek yüksekokul mezunudur (TÜİK, 2010). Okuma yazma bilmeme oranı her iki cinsiyet içinde “genç yaş gruplarından ileri yaş gruplarına”, “kentsel nüfustan kırsal nüfusa” ve “Batı bölgelerden Doğu bölgelerine” gidildiğinde, artış sergilemektedir. Ancak, bu değişkenlerin her koşulda kadınlar üzerindeki etkisi erkekler üzerindeki etkisinden daha büyük olmaktadır.

Tablo 9. Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre Nüfus (6+yaş)

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma Yazma Bilmeyen	3.825.644	700.400	3.125.244
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	13.448.484	6.443.661	7.004.823
İlkokul Mezunu	15.709.975	6.973.926	8.736.049
İlköğretim Mezunu	10.820.045	6.081.367	4.738.678
Ortaokul veya Dengi Okul Mezunu	3.127.204	1.946.744	1.180.460
Lise veya Dengi Okul Mezunu	11.374.336	6.556.319	4.818.017
Yüksekokul veya Fakülte Mezunu	4.566.049	2.692.405	1.873.644
Yüksek Lisans Mezunu	365.791	217.892	147.899
Doktora Mezunu	113.862	70.788	43.074
Bilinmeyen	2.782.071	1.471.078	1.310.993
Toplam	66.133.641	33.154.580	32.978.881

Kaynak: TÜİK, ADNKS Eğitim, Kültür ve Spor Veritabanı 2010 Sonuçları

Milli Eğitim Bakanlığı Örgün Eğitim İstatistikleri 2010-2011 verilerine göre; ilköğretimde kız çocuklarının net okullaşma oranının en düşük olduğu iller Yozgat (% 91,19); Çankırı (% 91,54) ve Hakkari (% 92,72); en yüksek olduğu iller ise Bartın (% 99,91), Amasya (% 99,87) ve Zonguldak (% 99,81)'tir. İlköğretime geç kayıtlar, bitirmeden ayrılanlar ile başta kızlar olmak üzere kırsal kesimdeki çocukların eğitime erişimindeki sorunlar, okullaşma oranının istenilen düzeyde artmasını engelleyen başlıca faktörlerdir. Özellikle okul terklerinin kız çocukları arasında erkek çocuklarına göre daha yüksek olduğu; beşinci ve altıncı sınıflarda yoğunlaştığı görülmektedir.

Kadın eğitimiyle ilgili birçok çalışmada, bir kadını eğitmenin, bir aileyi ve bir ulusu eğitmekle eşdeğer olduğu ve bir erkeği eğitmeye göre daha önemli olduğu vurgulanmaktadır (Yumuşak, 2009: 5). Kadın eğitiminin verimlilik artışına bağlı olarak kişisel ücret getirilerini artırdığı, çocuk ölümlerini ve doğurganlığı azaltarak sosyal dışsallıklar yarattığı, çocukların daha iyi sağlık ve eğitim imkanlarına erişmesiyle kuşaklar arası farklılıkları giderdiği ve gelir düzeyi yüksek olanlarla düşük olanlar arasında fırsat eşitliği sağladığı bilinmektedir. Eğitimin yaygınlaşması çabalarına ve kaydedilen iyileşmelere karşın, kadınların eğitimi konusunda hem Türkiye'de hem de dünyada önemli sorunlar ve eşitsizlikler mevcuttur. Kadınların, yaşam standartlarını, statülerini yükseltecekleri, toplumsal değişime uyum sağlamalarını kolaylaştırmanın yanı sıra toplumsal değişimin öncüsü de olabilecekleri her türlü bilgi ve hizmete erişimleri kolaylaşmalı, eğitimin niteliği, etkililiği artırılmalı, eğitim herkes için eşit şekilde ulaşılabilir ve kapsayıcı olmalıdır.

Erken evliliklerin sonuçları üzerine yapılan birçok araştırma erken evlilikler ile eğitimin ilişkili olduğu savını ortaya koymaktadır. Kadınların eğitimsiz olması; kadının işgücüne dönüşmemesine, dolayısıyla hayatını tek başına idame ettiremeyip erkeğe bağımlı hayat sürmesine ve kızlarının evlenmesi sürecinde söz hakkını kullanamamasına neden olmaktadır

(Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı, 2010: 3). Dolayısıyla bu durum peşi sıra pek çok sorunu da doğurmaktadır. Bu sebeple erken evliliğe yönelik geliştirilecek çözüm önerileri eğitim odaklı olmalıdır (CEDAW Gölge Raporu, 2010: 12):

- Eğitim seviyesi arttıkça erken evliliklerin sayısı düşmektedir. Eğitim ayrıca dolaylı olarak da bireyin hayatına ilişkin temel karar mekanizmalarında daha etkin olmasını sağlamakta ve bir bilinç geliştirmektedir.
- Çocukların zorunlu eğitim ve öğretimlerini tamamlamayan veliler tespit edilmeli ve haklarında caydırıcı önlemler alınmalıdır.
- Örgün eğitim içinde yer alan çocuklar için erken yaşta evlenmenin sakıncalarının anlatıldığı kazanımlar müfredata eklenmelidir. Anne-çocuk sağlığı, üreme sağlığı gibi konular müfredatta yeterince yer almalıdır.
- Geleneksel değerlerin hâkim olduğu ekonomik yönden geri bölgelerdeki bölge okulları ve pansiyonlarının sayıları artırılmalıdır.
- 1997 yılında 8 yıla çıkarılmış olan zorunlu eğitim, okul öncesi eğitimle birlikte 13 yıla çıkarılmalıdır.
- “Haydi Kızlar Okula Kampanyası” gibi kızların okullaşma oranının artırılmasına yönelik kampanyalar düzenlenmelidir.
- Küçük yaşta evliliklerin önlenmesi bakımından meslek edindirme kurslarına önem verilerek kadınların iş kurabilmeleri için imkanlar sağlanmalıdır.

3.4.2. İşgücüne Katılamama

Günümüzde kadınların gerek ekonomik, gerekse de toplumsal alanda ikincil konumda bulunmalarının temelinde yatan ana etken “erkek egemen” kültüre dayalı olarak her alandaki cinsiyet ayrımcılığıdır. Bu ayrımcılığı yaratan ve sürdüren diğer faktörler ise -genellikle az gelişmiş toplumlarda- mevcut toplumsal değerler sistemi ve bunların bir parçası olan dinsel inançlardır (Karakaş, 2006: 10). Burada kastedilen değerler sistemine ait olan, bir anlamda soyut nedenlerdir. İster kadının kendisi, isterse erkek tarafından taşınıyor olsun, cinsiyete dayalı iş bölümünün sonucu ve aynı zamanda bir besleyicisi olan her türlü kavramlaştırma, her türlü atıf bu kategorideki nedenleri oluşturmaktadır.

Kadınların toplum içindeki konumları anne ve eş olma rolleri üzerinden kurulurken aynı zamanda bu roller aracılığı ile toplumun önemli bir kesimi için güvenlik ve dayanışma sağlayan ailenin devamlılığını sağlamaktadırlar. Kadınların sistem içindeki rolleri sadece ev içi hizmetleri ve çocuk/yaşlı bakımı ile sınırlı kalmamakta, ailenin içinde bulunduğu akrabalık ve hemşerilik üzerinden kurulan dayanışma ağlarının devamı anlamında da önemli görevleri bulunmaktadır. İşte bu sistemin olası sonucu olarak kadınların ekonomik yaşama katılımı çok düşük kalmakta ya da bu katılım enformel ve ev eksenli çalışma biçiminde gerçekleşmektedir. Gelişmiş ülkelere yönelik çalışmaların birçoğunda kadın işgücü katılımı büyük ölçüde ekonomik, coğrafi ve demografik (kadının kazancı, erkeğin kazancı, hanehalkı geliri, eğitim seviyesi, iş deneyimi, çocukların varlığı vb. gibi) değişkenlere bağlıdır. Kadınların işgücü piyasasına katılma kararını etkileyen temel belirleyiciler gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde aynı olmasına rağmen aile modeli ve sosyal yapı bu iki ayrı ülke grubu için tamamen farklıdır (Doğrul, 2008: 4). Gelişmekte olan ülkelerdeki kadınlar daha fazla dikkat gerektirmektedir; çünkü kendi aileleri, toplum ve hatta kendi ülkelerinden kaynaklanan bir takım zorluklarla, engellerle karşılaşmaktadırlar.

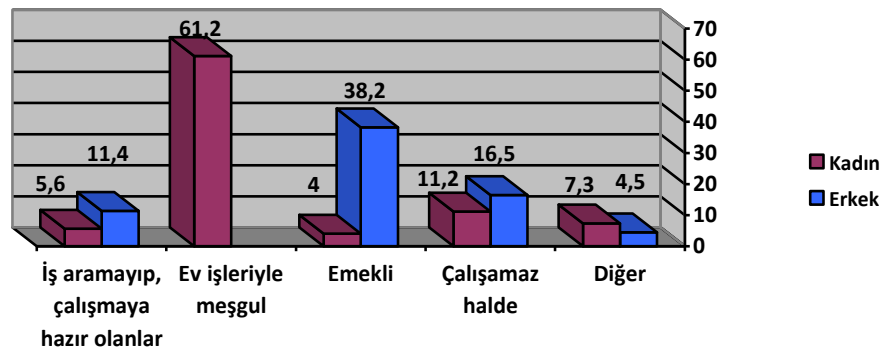
İşgücünün çalışma çağındaki nüfus içindeki oranına 'işgücüne katılma oranı' denir. İşgücüne katılma oranı, gelişmişlik düzeyi arttıkça artan bir seyir izlemektedir. Ülkenin sanayileşmesi ve kalkınmasıyla beraber yeni iş alanı ortaya çıkması hem erkek hem de kadınların çalışma isteklerini arttırmaktadır. Sanayileşme gelişip olgunlaşmaya başlayınca işgücüne katılma oranında zamanla azalma eğilimi görülür. Çünkü sosyal refahın gelişmesi, eğitim olanaklarının artması, eğitim süresinin uzaması ve emeklilik yaşının aşağı çekilmesi gibi faktörler işgücü katılma oranının düşmesinde etkili olabilmektedir. Ülkelerdeki işgücü katılma oranının derecesini genellikle kadınların işgücüne katılım oranı etkilemektedir. Kadınların daha fazla işgücüne katıldığı ülkelerde, toplam işgücüne katılma oranı da yüksek olmaktadır.

Türkiye'de kadın istihdamı, Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırıldığında, rekor denebilecek oranda düşüktür. Çalışmayan ya da atıl olarak nitelendirilebilecek kadınların oranı da yine rekor derecede yüksektir. Kırdan kente göç, ekonominin zayıf istihdam yaratma kapasitesi ve kadın çalışmasına ilişkin var olan kültürel faktörler, kadınların düşük istihdam oranlarını açıklamak için kullanılan nedenlerden bazılarıdır. Ayrıca, kadın emeği ve istihdamı konusu, bugüne değin hükümetlerin sosyal politikalarında pek yer bulamamıştır (Dedeoğlu, 2009: 42). Bireylerin işgücüne katılımını belirleyen önemli faktörlerden biri eğitimidir. Ancak eğitimin belirleyici rolü kadınlarda erkeklerle kıyaslandığında çok daha güçlüdür. Eğitim düzeyi arttıkça kadın çalışmaya daha çok yönelmekte, fırsat yakalamaktadır. Buna karşın eğitim düzeyi düştükçe fırsat eşitsizliği devam ederken, kadınların işgücüne katılımı erkeklere oranla daha fazla düşmektedir. İstatistikler eğitim düzeyi arttıkça kadınların işgücüne katılım oranlarının da arttığını göstermektedir (Topoğlu, 2007: 97). Ancak aynı durum istihdam oranları için söz konusu değildir.

TÜİK, “2000–2008 Hanehalkı İşgücü Anketi” medeni duruma göre değerlendirildiğinde; boşanmış kadınların işgücüne katılımının diğer gruplara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Evli kadınların işgücüne katılımı hiç evlenmemiş veya boşanmış kadınların oranından daha düşüktür. Evlilik, doğum ve çocuk bakımı gibi faktörler 15–29 yaş kadınlarda işgücü katılım ve işsizlik oranlarını negatif etkilemektedir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)’de 2009 itibarıyla istihdam oranı ortalama %66,1 iken bu oran Türkiye’de %44,3 ile en düşük düzeydedir (OECD, 2009).

TÜİK 2010-2011 Cinsiyetlere göre İşgücüne Katılım Oranları’na göre; 2010 yılı Nisan ayında erkeklerin işgücüne katılım oranı %70.8 iken, 2011 yılı Nisan ayında %71.6’ya yükselmiştir. 2010 yılı Nisan ayında kadınların işgücüne katılım oranı %27.7 iken, 2011 yılı Nisan ayında bu oran %28.9’a yükselmiştir. Buradan hareketle, kadınların işgücüne katılım oranları kendi içerisinde artış gösterse de; erkeklerin işgücüne katılım oranlarına göre çok düşük düzeyde olduğunu söyleyebiliriz.

Şekil 4. İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri, TÜİK (2011).

2011 yılında işgücüne dahil olmayan kadınların % 61,2’si ev kadını, %10,5’i öğrencilerden oluşmaktadır. Aynı dönemde işgücüne dahil olmayan erkeklerin % 38,2’si emekli, % 29,2’si öğrencidir.

Türkiye’de kadınların istihdama diğer bir ifadeyle kalkınmaya katılımda erkeklerin gerisinde olduğu görülmektedir. Oysa kadınların sosyal ve ekonomik gelişmelerden yararlanabilmeleri işgücü piyasalarına katılımları ile yakından ilgilidir; çünkü, çalışma yaşamı kadınlara ekonomik özgürlük sağlarken, özgüvenlerini ve toplumsal saygınlıklarını artırmakta, aile içindeki konumlarını iyileştirmektedir. Kadınların işgücüne katılımında yasal açıdan herhangi bir ayırım olmamasına rağmen aile yaşamındaki sorumlulukları, onları çalışma hayatından uzaklaştırmakta, çalışma hayatına girebilen kadınların da işinden ayrılmasına ya da kariyerinde yükselebileme ve potansiyelini ortaya koyabilmesinin önünde engel oluşturmaktadır (KSGM, ‘Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013’). İş ve aile hayatının uzlaştırılması için, kadınların aile yaşamındaki yükümlülüklerinin eşler arasında paylaşılması ve devletin desteği büyük önem taşımaktadır.

3.4.2.1. Ücretler ve Çalışma Koşulları

Türkiye’de yasal düzenlemeler bakımından kadın erkek eşitliği sağlanmıştır. Ancak uygulamada kadınlar erkeklere kıyasla dezavantajlı konumdadır ve kadınlar açısından birçok alanda ayrımcılık mevcuttur. İşe alma aşamasından başlayarak, ücretlendirmede, işte yükseltmede ve işten çıkartmada farklı uygulamalar yapılmaktadır. Her ne kadar 4857 sayılı İş Yasasının 5. maddesi “İş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep vb. sebeplere dayalı ayırım yapılamaz” denilse de, bu madde işe alım sürecini kapsamadığından, kamu veya özel sektör işverenleri işe eleman alımında işin objektif gereklerinden bağımsız olarak cinsiyet tercihi belirttikleri ilanlar yayınlatabilmektedir (Toksöz, 2007: 41).

İşgücü piyasasında dezavantajlı olarak nitelendirilen kadınlar, gençler, uzun süreli işsizler, iş bulma ümidi olmayanlar ve engelliler, yasa önünde diğer gruplarla eşit olmalarına rağmen, işgücü piyasasında “kötü işler” olarak adlandırılan kayıt dışı ve düşük ücretli işlerde istihdam edilmektedir (Gürsel,

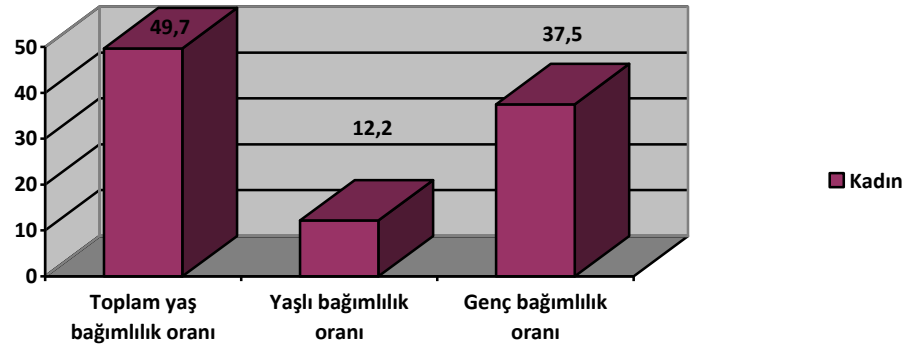
2010:1). 2000 yılında Türkiye genelinde kayıt dışı çalışma %43,2 olup; kırsal kesimlerde %73,8 (kadın %91,4; erkek %64) ve kentsel yerlerde %28,8 (kadın %30; erkek %28,5) dir.

Kadın istihdamının artırılması ve kayıt dışı istihdamın önlenmesi amacıyla, Başbakanlığın 22.01.2004 tarihli 2004/7 sayılı “Personel Temininde Eşitlik İlkesine Uygun Hareket Edilmesi” konulu genelgesi kamuda işe eleman alımında hizmet gerekleri dışında cinsiyet tercihi belirtilemeyeceğini ifade etmektedir. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü’nün 11/04/2006 tarihinde ve 26136 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Daimi Kadrolarına İlk Defa İşçi Olarak Alınacaklar İçin Yapılacak Merkezi Sınava Girecekler İle Eğitim Düzeyleri İtibarıyla Merkezi Sınav Dışında Kalanlar ve Bunların İşe Yerleştirilmelerine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ”inde kamu işyerleri tarafından alınan taleplerde ayrımcılık yapılmaması amacıyla, “İşgücü taleplerinde cinsiyet ayrımına yer verilmemesi” hükmü yer almıştır. Bu tebliğ Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü’nün tüm taşra teşkilatına gönderilmiştir.

Aynı amaç doğrultusunda, 15.5.2008 tarih ve 5763 sayılı, İş Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla “ ... 8 yaşından büyük ve 29 yaşından küçük olanlar ile yaş şartı aranmaksızın 18 yaşından büyük kadınlardan; bu maddenin yürürlük tarihinden önceki altı aylık dönemde prim ve hizmet belgelerinde kayıtlı sigortalılar dışında olması şartıyla, bu maddenin yürürlük tarihinden önceki bir yıllık dönemde işyerine ait prim ve hizmet belgelerinde bildirilen ortalama sigorta sayısına ilave olarak bu maddenin yürürlük tarihinden itibaren bir yıl içinde işe alınan ve fiilen çalışanlar için; 506 sayılı kanunun 72’nci ve 73’üncü maddelerinde sayılan ve 78 inci maddesi uyarınca belirlenen prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanan sigorta primine ait işveren hisselerinin; Birinci yıl için yüzde 100’ü, İkinci yıl için yüzde 80’i, Üçüncü yıl için yüzde 60’ı, Dördüncü yıl

için yüzde 40'ı, Beşinci yıl için yüzde 20'si, işsizlik sigortası fonundan karşılanır.” hükmü getirilmiştir.

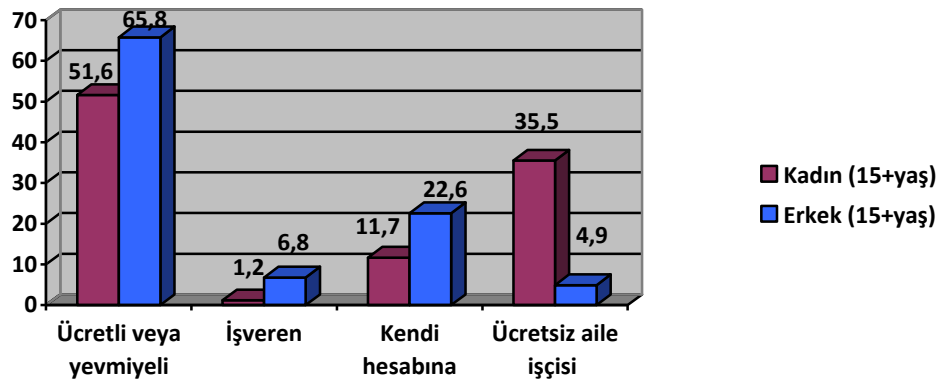
Ancak kamu kurumlarının eleman tercihinde cinsiyet belirtme uygulamaları son bulmamıştır. Ayrıca mülakat benzeri sübjektif kriterlerin etkili olduğu işe alım süreçlerinde bu uygulamalar üstü örtük biçimde devam etmekte, önlemek mümkün olamamaktadır. Özel sektörde de işverenler açısından belirleyici faktör maliyet olduğundan, kadınların hamile kalması, çocuk doğurması ve izne ayrılmasını ek maliyet yaratan unsurlar olarak gördüklerinden işe eleman alımında erkekleri tercih etmektedirler (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, “Kadın İstihdamı Zirvesi”).

Şekil 5. Kadın Nüfus Yaş Bağımlılık Oranları, TÜİK (2010).

2010 yılında Türkiye geneli kayıt dışı istihdam kırsal yerlerde %67,5 (kadın %87,5; erkek %56,2) ve kentsel yerlerde %30,1 (kadın %35,3; erkek %28,5)dir. Bu oran tarımsal faaliyetlerde 2010 yılında yaklaşık %85,4 iken, tarım dışı faaliyetlerde yaklaşık %29’dur. Bu durum, kayıt dışılığın daha çok kırsal bölgelerde tarımsal faaliyetlerle uğraşanlarda özellikle de ücretsiz aile işçilerinde yoğunlaştığını göstermektedir. 2010 yılında kayıt dışı olarak ücretsiz aile işçisi konumunda tarımsal faaliyetlerle uğraşanların %20,6’sını erkekler oluştururken; %79,4’ünü kadınlar oluşturmaktadır (KSGM, 2011: 23).

Çalışma yaşamında ayrımcılığın kendisini en belirgin ortaya koyduğu alanların başında kadınlar ve erkekler arasındaki kazanç farklılıkları gelmektedir. Eşit değerde işe eşit ücret ödenmemesi bunun bir nedeni olabildiği gibi, cinsiyete dayalı mesleki ayrışma sonucu kadınların düşük ücretli işlerde yoğunlaşması da bir diğer nedenidir. Kadınların aileye ek gelir sağladığı, erkeğin aileyi asıl geçindiren olduğu şeklindeki ataerkil zihniyetler kadınlara daha düşük ücret ödenmesini toplum nezdinde meşrulaştırmaktadır. Ücretlerin düşük olması ise kadınların birçoğunun çalışma yaşamına katılmak yerine ev kadını olarak kalmayı tercih etmelerine sebep olmaktadır.

Şekil 6. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu TÜİK (2011).

2011 yılı TÜİK verilerine göre, çalışan kadınların yaklaşık üçte biri ücretsiz aile işçisidir. Ücretli veya yevmiyeli olarak çalışan kadınların oranı % 51,6 iken kendi hesabına çalışan kadınların oranı %11,7'dir. Aynı dönemde ücretli veya yevmiyeli olarak çalışan erkeklerin oranı % 65,8, kendi hesabına çalışan erkeklerin oranı % 22,6'dır.

Kadınların kariyer sorunları arasında bulundukları işyerinde yüksek düzeyde görev yapan kadınların azlığı da görülmektedir. 'Cam tavan sendromu' biçiminde adlandırılan bu sorunun sadece gelişmekte olan

Ülkelerin değil aynı zamanda gelişmiş ülkeler için de hala geçerli olduğu dile getirilmektedir. İşletme içerisinde başarılı kadın profili çizen ve örnek olarak gösterilebilecek üst düzey yönetici konumunda kadın çalışanın olmaması işletme içerisinde kadınlara yönelik bir takım n yargıların gelişmesine sebebiyet vermekte ve kadınların orta düzey işlerde istihdam edilmesinin daha uygun olduğuna yönelik bir kanaat ortaya çıkmaktadır (Erdoğmuş, 2003: 25).

Türkiye'nin ekonomik ve sosyal alanda geleceğe yönelik temel tercihleri Kalkınma Planlarında belirlenmektedir. Devlet Planlama Teşkilatı 2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planında vizyonunu "İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen ve AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye" olarak tanımlamıştır. Vizyon ve temel ilkeler bildiriminin önemi açıktır. Kamunun, hatta özendirici olması bakımından özel kesimin yürüteceği faaliyetlere egemen olması beklenen değerler dizisini yansıtır (Toksöz, 2007:54). Bu nedenle Kalkınma Planı'nın Türkiye vizyonu ve temel ilkeler bildiriminde toplumsal cinsiyet eşitliği bütün ilkeleri kesen bir içerikle yer almalıdır. Kadın istihdamı ve onu çevreleyen sorunlar daha çok kadın girişimciliği ve meslek edindirme kursları ile ele alınmış; daha kapsayıcı, ciddi ve ulusal istihdam stratejileri geliştirilmemiş ya da uygulanmamıştır. Kadının iş imkânlarını arttırmaya, düzeltmeye yönelik düzenleme ve politikaların başarılı olabilmesi için aynı zamanda aile içi rol ve ilişkilerin yeniden tanınması, gerek kadın gerekse erkeğin eğitiminde ve sosyalleşmesinde köklü değişikliklere gidilmesi gerekmektedir. Bu eşitliğe yöneliş içinde cinsiyete göre belirlenmiş geleneksel işbölümü yerine, cinsiyeti ne olursa olsun her bireyin yeteneğine göre işbölümünde yer alacağı yeni bir toplumsal düzende, gerek kadın gerekse erkek, kişiliklerinin çeşitli yönlerini geliştirerek en üst düzeyde verimli olabileceklerdir (Seven ve Engin, 2007: 177).

Erken yaşta evliliklerle, zaten kadınların iş hayatında yer almasını tasvip etmeyen zihniyet, çok sayıda kadının iş gücünün önünü kesmekte, onları küçük yaşlardan itibaren sosyal hayattan tecrit etmektedirler. Çocuk gelin sorununa yaklaşımda, ülkenin sanayileşmesi ve teknoloji üreten bir ülke olması için, devlet müdahaleli, planlamacı kapitalist sistem uygulamasına dönülmeli; eğitilmiş insan gücü sayısı artırılmalı, gelir dağılımında adalet sağlanmalıdır. Kalkınma planları, uygulanabilirlik ve uygulanma zorunluluğu esasına dayanarak hazırlanmalıdır. Kadın ve erkek tüm yurttaşların kapasitelerini gelire ve refaha dönüştürebilecekleri ulusal iktisadi politikalar üretilmeli ve uygulanmalıdır.

3.4.3. Sağlık Sorunları

Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre; sağlık, “sadece hastalık ve sakatlığın olmaması değil; fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir.” Kadınlar açısından düşünüldüğünde; kadın sağlığını etkileyen toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığı ve sosyo-ekonomik koşulları da içermesi gerektiği anlayışıyla kadın sağlığını üreme sağlığıyla sınırlandıran bakış açısının yerini sağlığı biyolojik, genetik, çevresel, psiko-sosyal ve ekonomik faktörlerin bir sonucu olarak gören görüş almıştır (HÜKSAM, 2003: 18). Kadın ve erkeğin biyolojik cinsiyeti ve üremeye ilişkin fizyolojik fonksiyonlarının farklılığı ve getirdiği yüklerin yanı sıra, kadının düşük sosyal statüsü, ekonomik bağımlılığı ve kalıplaşmış sosyal yaklaşım ve düşünceler, Türkiye’de kadın sağlığının kötü olmasına neden olan, ve sağlıklarını etkileyen olumsuz faktörler arasında yer almaktadır. Bu olumsuzlukların boyutu toplumdan topluma değişmekle birlikte, özellikle gelişmekte olan ülkelerde “kadın” cinsiyeti yönünden olumsuzlukların boyutu daha da büyüktür. Türkiye’de kadın sağlığı sorunları incelendiğinde; daha doğumda erkek çocuğun tercih edilmesinin yaygınlığından başlayan, ergenlik döneminde, özellikle kırsal alanda ve doğuda erken evlilik ve ergen gebeliği

ve bunun yarattığı sorunlarla karşılaşmaktadır (1. Kadın Sağlığı Kongresi Kongre Kitabı, 2008: 41).

Gençlerin, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, genellikle kendi ve karşı cinsiyetin özellikleri, vücut fonksiyonları ve üreme özellikleri konularında yeterli bilgiye sahip olmadıkları bilinmektedir (TBMM KEFEK, 2009: 410). Türkiye’de Cinsel Eğitim, Tedavi ve Araştırma Derneği’nin (ÇETAD) 2007 yılında yayınladıkları bilgilendirme dosyasında evliliğin ilk yıllarında çocuk sahibi olmayı isteyen 15-19 yaş arası kadınların, modern gebeliği önleyici yöntemleri fazla kullanmadığı (kullanan %16,9) belirtilmiştir.

Erken evliliklerde modern gebeliği önleyici yöntemlerin bilinmemesi ile de bağlantılı olarak erken ve sık hamilelikler gerçekleşmektedir. 18 yaş altı ve 34 yaş üstü doğurganlığın en riskli olduğu dönemde kadınların gebeliği önleyici yöntem konusunda eğitim almamış olmaları hayatlarını risk altına atmaktadır. 20 yaşın altında, 15-19 yaşları arasındaki kadın ölümlerinin en önemli nedeni hamileliğe bağlı olarak oluşan tıbbi komplikasyonlardır. Bu annelerin bebek ölüm hızı 33 iken 20-25 yaş arası hız 23’e düşmektedir (Başer, 2000: 53). Dolayısıyla erken evlilik ve doğurganlık biyolojik olarak da kız çocukları açısından oldukça tehlikelidir.

Hekimlere göre, ilk adet 14 yaşında görülmesi halinde, 14-21 yaş aralığı, genital sistemin olgunlaşma süreci sayılmaktadır. Bu yaş aralığındaki kızların cinsel gelişimlerini tamamlayamadıkları kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu yaş aralığında evlenen kızlarda, evlilik sonrasında, gebe kalamama, prematüre gebelik, rahim kanseri gibi hastalıklar görülebilmektedir. Cinsel ilişkiye girmeye biyolojik olarak hazır olmayan kızların, çocuk evliliği yaparak, kendilerini cinsel eylem içinde bulmaları, genital bir dizi hastalığa davet çıkarmanın yanı sıra, kalıcı psikolojik hastalıkların oluşmasına da neden olmaktadır (Çakmak, “Türkiye’de Çocuk

Gelinler”, Birinci Hukukun Gençleri Sempozyumu-Hukuk Devletinde Kişisel Güvenlik, Bildiri Tam Metinler E-Kitabı,2009).

Kadın sağlığı yalnızca üremeye/doğurganlığa ilişkin sağlık olmayıp bundan çok daha fazla olduğunun vurgulanması önemlidir. Aynı zamanda cinsel ve üremeye ilişkin alanlar belki toplumsal cinsiyet ayrımcılığının en fazla yapıldığı yerdir ve kadın –erkek ilişkisindeki eşitsizlik kadının cinsel ve üreme sağlığı üzerinde en fazla etkiye sahiptir. Ekonomik, sosyal ve kültürel nedenler sıklıkla kadınları erkeklerle olan ilişkilerinde daha güçsüz yapmaktadır (HÜKSAM, 2003:7). Bu güçsüzlük, kadınları istenmeyen cinsel ilişki, gebelik, cinsel yolla bulaşan hastalıklara karşı kendilerini koruyamamalarına neden olabilmektedir.

Cinsel yolla bulaşan hastalıklardan olan HIV enfeksiyonlarının yarısından daha fazlası 15-24 yaş grubunda görülmektedir. Çocuk gelinler, HIV’e karşı da riskli bir pozisyonda durmaktadır çünkü bu çocukların eşleri onlardan çok daha yaşlı ve daha fazla cinsel deneyime sahiptirler. Ayrıca bu kızlar, kocalarından gelen fiziksel ve cinsel saldırıya daha fazla maruz kalmakta çünkü istismara uğramalarının normal bir şey olduğunu sanma eğilimleri diğerlerine göre daha fazla olmaktadır (Uçan Süpürge Dergisi, 2010:27).

Kadın sağlığı/üreme sağlığı ile ilgili konumuzla da bağlantılı olması açısından adolesan gebeliklere değinmemiz gerekmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 10-19 yaş grubunu “Adölesan” yaş grubu olarak tanımlamaktadır. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 1998 sonuçlarına göre, ülkemizde 17 yaşındaki her on iki kadından biri (%9) ya anne olmuş ya da ilk çocuğuna gebe kalmıştır. 2003 sonuçlarına göre, 15-19 yaş arasındaki tüm kadınların %11.9’u evli olup, adölesan gebelik oranı %8.0-12.0 arasındadır. 2008 sonuçlarına göre, Türkiye’de 13.227.500 adolesan vardır ve adölesan

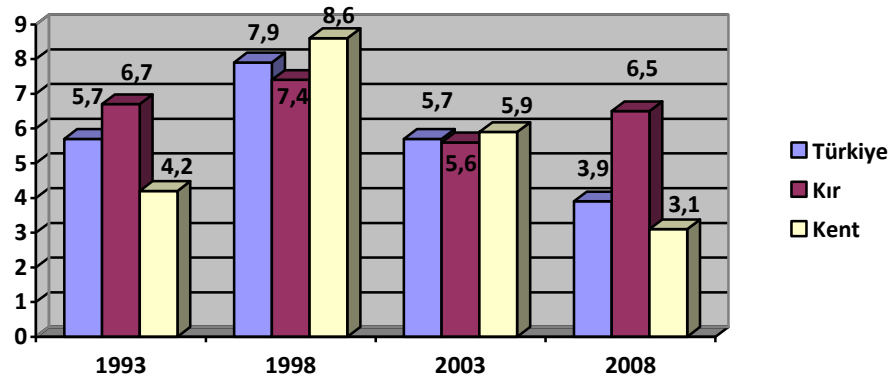
dönemde olan kadınların %6'sının çocuk doğurmaya başladığı görülmektedir (TNSA, 1998,2003,2008).

DSÖ'ye göre düşük eğitim düzeyi ve kırsal alanda yaşama adolesan gebelik ve doğumları arttıran faktörlerdir. Bir çok adolesan cinsel aktiftir ve istenmeyen gebelik yaşamaktadır. Gebe olan bütün adolesanlar tıbbi açıdan riskli grup olarak değerlendirilmektedir. Her yıl 15-19 yaş grubunda olan 16 milyon adolesan doğum yapmakta ve 5 milyonu ise düşükle sonlanmaktadır. Doğum gerçekleştiğinde de bebeklerde; düşük doğum ağırlığı, ortalama doğum ağırlığı ve ortalama doğum boyunun düşük olması en yaygın komplikasyonlardandır. 15-19 yaş arasındaki genç kadınların doğum sırasında yaşamlarını kaybetme riskinin yirmili yaşlardaki kadınlara oranla iki ile beş kat daha fazla olduğu bilinmektedir (TBMM KEFEK, 2009: 19).

Erken evlilik, erken yaşta cinsel ilişki, erken gebelik, istenmeyen gebelik ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar bu konudaki önemli sorunlardır. Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı (2010:16), adolesan gebeliklere yaklaşımın oldukça önemli olduğunu belirterek şu aşamaların izlenmesi gerektiğini söylemektedir: Gebelik öncesi danışmanlık; gebelik kuşkusu nedeniyle gebelik testi yapılan adolesanların genelde üçte birinde gebelik saptanmaktadır. Gebelik tanısı; adolesanlarda da en önemli bulgu adet gecikmesidir. Adolesan gebeliklerin çoğu planlı gebelikler değildir. Adolesanlar gebelik tanısı konulduktan sonra, kısa sürede gebeliğin geleceği ile ilgili kararı vermelidirler. Doğum öncesi bakım; adolesanların gebeliğe ilişkin bilgi ve deneyimlerinin yetersiz oluşu, psikolojik durumlarının gelişmemiş olması, duygu durumlarının değişken olması ve bedensel-fizyolojik faktörler nedeni ile daha önemlidir. Adolesana psikososyal destek ve annelik eğitimi yapılmalıdır.

Genellikle gelişmekte olan ülkelerdeki kadınların okur-yazar olma oranı ve eğitim düzeyi ile statüleri erkeklerden daha düşüktür. Eğitim azlığı ve

gelenekler yüzünden erken evlilik ve çocuk doğurma fazladır. Eğitim süresinin artışıyla adolesan doğurganlık arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Türkiye’de beş yıldan daha az eğitim almış 15-19 yaş grubu kadınların %7’si anne olmuş ya da ilk çocuğuna gebe iken, en az lise eğitimi alan kadınlarda bu oran %4’e düşmektedir (HÜNEE, 2008). Eğitimsizlerde adolesan gebelikler daha fazla görülürken, adolesan gebelik annelerin eğitimlerine devam etmelerine engel olmaktadır. Adolesan gebelikler eğitimi engellediği gibi, annenin çalışma yaşamına katılmasına da engel olup, genci ekonomik açıdan bağımlı hale getirmektedir.

Şekil 7. Yerleşim yerine göre adolesan doğurganlık oranı (15-19 yaş), 1993-2008.

Erken yaşta yapılan bir evlilikten doğan bir bebek annenin ruhsal ve toplumsal gelişimini tamamlayamamasından dolayı birçok sağlık sorunu yaşayabilmektedir. Adolesan annelerin çocukları, erişkin annelerin çocuklarıyla karşılaştırıldığında daha zayıf bilişsel, akademik ve davranışsal becerilere sahiptir. Bu çocuklarda anksiyete bozukluğu, majör depresyon ve intihar girişimi gibi mental sağlık sorunlarının daha fazla görüldüğü, madde kullanımı, suç işleme oranlarının daha yüksek olduğu, eğitim başarılarının düşük, okulu terk etme oranlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir (Öner ve Yapıcı, 2010: 33).

Tablo 10. TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyon Raporu, 2009.

Adolesan Anneler ve Bebeklerinde Karşılaşılan Tıbbi ve Psikososyal Sorunlar	
Tıbbi	Psikososyal
<u>Anneler</u> Vücut ağırlığı artışının yetersiz olması Şişmanlık, vücut ağırlığında aşırı artış Preeklampsi Anemi Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar Baş-pelvis uyuşmazlığı Ağır hemorajiler Doğum sonrası sorunlar Sık gebelik Genel iyilik hâlinin bozulması Anne ölümleri	Öğretim kurumlarına devam etmeme Sosyal aktivitelerde sınırlılık İş fırsatlarının kaybı Yoksulluk Boşanma ve ayrılma Sosyal izolasyon Stres/depresyon Madde kullanımı Sık gebelik
<u>Bebekler</u> Düşük doğum ağırlığı Prematüre doğum Ani bebek ölümü sendromu Akut enfeksiyonlar Kazalar Bebek ölümleri	Gelişme geriliği İstismar Davranış bozuklukları ve madde kullanımı Okul başarısızlığı ve okulu bırakma İşsizlik ve yoksulluk İstenmeyen gebelik

Erken evlilik; biyopsikososyal gelişimini tamamlamamış olan adolesanın eğitim görmesini ve meslek sahibi olmasını engeller. Ayrıca adolesana yaşının üzerinde sorumluluklar yükler ve resmi nikâh yapılmasını

engeller (Polat, 2006:54). Toplumun kadına biçtiği rol ve beklentiler, kadının eğitim ve çalışma gibi statüsünü artıracak olanaklardan yoksun kalmasına ve erken evlilik yapmasına neden olmaktadır. Bu da erken gebeliği hazırlayan önemli bir faktördür. Erken gebelik, fiziksel komplikasyonlarının yanında eğitimsizlik, çalışmama gibi birçok sosyal problemlere de neden olmaktadır.

Bu konuda kızların daha çok okullaştırılması, lise eğitiminin zorunlu hale getirilmesi ve kadınların çalışma hayatında daha fazla yer alması hem kadının statüsünü artıracak hem de gençleri erken evlilikten ve buna bağlı erken gebelikler ve komplikasyonlarından korumaya yardımcı olacaktır.

3.4.4. Toplumdan İzolasyon

18 yaşının altında olan gelişme çağındaki nüfus, toplumsal olarak olgunlaşmamış, toplumsal rollere tam anlamıyla uyum sağlayamamış bireyler olarak kabul edilmektedir (Aydemir, 2011: 29). 18 yaş altı nüfus aslında psikososyal büyüme ve gelişme içindedir. Küçük yaşlarda evlendirilerek eğitimlerinden koparılan ve evlere hapsedilen kız çocukları evlilik sonrasında, arkadaşlarından kopma, toplumsal faaliyetlere katılımdan uzaklaşma gibi sorunlarla karşılaşmaktadır.

Çocuğu erişkin yerine koyarak “iyi bir eş”, “iyi bir gelin” ve “iyi bir anne” olması beklenilmektedir. Çocuğun bu rolleri kaldırması çok zordur. Özellikle kız çocuklarının biyo-psiko ve sosyal gelişiminin tamamlanmamış olması ve bununla beraber çocuk sahibi olunması, bireyin yaşam evrelerini sağlıklı geçirip, sağlıklı bir kişilik yapısı geliştirmesini ve yaşam olaylarına çözümleyici yaklaşımlar göstermesini engeller niteliktedir. Bu durumda fizyolojik bir olay olan gebelik, sosyal ve ruhsal gelişmesini tamamlamadan evlenen çocuklar için psikolojik bir travma olabilir. Adolesan genç kızlar henüz psikolojik olgunluğa ulaşmadan, evlilik ve gebelik yaşadığında, çevrelerinden edindikleri yanlış bilgilerle sıkıntı yaşamaktadırlar. Gebelik ve

doğumdan fazlasıyla korkmakta, gebelikte olağan olan durumlar adolesan gebelerde korku ve endişe kaynağı olabilmektedir (TAPV, 2010: 7-9).

Geleneksel ev içi rolleri pekiştiren erken yaşta evlilikler, hazır olmadıkları bir yaşta henüz kendileri çocukken, aile, ev, çocuk vb. sorumlulukların altına giren bireylerde fiziksel ve ruhsal açıdan çöküntü oluşturmaktadır (TBMM KEFEK, 2009: 23). Erken yaşta evlenen çocuklarda pişmanlık, öfke, özlem, hayal kırıklığı gibi duygular yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Yaşadığı bu travmaları atlatamayan kız çocukları, pek çok intihar vakasıyla da birlikte anılmaktadır(<http://www.haberfabrikasi.org>). Kısacası daha doğmadan başlayıp devam eden toplumsal cinsiyet ayrımcılığının sonucu kadınların yaşam hakkından, eğitimden, çalışma yaşamından, evlenme konusunda özgürce karar vermekten, insan haklarını kullanmaktan dışlanması durumu yaşanmaktadır.

3.5. EVLİLİĞİN HUKUKİ BOYUTU

Türkiye’de İlk Medeni Kanun 04.10.1926 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yeni gereksinimler doğrultusunda yapılan düzenlemeler ise 1938 yılından başlayarak günümüze kadar çeşitli tarihlerde devam etmiştir. En son 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren Yeni Medeni Kanun (yasa) eksiklerine rağmen Türk kadınının haklarını modern dünyaya uygun hale getirmiştir.

Medenî Kanunumuz evlenmenin meydana gelebilmesi, yani bir erkekle kadının geçerli bir surette evlenebilmeleri için bazı şartlar aramaktadır. Geçerli bir evlenmenin gerçekleşmesi için öngörülen olumlu ve olumsuz şartları belirleyerek; olumlu şartları evlenme ehliyeti, olumsuz şartları ise evlenme engelleri olarak isimlendirmiştir (Taşbaş, 2010: 19).

Evlenme ehliyeti; evlenme bir medenî hukuk sözleşmesi olarak kabul edilmektedir. Evlenme sözleşmesinin yapılabilmesi için, evlenecek olan

kişilerin evlenmeye ehil olmaları gerekmektedir (Akıntürk, 2006: 64). Kişilerin evlenmeye ehil sayılabilmeleri için de ayırt etme gücüne sahip olmaları ve kanunun evlenme için öngördüğü belli bir yaşa (evlenme yaşına) erişmiş bulunmaları şarttır. Kanun'da evlenme ehliyeti olarak yaş, ayırt etme gücü, kanunî temsilcinin izni; evlenme engellerinde ise hısımlık, önceki evlilik, akıl hastalığı düzenlenmektedir (Taşbaş, 2010: 4). Bunlardan ayırt etme gücü ve evlenme yaşını konumuzla bağlantılı olmaları açısından değerlendirilmektedir.

Ayırt etme gücü; Medeni Kanun m. 125 'Ayırt etme gücüne sahip olmayanlar evlenemez.' demek suretiyle bunu belirtmektedir. Dolayısıyla madde, ayırt etme gücü olmayanların evlenmeye ehil olmadıklarını düzenlemiştir. Ayırt etme gücü makul surette hareket edebilme yeteneğidir. Bu mahiyetiyle ayırt etme gücü, göreceli bir kavram olduğu için, her evlenmek isteyen şahıs yönünden varlığının ayrı olarak incelenmesi gerekir. Ayırt etme gücü, evlenme akdinin yapıldığı anda mevcut olmalıdır (Dural ve Ögüz, 2006: 54). Evlenmenin yapılacağı sırada taraflardan birinin iradesinin serbestçe açıklanmasını engelleyici ruh hali içinde bulunduğu davranışlarından açıkça anlaşılması halinde evlendirme memuru bu durumu taraflara bildirerek evlenmeyi erteleyebilir. (EY. m. 29). Ayırt etme gücünün yokluğunun ispatı bir şekle bağlı değildir; tanıklara başvurulabilir. Hâkim çoğu zaman bilirkişiye (psikiyatrist, psikolog) başvuracaktır (Taşbaş, 2010: 19).

Evlenme yaşı; geçerli bir evlenmenin yapılabilmesi için, evlenecek olanların sadece ayırt etme gücüne sahip bulunmaları yeterli değildir. Onların aynı zamanda kanunun belirlediği belli bir olgunluk çağına, belirli bir yaşa erişmiş bulunmaları da gerekmektedir. İşte bir kimsenin evlenme sözleşmesi yapmaya ehil olduğu bu yaşa evlenme yaşı, bu yaşa erişmiş, daha doğru deyişle bu yaşı doldurmuş olmaya da 'evlenme rüştü' denir (Öztan, 2004: 104).

Kanun'un 124. Maddesi'nde, "Erkek ve kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hakim olağanüstü durumlarda ve pek önemli sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir." denilmektedir. Evlenme yaşı olağan ve olağanüstü evlenme yaşı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Taşbaş, 2010: 26).

3.5.1. Olağan Evlenme Yaşı

Medenî Kanun m. 124/I' e göre, 'Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez' denilmektedir. Bu şekilde Medeni Kanunumuzda Kanun koyucu olağan evlenme yaşını kadın için yukarı çekerek on yedi olarak düzenlemiştir (Taşbaş, 2010: 30). Yeni Medenî Kanun, eski kanundan farklı şekilde erkek ve kadın ayırımı yapılmaksızın her iki cins için de evlenme yaşını on yedi olarak belirlemiştir.

3.5.2. Olağanüstü Evlenme Yaşı

Olağanüstü bir durum ve pek önemli bir sebebin varlığı bazen henüz olağan evlenme yaşını doldurmamış olan kimselerin de evlenmelerini zorunlu hale getirebilir. MK. m.124/II' de " ... hakim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir" denilmektedir. Olağan evlenme yaşını henüz doldurmamış, fakat evlenmeleri de zorunlu hale gelmiş bulunan kimselerin evlenebilmeleri ancak hâkimin vereceği izinle mümkün olabilmektedir (Çakmak, 2009: 2).

Mahkemece reşit kılınmasına karar verilen her küçük bu kararla aynı zamanda olağan evlenme yaşına da erişmiş olmaz. Gerçekten, reşit kılınmasına karar verilmiş olan on beş yaşını doldurmuş bir erkek veya kadın,

on yedi olan olağan evlenme yaşını henüz doldurmamış olduğu içindir ki evlenemez (EY. m. 14); hatta kanunî temsilcisinin izni olsa dahi durum değişmez (Baştaş, 2010: 31).

Bu kişinin evlenebilmesi için on yedi yaşını doldurmuş veya MK. m.124/II' deki şartların bulunması halinde hâkimden evlenme izni almış olması şarttır. Görülüyor ki, on beş yaşını doldurmuş olan bir erkek veya kadın mahkemece ergin kılınmış olsa dahi, olağan evlenme yaşına erişmemiş olduğu için evlenemez. Diğer bir deyişle, ergin kılınma kararı olağan evlenme yaşını etkilememektedir. Olağanüstü evlenme yaşının söz konusu olabilmesi, yani hâkimin henüz olağan evlenme yaşına erişmemiş olanların evlenmelerine izin verebilmesi için, bazı şartların bulunması gereklidir. Bu şartlar MK. m.124/II' de belirlenmiştir (Tekinay, 1990: 71).

Evlenmenin geçerli olarak yapılabilmesi için, sadece evlenmenin maddî şartlarının bulunması yeterli değildir. Bunun yanında, evlenmenin şeklî şartlarına da uyulması gerekmektedir. Medenî Kanunumuz evlenme sözleşmesini diğer bütün sözleşmelerden çok daha sıkı biçimde şekil şartlarına tâbi tutmuştur. Evlenme sözleşmesi çok ayrıntılı şekil şartlarına bağlanmıştır. Şekil şartlarından biri çok önemlidir. Bu evlenmenin resmî memur önünde yapılmasıdır. Aksi takdirde evlenme yokluk müeyyidesine tâbidir. Evlilikte birçok şekli şart bulunmakla birlikte konumuzla ilgili olması açısından evlenmenin yetkili memur önünde yapılmasını ele alalım.

Evlenme işleminin geçerli olabilmesi için, irade açıklamasının bu işle yetkili ve görevli evlendirme memuru önünde yapılmış olması gerekir. Yetkili memur belediye başkanı ya da belediye başkanınca bu işle görevlendirilmiş memur; köylerde muhtardır. Ayrıca İçişleri Bakanlığı il nüfus ve vatandaşlık müdürlüklerine, nüfus müdürlüklerine ve ilgili dış temsilciliklere evlendirme memurluğu görev ve yetkisi verebilir (EY. m. 7/I; NHK. m. 22/II). Bir yerde İçişleri Bakanlığı yukarıdakilerden hangisine evlendirme işiyle

görevlendirmişse sadece o yetkili olacak ve onun yapmış olduğu evlenmeler geçerli olacaktır (Taşbaş, 2010: 82).

Geçerli bir evlenmenin meydana gelebilmesi için, evlendirme memurunun önünde yapılması şarttır. Evlenme işlemi bu yetkili memurlar önünde değil de, bir başka makam ya da resmî memur önünde yapılmışsa, bu makam ve kişiler resmî sıfata sahip olsalar bile, evlenme gerçekleşmez (Zevkliler, 2003: 733). Medenî Kanunumuz, dinî evlenme yolunu terk ederek medenî evlenme esasını kabul etmiş bulunmaktadır.

3.5.3. Erken Yaşta Evlilikler ile İlgili Mevzuat

3.5.3.1. Ulusal Mevzuatta Erken Evlilikler

a) Anayasa

Bir devletin temel kurumlarının nasıl işleyeceğini belirten, vatandaşların temel hak ve ödevlerini belirleyen ve temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan anayasada erken ve zorla evlilikler çeşitli maddeler altından okunabilmektedir (Aydemir, 2011: 36).

Türk Hukuk sisteminde ‘eşitlik ilkesi’ne ilişkin temel kural Anayasanın “Kanun önünde eşitlik” başlıklı 10 uncu maddesinde yer almaktadır. Bu maddeye göre;

“Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun hareket etmek zorundadırlar.”

Ayrıca cinsiyete dayalı ayrımcılığın önlenmesi ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasını teminen, söz konusu maddeye, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında yapılan ve 21/5/2004 tarihinde yürürlüğe giren değişiklikle “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.” hükmü eklenmiştir.

Ayrıca Anayasanın “Milletlerarası antlaşmaları uygun bulma” başlıklı 90 ıncı maddesine göre;

“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.” denmektedir.

b) 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde 22 Kasım 2001’de kabul edilen ve 1 Ocak 2002’de yürürlüğe giren Türkiye’de medeni hukuka dair kuralları içeren kanundur.

Türk Medeni Kanununun; “Fiil ehliyetinin genel koşulları”nı düzenleyen 10 uncu maddesine göre;

“Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır.”

“Erginlik” başlıklı 11 inci maddesine göre;

“Erginlik 18 yaşın doldurulmasıyla başlar.

“Evlenme kişiyi ergin kılar.”

“Ergin kılınma” başlıklı 12 nci maddesine göre;

“On beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir.”

Yukarıdaki hükümlerden de anlaşılacağı üzere, Medeni Kanunumuza göre ergin olma yaşı 18dir. Ancak bazı hallerde “erken ergin olma” dediğimiz durumlar da söz konusu olabilmektedir. Erken ergin olma iki şekilde olur:

- a) Evlenme ile ergin olma,
- b) Mahkeme kararı ile ergin kılınma.

1 Ocak 2002’den itibaren yürürlüğe giren yeni Türk Medeni Kanunu Anayasada yer alan “cinsler arasındaki ayrımcılığı” yasaklayan maddelere uygun düzenlemeler içermektedir. Önceki Kanunda kadın-erkek için farklı olan evlenme yaşı kadın-erkek farkı gözetilmeksizin ülkemiz şartlarına ve çağdaş eğilimlere uygun olarak yükseltilmiştir. Böylece erken yaşta evlenmenin sakıncaları önlenmek istenmiştir.

Türk Medeni Kanunu evlenme ehliyetinin koşullarından biri olan “yaş” konusunu 124 üncü maddesinde düzenlemiştir. Buna göre;

“Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir.”

Türkiye’de Medeni Kanunumuzun kabul edilmesinden bu yana bu konuda halkın bilinçlendiği ve eğitildiği göz önünde tutulmak suretiyle önemli bir kurum olan aile hayatının kurulmasında kadınlar için on beş yaşın bitirilmesi yeterli görülmemiştir. Evlenme yaşı itibariyle ayrımın erkek ve kadın arasında yapılmasının da anlamlı olmadığı açıktır. Bu sebeple evlenme yaşı kadın ve erkek için on yedi yaşın bitirilmesi olarak kabul edilmiştir. Bu yaş sınırlamasıyla on yedi yaşını doldurmuş reşit olmayan bireyler anne-baba rızasıyla evlenebilirken, ailelerin ve küçüklerin rızası olsa dahi on yedi yaşın altındaki kişilerin evlendirilmesi olağanüstü durumlar hariç mümkün değildir.

Kanun maddesinde geçen olağanüstü durum ve pek önemli sebep kavramlarından kasıt genellikle kadının hamile veya çocuk sahibi olduğu durumlardır. Halihazırda bir arada yaşamaya başlayan çiftlerde veya kadının mağdur olduğu diğer hallerde de hakim on altı yaşını doldurmuş bireylerin evlenmesine izin verebilir. Burada anne-babanın rızası şart değildir, sadece mümkünse görüşleri alınmaktadır.

Türk Medeni Kanununun 134 üncü maddesine göre;

“Birbiriyle evlenecek erkek ve kadın, içlerinden birinin oturduğu yer evlendirme memurluğuna birlikte başvururlar.

Evlendirme memuru, belediye bulunan yerlerde belediye başkanı veya bu işle görevlendireceği memur, köylerde muhtardır.”

Türk Medeni Kanununun 142 nci maddesine göre;

“Evlendirme memuru, evleneceklerden her birine birbiriyle evlenmek isteyip istemediklerini sorar. Evlenme, tarafların olumlu sözlü cevaplarını verdikleri anda oluşur. Memur, evlenmenin tarafların karşılıklı rızası ile kanuna uygun olarak yapılmış olduğunu açıklar.”

Türk Medeni Kanununun 143 üncü maddesine göre;

“Evlenme töreni biter bitmez evlendirme memuru eşlere bir aile cüzdanı verir.

Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dinî töreni yapılamaz.

Evlenmenin geçerli olması dinî törenin yapılmasına bağlı değildir.”

Türk Medeni Kanununun yukarıdaki ilgili maddelerinden de anlaşılacağı üzere hukuken geçerliliği olan tek nikâh resmi nikâhtır. Nikâh öncesinde ilgili mercilere başvurulması ve sonrasında evliliğin nüfus kütüğüne kaydedilmesi zorunludur.

Toplumumuzda aileler on beş yaşından küçük kız çocuklarını evlendirmektedirler. Bu durum bir şekilde fark edildiği takdirde sanık ile annesi ve babası ve mağdurenin annesi ve babası hakkında bu suça

iştirakten dolayı adli işlem yapılmaktadır. Mağdure on yedi yaşına gelip sanıkla resmi evlilik yapsa bile, mülga 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 434 üncü maddesine benzer bir düzenleme yeni Türk Ceza Kanununda bulunmadığından evlilikle bu cezadan kurtulma imkânı olamamaktadır. Dolayısıyla mağdurenin kocası (sanık), annesi, babası, kayınpederi ve kayınvalidesi bu suçtan yargılanmakta ve ceza almaktadırlar (TBMM KEFEK, 2009:8):

Türk Ceza Kanununun “Reşit olmayanla cinsel ilişki” başlıklı 104 üncü maddesine göre;

“Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

Söz konusu maddede reşit olmayan kişiyle cinsel ilişki bağımsız bir suç olarak tanımlanmasına rağmen on beş yaşını doldurmuş bir çocuk gayri resmi olarak evlendirildiğinde, bu çocukla cinsel ilişkiye giren eş, şikâyet edilmediği sürece cezalandırılmamaktadır. Burada şikâyet hakkı sadece mağdura tanınmıştır. Mağdurun şikâyeti yoksa kişi cezalandırılmayacaktır. On beş yaşında bir kız çocuğunun kendisine eş olarak seçilen kişiyi hapse girmesi pahasına şikâyet etmesi çok zordur; zira bu durumun sonucu en çok söz konusu kızı mağdur edecektir.

Türk Ceza Kanununun “Birden çok evlilik, hileli evlenme, dinsel tören” başlıklı 230 uncu maddesine göre;

“(1) Evli olmasına rağmen, başkasıyla evlenme işlemi yaptıran kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

- (2) Kendisi evli olmamakla birlikte, evli olduğunu bildiği bir kimse ile evlilik işlemi yaptıran kişi de yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır.
- (3) Gerçek kimliğini saklamak suretiyle bir başkasıyla evlenme işlemi yaptıran kişi, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
- (4) Yukarıdaki fıkralarda tanımlanan suçlardan dolayı zamanaşımı, evlenmenin iptali kararının kesinleştiği tarihten itibaren işlemeye başlar.
- (5) Aralarında evlenme olmaksızın, evlenmenin dinsel törenini yaptıranlar hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir. Ancak, medeni nikâh yapıldığında kamu davası ve hükmedilen ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar.
- (6) Evlenme akdinin kanuna göre yapılmış olduğunu gösteren belgeyi görmeden bir evlenme için dinsel tören yapan kimse hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir.”

Söz konusu kanun maddesinden de açıkça anlaşıldığı üzere halk arasındaki adıyla dini nikâh veya imam nikâhının resmi anlamda hiçbir geçerliliği olmadığı gibi resmi nikâhı olmayanlara dini nikâh kıyanların 2-6 aylık hapis cezası ile cezalandırılmalarını öngörmektedir. Ancak bu hüküm uygulanmamaktadır (UNICEF,2010:106).

d) 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu çocuğu, “daha erken yaşta ergin olsa bile, 18 yaşını doldurmamış kişi” olarak tanımlamaktadır. 18 yaşını doldurmayan yurttaşları; bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimini tamamlamamış, ihmal veya istismara açık bireylerden saymakta ve bu bireyleri “korunmaya ihtiyacı olan çocuklar” olarak nitelendirmektedir (<http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/sunum/rt4/Akarca.pdf>).

Çocuk Koruma Kanununun 3 üncü maddesine göre;

“Çocuk: Daha erken yaşta ergin olsa bile, 18 yaşını doldurmamış kişiyi; bu kapsamda,

Korunma ihtiyacı olan çocuk: Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal ve istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu... İfade eder.

3.5.2.1.1. Ulusal Mevzuatta Karşılaşılan Sorunlar

Türk Medeni Kanununa göre Türkiye’de evlenme yaşı daha önce erkekler için on yedi, kadınlar için on beş iken, Kanun’da yapılan kapsamlı değişikliklerin yürürlüğe girdiği 2002 yılından bu yana hem kadınlar hem de erkekler için on yedi olarak belirlenmiştir. Fakat kanuna göre 18 yaşından küçük yaştaki bireylerin evlenebilmeleri için ailelerinden onay almaları gerekmektedir. Ayrıca olağanüstü koşullarda ise hakim onayıyla on altı yaşında evlenmeye de izin verilebilmektedir. Çocuğun cinsel ilişkiye rıza gösterdiğinin varsayılabilmesi için gereken asgari yaş ise on beştir. Bu noktada devreye Türk Ceza Kanunu girmektedir.

Türk Ceza Kanunu’na göre on beş yaşını doldurmuş bir kız çocuğu dini nikahla (ya da resmi olmayan bir törenle) evlenmesi durumunda ‘şikayet üzerine’ evlendiği kişi altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Dolayısıyla bu madde ile örtülü olarak, evlilik yaşı 18 yaşının altında tutulmaktadır. Diğer taraftan Türkiye’nin 2005 yılında kabul ettiği Çocuk Koruma Kanunu’nda ve Aralık 1994’te meclisten geçirilerek yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde çocuk ‘18 yaşının altındaki birey’ olarak kabul edilmiştir (Aydemir 2011: 42). Erken evlilik sorunuyla mücadele noktasında alınan tedbirlerin, bu anlaşmalara göre çocuk kabul edilen 18 yaşın altındaki tüm bireyleri kapsamaması gerekirken, Medeni Kanun ve Ceza Kanunu mevzuatlarında farklı yaşların geçiyor olması, yaşa dair

standardın sağlanamadığını ve kanunlar arasında bir çelişkinin var olduğunu da göstermektedir.

Türk hukuk sisteminde, çocuk gelin tanımının kanuna göre değiştiğini söylemek mümkündür. Türk Medeni Kanununa göre 17 yaşını doldurmamış kızlar, Türk Ceza Kanununa göre 15 yaşını doldurmamış kızlar, Çocuk Koruma Kanununa göre 18 yaşını doldurmamış kızlar çocuk gelin sayılmaktadır. Kanunlar arasında bir çelişkinin varlığı söz konusudur. Bu olgu erkek çocuklar için de geçerlidir. Bu durumda yasal zeminde bir boşluk yaratarak farklı uygulamaların ortaya çıkmasına ve çocukların korunmasının yeterince sağlanamamasına yol açarak, erken yaşta evliliklere karşı verilen tüm mücadeleleri sonuçsuz bırakmaktadır (TAPV, 2010: 6).

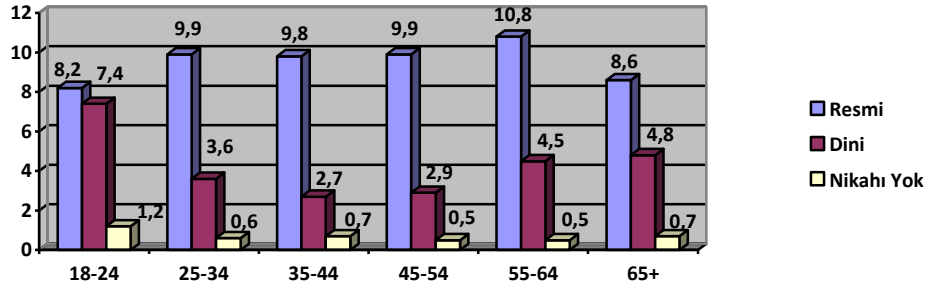
3.5.2.1.1.1. İmam Nikâhı

Medenî Kanun'un kabulü ile eski hukukumuzda geçerli olan ve halk arasında 'imam nikâhı' olarak adlandırılan dinî evlenme kaldırılmış, onun yerine medenî evlenme benimsenmiştir. Ancak, medenî evlenmenin toplum tarafından kabul görmesi kolay olmamıştır. İmam nikâhı ile evlenme alışkanlığı, getirilen cezaî müeyyidelere rağmen devam etmiştir (Cin, 1998: 314). Bunun en önemli sebebi, Medenî Kanun'un yürürlüğe girmesinden önce nikâh akdinin imamlar tarafından yapılması ve toplumun, imamın katılmadığı ve dua okumadığı nikâh akdinin geçerli olamayacağı kanaatini taşımasıdır (Cin, 1998: 347).

Yetkili evlendirme memuru önünde evlenen kişiler dinî evlenme de yapmak isterlerse aile cüzdanını göstermeleri gerekir (MK. m. 143/II). Bu maddeyle hem medenî evlenme yerleştirilmek istenmiş; hem de dinî evlenme yapmak isteyenlere, bu imkân tanınmıştır. Dinî evlenmenin medenî evlenmeden önce yapılması evlenmenin geçerliliğini etkilemez. Sadece bunlar TCK. m. 230'a göre cezalandırılırlar. Resmî nikâh bulunmadan evlenmenin dinsel töreninin yaptırılmasını suç sayarak cezalandırılacağını

öngören TCK. m. 230/V hükmü ile Anayasa'nın 174. Maddenin b.4'te belirtilen evlenme akdinin evlendirme memuru önünde yapılacağına dair medenî nikâh esası vurgulanmış olmaktadır (Taşbaş, 2010: 97-98). Bu hükümle dinî nikâh alışkanlığı yerine, medenî nikâh yapma geleneğinin yerleştirilmesi amaçlanmıştır.

Türkiye'de 2002 yılı öncesindeki Medeni Kanun hükümlerine göre kadınlar için asgari evlenme yaşı 15'tir. Toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde 2002 yılında Medeni Kanun'da yapılan düzenlemeler ile hem erkekler hem de kadınlar için asgari evlenme yaşı 17 olarak değiştirilmiştir. Bu yasal düzenlemelere karşın Türkiye'de kadınların belirlenen yaşlardan önce imam nikahı ile evlenmelerinin mümkün olduğu görülmektedir. Günümüzde dahi, özellikle kırsal kesimde, çoğu kez resmî nikâh yapılmadan sadece imam nikâhı ile evlenilmektedir. Örneğin; asgari evlenme yaşı 15 olmasına karşın 1993 yılı Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) verilerine göre 14 yaşındaki kadınların %1,2'sinin evli olduğu görülmektedir. Benzer şekilde 2002 yılında minimum evlenme yaşı 17'ye yükseltildikten sonra 2003 yılında gerçekleştirilen Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) ve 2008 yılı Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) çalışmalarının verileri 16 yaşındaki kadınların sırası ile %3,4 ve %3,8'inin evli olduğunu göstermektedir. TNSA 2003 verilerine göre, 18 yaş altı imam nikahı oranı da %16,3'dür. Türkiye Gölge Raporu'na göre, Türkiye'de resmi nikahı olmayan yani hukuki olarak nikahsızların oranı %7,7 ve sadece dini nikahı olanların oranı %7,4'tür (CEDAW Türkiye Gölge Raporu, 2004). Bu sonuçlar Türkiye'de ilk evlenme yaşına etki eden imam nikahı gibi sosyo-demografik faktörlerin önemine işaret etmektedir. TÜİK Aile Yapısı Araştırması (2006) göre dini nikah 18-24 yaş arasında %7,4 ile en yüksek orana sahiptir.

Şekil 8. Yaş Gruplarına Göre Kısılan Nikah Türü. (TÜİK Aile Yapısı Araştırması, 2006).

Erken evlenme özellikle kadın açısından ağır yükümlülükler getirmektedir. Örneğin ev işleri ve çocuk bakımı gibi görevlerin neredeyse tamamı kadınlar tarafından yerine getirilmektedir. Bir genç kızın anne olabilecek fiziksel, ruhsal, bedenî ve sosyal gelişimini tamamlayarak annelik sorumluluğunu taşıyabilmesi en az 18 yaşından sonra mümkün olabilmektedir. Aile kurmanın getirmiş olduğu sorumluluk bir çocuk tarafından yerine getirilemeyeceği için evlenme yaşı yükseltilmiştir. Ancak kırsal kesimde evlilikler yapılırken Medenî Kanuna bakılmamaktadır. Bu durumda evlenmek için başvuranlar yaş şartına uymadıkları için yaptıkları başvuruyu, evlendirme memuru reddederek evlenme işlemini yapmaz. Taraflar evlenmek için yaşlarının dolmasını beklemeyecekler ve resmî nikâh yerine dinî nikâh yapma başvurabilirler (Taşbaş, 2010: 29). Dinî evlenmeyle meydana gelen birlik hukuken tanınmamaktadır. Bu durumda hukuk düzeninin tanımadığı birliktelikler diğer bir deyişle 'yok evlilikler' ortaya çıkar. Bu tür birleşmeleri hukuk düzeni tanımadığı için, evlilikte sorun çıkması halinde kadınları kanuni teminattan ve mülkiyet hakkı dahil olmak üzere yasal haklardan yoksun bırakmaktadır.

Türkiye 6. ülke dönem raporunu 2010'da CEDAW Komitesine sunmuştur. Sivil Toplum Yürütme Kurulu tarafından hazırlanan ve CEDAW Komitesine sunulan 2010 yılı Türkiye Gölge raporuna göre, yasal nikahı

olmayanların %53'ünün Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşadıkları gerçeğine vurgu yapmaktadır. Diğer önemli bir gerçek de annelerin yaşı tutmadığından, doğan çocukların kayınvalidelerinin nüfusuna kaydettirilmesidir. Bu durumu yaşayan çocuk gelinlerin sayısı yüksek oranda seyretmektedir.

Erken evlilik; kadınları kısıkacına alarak toplumdaki cinsiyetler arası eşitsiz konumu pekiştiren, kadınların yaşam kalitelerini düşüren ve hayat tercihlerini azaltan sonuçlara neden olmaktadır. Erken evlilik uluslararası anlaşmalarla birlikte artık bir çocuk hakkı, kadın hakkı ve insan hakkı ihlali olarak kabul edilmektedir (Aydemir, 2011: 31).

3.5.3.3. Uluslararası Mevzuatta Erken Evlilikler

3.5.3.3.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 yılında kabul ettiği İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi' II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan insan hakları ihlallerinin tekrarının engellenmesi amacıyla oluşturulmuştur. Beyanname; yaşama, özgürlük, güvenlik, adil ve kamuya açık olarak yargılanma gibi temel siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel birçok insan hakkını güvence altına almaktadır. Beyanname'de bireylerin medeni hakları konusuna da yer verilmiştir. Bireylere özgür ve tam iradeyle evlenme hakkının tesis edilmiş ancak ilgili taraflardan birinin hayat arkadaşıyla ilgili bilinçli bir karar vermek için yeterince olgun olmaması halinde iradenin özgür ve tam olamayacağı kabul edilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi bu maddenin de içerisinde yer aldığı otuz maddelik bir bildiridir (Aydemir, 2011: 32).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 16 ncı maddesine göre;

“Yetişkin her erkeğin ve kadının, ırk, yurttaşlık veya din bakımlarından herhangi bir kısıtlamaya uğramaksızın evlenme ve aile kurmaya hakkı vardır.

Evlenme sözleşmesi, ancak evleneceklerin özgür ve tam iradeleriyle yapılır...”

3.5.3.3.2. Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1979’da kabul edilen ve Türkiye tarafından 1985 yılında bazı hükümlerine çekince konulmak suretiyle imzalanan ve 1999 yılında Türkiye’nin çekincelerini kaldırarak iç hukukuna geçirdiği Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme’nin 1. Maddesine göre (TBMM KEFEK, 2009: 11).

“Önyargıların ve Geleneklerin Tasfiye Edilmesi” başlıklı 5. Maddesi’nin 1. fıkrasının (a) bendinde ise şöyle denilmektedir:

“Taraflar devletler, her iki cinsten birinin aşağı veya üstün olduğu veya erkekler ile kadınların basamaklıp rollere sahip oldukları düşüncesine dayanan bütün önyargılar ve gelenekler ile her türlü uygulamayı tasfiye etmek amacıyla erkeklerin ve kadınların sosyal ve kültürel davranış tarzlarını değiştirmek konusunda gerekli tedbirleri alırlar.”

Aynı Sözleşmenin “Evlenme ve Aile İlişkileri Alanındaki Haklar” başlıklı 16 ncı maddesine göre ise;

“Taraflar Devletler kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayrımı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın-erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlayacaklardır: Evlenmede erkeklerle eşit hak; Özgür olarak eş seçme ve serbest ve tam rıza ile evlenme hakkı; Evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında aynı hak ve sorumluluklar;

“Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesi hiçbir şekilde yasal sayılmayacak ve evlenme asgari yaşının

belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için, yasama dâhil gerekli tüm önlemler alınacaktır.”

3.5.3.3.3. Çocuk Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler tarafından 1990 tarihinde yürürlüğe konan Çocuk Hakları Sözleşmesi, Türkiye’de 1995’te uygulanmaya başlanmıştır. Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1 inci maddesi ile 18 yaşına kadar olan her birey çocuk sayılmıştır (Çakmak, 2009: 4-5): **Sözleşmenin 12 nci maddesine göre;**

“Taraf devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar...”

Sözleşmenin 36 ncı maddesinde;

“Taraf devletler, esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek başka her türlü sömürüye karşı çocuğu korurlar.” denilmektedir.

3.5.3.3.4. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi; Bakanlar Komitesi’nin Üye Ülkelere Kadınların Şiddete Karşı Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı Rec (2002)5,

Avrupa Konseyi 5 Mayıs 1949 tarihinde 10 Avrupa devleti tarafından, aralarındaki birliği güçlendirmek amacıyla kurulmuş siyasi bir örgüttür. Halen 44 Avrupa devletini kapsamaktadır. Örgütün temel hedefi demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü desteklemek, üye ülkelerin karşı karşıya kaldığı siyasi, toplumsal, kültürel ve yasal sorunlara ortak yanıt geliştirebilmektir. 1989’dan bu yana orta ve doğu Avrupa’nın birçok ülkesini bünyesine alan örgüt, bu ülkelerin siyasi, yasal ve idari reformları uygulama ve kalıcılaştırma çabalarına destek olmuştur.

Temel insan haklarından biri sayılan kadın erkek eşitliği konusu, Kadın-Erkek Eşitliğini İzleme Komitesi'nin (CDEG) sorumluluğundadır. Komite'yi oluşturan (ve her biri bir ülkeyi temsil eden) uzmanlar hem ulusal düzeyde, hem de Avrupa Konseyi nezdinde etkin biçimde kadın erkek eşitliğinin sağlanması için girişimleri teşvik etmekle görevlendirilmişlerdir. Bakanlar Komitesi tarafından 30 Nisan 2002'de Delegation Komitesi'nin 794. oturumunda kabul edilen 'Kadınların Şiddete Karşı Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı Rec (2002)5 (<http://www.coe.int>):

Erken Evliliklerle ilgili ek önlemler başlığı altında;

“Üye devletler, kişilerin onayı alınmadan zorla gerçekleştirilen evlilikleri yasaklamalı; çocuk satışıyla bağlantılı faaliyetleri engellemek ve durdurmak için gerekli önlemleri almalıdırlar. “denilmektedir.

'Kadınların Şiddete Karşı Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı Rec (2002)5' ile 'Kadına Karşı Her Türlü Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ("CEDAW", 1979)' göz önüne alınarak, 'Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi' oluşturulmuştur.

Bu sözleşmenin görüş birliğine varılan maddeleri içerisinde 32. ve 37. maddesinde erken ve zorla evlilikler yer almaktadır.

Sözleşmenin 32. Maddesinde;

“Taraflar mağdura gereksiz bir parasal veya idari yük getirmeksizin, zorla gerçekleştirilen evliliklerin geçersiz ve hükümsüz kılınabilmesini veya sona erdirilmesini temin edecek yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır.“ denilmektedir.

Sözleşmenin 37. Maddesinde;

“Taraflar bir yetişkini veya çocuğu kasten evliliğe zorlamanın cezalandırılmasını temin etmek üzere gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır. “denilmektedir.

Bu bağlamda, uluslararası belgelerde çocuk evliliğinin bir seçim olamayacağı temel ilke sayılmış ve çocuk evliliği bir insan hakkı ihlali olarak kabul edilmiştir. Türkiye hem kadın hakları alanında hem de çocuk hakları alanında ideallerin çok gerisindedir. Berdel, beşik kертmesi, başlık parası gibi geleneksel uygulamalar bir yana, Hoşgör’ün (2008) ortaya koyduğu gibi en temel vatandaşlık hakkı olan nüfusa kayıta yönelik ihlaller, kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmelerine neden olmaya devam etmektedir (Akt. Berghan, 2010: 23). Erken yaşta ve zorla evliliklerle mücadele için bir an önce çözüm yolları aranması gerekmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Toplumsal bir sorun olan erken evliliğin nedenlerini ve sonuçlarını ortaya koymak ve erken evliliklerle ilgili farkındalığın yaratılmasına hizmet etmek amacı doğrultusunda; katılımcıların erken evlilik ile ilgili görüşleri, 'Evlenme yaşı', 'Evlilik ve eğitim', 'Evliliğe sosyal çevrenin etkisi', 'Evlilik ve akrabalık ilişkileri', 'Evlenme kararı', 'Evlilik ve başlık parası', 'Evlenme şekli', 'İlk çocuklarını dünyaya getirdikleri yaşları', 'Evlilikte karşılaşılan sorunlar', 'Bir sonraki nesilde erken evliliğe bakış', 'Erken evliliğe olumlu ve olumsuz yaklaşım', 'Erken yaşta evlendiklerinde karşılaştıkları tepkiler', 'Evliliklerle ilgili algı ve inançlar' gibi on dört ayrı kategoride elde edilip yorumlanmıştır. Katılımcılar sorular eşliğinde erken evliliğin hemen hemen bütün boyutları hakkında görüşlerini dile getirmiştir. Katılımcıların ifadelerinin orijinal hallerinin korunmasına özen gösterilmiş olmakla birlikte; katılımcılarla kurulan duygudaşlık anlam dünyalarına inmeyi kolaylaştırmıştır.

4.1. EVLENME YAŞI

Türkiye'de erken evliliklerin coğrafi dağılımında kırsal ve kentsel kesim arasında farklılıklar bulunmaktadır. Kırsal ailede evlenme yaşı, kente göre daha küçüktür. Gelenekler, görenekler ve dini inançların yanlış algılanması erken yaşta evlenmeyi hızlandırabilmektedir. Bu ailelerde, hakim geçim kaynağıyla da yakından ilişkili olarak, evlenme yaşı küçüktür. Evlenme yaşı küçük olan kırsal ailede, evlenme kararı ve eş tercihi konuları, aile büyükleri ve içinde yaşanan grup tarafından belirlenmektedir.

İç ve Orta Anadolu'da kırsal ailelerde yetişmiş katılımcılar kocasının işi veya farklı sebepler dolayısıyla Pursaklar'da ikamet etmektedir. Evlenme yaşları 12-17 arasındadır. Araştırma kapsamında görüşülen Pursaklar'da

ikamet eden ve erken yaşta evlenmiş yirmi katılımcının evlenme yaşı ve sayısı aşağıda tablolştırılmıştır.

Tablo 11. Görüşme Gerçekleştirilen Katılımcıların Evlenme Yaşı ve Sayısı

KİŞİ SAYISI	EVLENME YAŞI
1	12
3	13
2	14
1	15
6	16
7	17

Görüşülen kadınlar arasındaki en düşük yaş 19, en yüksek yaş 65'tir. 1 katılımcı 12, 3 katılımcı 13, 2 katılımcı 14, 1 katılımcı 15, 6 katılımcı 16 ve 7 katılımcı 17 yaşında evlenmiştir. 20 kadının evlenme yaş sıklığının 16-17 yaş aralığında olduğu görülmektedir.

4.2. EVLİLİK VE EĞİTİM

2010 TÜİK verilerine göre, Türkiye'de okuryazar olmayan her 100 kadına karşılık, 22 erkeğin okuryazar olmaması; eğitimde değişim ve gelişmeye yönelik çalışmaların; eğitimin niteliğinde olumlu gelişmeler ortaya çıkarsa da kadınlar ve erkekler için eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanamadığını göstermesi bakımından önemlidir. Türkiye'de değişen toplumsal yapıda kadının layık olduğu konuma ulaşması için gerekli bilgi ve becerileri tüm kadınlar aynı derecede elde edememişlerdir. Kadınların eğitim olanaklarından yararlanmalarında kent ve kır arasında da farklılık bulunmaktadır. Kentte yaşayan kadınlar eğitim fırsatından yararlanırken; kırsal kesimde yaşayan kadınlar erkek çocuklarının kendi hayatını

kazanabilmesi için okutulması gerektiği, kız çocuklarının ise evde 'iyi bir eş' ve 'anne' rollerine uygun yetiştirilmesi gerektiği inancı doğrultusunda eğitim olanaklarından mahrum bırakılmakta ve aileleri tarafından evlilik tek çıkış yolu olarak sunulmaktadır.

Gerçekleştirilen görüşmelerde de çoğunluğu kırsal kesimde yetişen kadınların eğitim seviyelerinin düşük olduğu görülmüş ve ilköğretim eğitimi dahi tamamlayamamış katılımcıların olduğu belirlenmiştir. Yirmi katılımcının 3'ü okuma yazma bilmezken, 4'ü ilköğretim terk, 7'si ilköğretim mezunu, 4'ü ilköğretim mezunu, 2'si lise mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim seviyelerinin düşük olmasının anne, baba ya da her ikisinin 'okutmama kararı' na dayandığı, yani kadınların kendileri dışındaki faktörlere bağlı olduğu görülmektedir. 'Kızın okumasına ne gerek var' düşüncesiyle kız çocuklarının daha az okutulması ve eğitim sürelerinin daha kısa olması kadınların eğitimde cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldığını göstermektedir.

'Erkek kardeşlerimi okuttular, bizi okutmadılar. Hiç okumam yazmam yok. Babama kızıyorum hala en azından adımlı yazardım, gideceğim yeri bilirdim diyorum bazen. Şimdi dışarı çıkmaya korkuyorum. Parmak basıyorum, yeni yeni yazmayı öğrendim.'(Tokat, **evlenme yaşı:15**, ev kadını).

'Eğitimimi yarıda bırakmadım. Liseye başlarmama zaten ailem izin vermemişti. Bizim zamanımızda kızlar birini bulur diye okutulmazdı. Ortaokulu bitirince babam liseye yollamadı, evlendirdiler. Erkek kardeşlerimi gönderdiler liseye ancak onlar da okumadı. Onlar kendi şanslarını teptiler, hepimiz ortaokul mezunuyuz.' (Kalecik, **evlenme yaşı: 17**, ev kadını).

'Babam beni ilköğrelden aldı, çevremizde kızlar okutulmazdı o da okutmadı.' (Çubuk, **evlenme yaşı:12**, ev kadını).

‘Babam kız kısmı okuyup ne yapacak derdi, ablamı hiç okula göndermedi. Ben 10 yaşımda annemin zoruyla yazılmışım, daha sonra bırakmak zorunda kaldım, ilkokuldan terkim. Annem ben cahilim onlarda olmasın derdi ama babama gücü yetmezdi.’(Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).

‘Okumak isterdim de okutmadılar, öğretmen olmak isterdim. Hem yaşamım için, hem çocuklarım için böylesi daha iyi olurdu. Bence erken evliliğe çözüm olarak köylere de liseler açılmalı, zorunlu olmalı, zaten onu bitirene kadar kızlar da büyümüş olur.’ (Yozgat, **evlenme yaşı: 17**, ev kadını).

‘İlkokul mezunuyum eğitimimi yarıda bırakmadım zaten okutmayacaklardı, kızları ortaokula bile yollamadılar. Kızların hiçbiri okutulmadığı için bizim de hayalimiz yoktu. Erkek kardeşlerimi okuttular, onlar öğretmen oldu.’(Kalecik, **evlenme yaşı: 16**, ev kadını).

‘Evlenmeseydim, okutsalardı ilkokul mezunu olmazdım. Avukat olurum. Maddi özgürlüğüm olsaydı da boşanırdım, kendi hayatımı kurardım.’ (Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).

‘Okumayı çok isterdim, ilkokul mezunuyum. Okusaydım kendi kazancım, söz hakkım olsaydı kesinlikle erken yaşta evlenmezdim.’ (Gölbaşı, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).

‘Evlendiğimde eğitimimi yarıda bırakmadım, ilkokul bitmişti zaten daha da okutmazlardı.’(Yenimahalle, **evlenme yaşı:14**, ev kadını).

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyon Raporu (2009) da yer alan; İlköğretime Özürsüz Devamsız Öğrencilerin Devamsızlık Nedenleri (20 Gün ve Üstü) arasında bulunan

“erken evlilik ve nişanlanma” nedeniyle okula devam edilmemesi sorunu ile gerçekleştirilen görüşmelerde de karşılaşılmıştır.

*‘Okulun yaz tatilinde nişanlandım, 3 ay nişanlı kaldık, yeni dönem başlarken de düğünüm oldu. İlkokulu bitirmiştım, diplomamı almaya bile gidemedim, babam gitti. Babam okula gittiğinde çocuğun kendisi gelecek demişler. Babam: ‘ben kızı verdim.’ deyince, öğretmen: nasıl olur? demiş. Babam bizim oralarda kızların büyüdüğü, yetiştiğini ifade etmek için kullanılan ‘**Kızı sandalyeye oturtup, başımdaki kasketi verdim, kasketi düşürmedi. Kasketi taşıdığından bende kızı verdim’ demiş.**’ (Çorum, evlenme yaşı: 13, ev kadını).*

‘İlkokul mezunuyum. Ortaokul son sınıfı evlendirildiğim için okuyamadım.’ (Yozgat, evlenme yaşı: 14, ev kadını).

‘Eğitimimi yarıda bıraktım. Lise 1’den terkim, çocuk gelişimi okuyordum, babam okuldan aldı’(Çorum, evlenme yaşı: 17, ev kadını).

‘İlkokul dördüncü sınıftan aldılar beni, bir okuma-yazmam var elimde.’ (Çubuk, evlenme yaşı: 13, ev kadını).

Katılımcıların büyük çoğunluğu okumak istediği halde, kendilerine böyle bir hak verilmediği için eğitimlerini tamamlayamamışsa da kendi istekleri ile eğitimlerine devam etmeyip evlenmeyi tercih eden kadınlar da bulunmaktadır. Ancak onlar da bu durumu ‘hata’ olarak adlandırmaktadır.

‘Ortaokulu bitirdikten sonra evlendim. Annem, babam okumamı istedi ancak ben okumak istemedim. Evlilik ne zaman olursa olur kızım oku ekmeğini eline al dediler. Annem 13 yaşında evlenmiş hep aman okuyun ekmeğinizi elinize alın derdi bize. Bende aman ne önemi var diyordum. Şimdi

anlıyorum, kendi paramı kazanmanın önemini.' (Çorum, **evlenme yaşı:17**, ev kadını).

'Okumamı çok istediler, ama ben yaparım dedim evlenmeyi tercih ettim. Ortaokul mezunuyum. En azından liseyi bitirmiş olsaydım, belki daha kolay iş bulabilirdim. Küçük yaşta evlenerek yanlış yaptım.'(Kalecik, **evlenme yaşı:17**, ev kadını).

Erken evliliklerin gerçekleşmesinde kadınların eğitimsiz olmasının çok büyük etkisi vardır. Erken evlenen kadınların eğitim seviyeleri oldukça düşüktür. Araştırmamız da bunu doğrulamaktadır. Kadınların eğitimsiz olması sorununun bireysel değil, toplumsal boyutta ele alınıp değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü kadınların eğitimlerine önem verilmesi durumunda; daha uzun süre eğitim gören kadınlar, daha geç evlenecektir. Kadının eğitilmiş olmasıyla, gebeliği önleyici yöntem kullanımının yaygınlaşmasına bağlı olarak daha az çocuk doğuracaktır ve bu da ailenin istenen büyüklüğe ulaşmasına yardımcı olacaktır. Kadının eğitilmiş olmasının ortaya koyduğu ve daha da genişletilmesi mümkün olan bütün bu olumlu etkiler sadece onun ve ailesinin refahını iyileştirmekle kalmamakta, bütün toplumun refahını da büyük ölçüde yükseltmektedir.

4.3. ERKEN EVLİLİĞE SOSYAL ÇEVRENİN ETKİSİ

Sosyal çevre, bireylerin yaşadığı ve içinde bulunan diğer unsurlarla birlikte oluşturduğu bir bütündür. Kısaca yaşanan yer, köy, semt ve şehirdir. Sosyal çevredeki en küçük birimin “aile” olduğu kabul edilmektedir. “Toplum” da sosyal hayatta ve sosyal çevrede temel bir birimdir. Bireyler ailelerinden sonra yaşamlarını sürdürmek, temel ihtiyaçlarını gidermek için başkalarıyla işbirliği yapmaktadır. Yaşanan yer, aile ve toplumdaki başka sosyal çevreyi oluşturan unsurlar, dil, din, düşünce, bilgi, görgü, inanç, insani yargı ve değerlerdir (Aydın, 2010:7). İnsan, hayat ve insani değer ve yargılarını

toplum olarak yaşayarak ve onlarla iletişim kurarak öğrenmekte ve toplumsallaşmaktadır. Dolayısıyla insanın içinde yaşadığı toplumdan etkilenmemesi mümkün değildir. Olumlu veya olumsuz birçok davranışı toplumu oluşturan diğer bireylerden almaktadır.

İnsanın sosyal çevresinden etkilenmesi, olumlu veya olumsuz davranışlarını buna göre şekillendirmesi söz konusudur. Sosyal çevreyi erken evlilikler açısından ele aldığımızda; kız çocukları, yaşlılarının evlenmesi ve aile içinden ya da dışından kişilerin 'Evde kalırsın', 'Yaşın geçerse seni kimse almaz' gibi söylemlerinin de etkisiyle erken yaşta evlenebilmektedir. Bu durum aileler için de geçerlidir. Çocuğunu erken yaşta evlendirmek istemeyen ebeveynler de çevreye uygun hareket etmek durumunda kalmakta ve çocuklarını erken evlendirebilmektedir. Kendisi ya da ailesinin evlilik ile ilgili düşüncesi olmamasına rağmen çevrenin etkisiyle evlenen katılımcılar da bulunmaktadır. Çevre etkisiyle evlendiğini ifade eden katılımcılar, 'çevre baskısı'nın özellikle kırsal kesimde erken evliliklerin yaygın olmasında etkili olduğunu belirtmektedir.

*'Benim evlenmemde 'Herkes evleniyor, sende evlen. Evde kaldın, yaşın geçiyor, acele et' gibi çevre baskısı etkili oldu. Bizim zamanımızda kızlar palazlayınca evlendirilmeliydi. Annesi, babası başındayken mürüvvetini görsün, başkalarıyla adı duyulmasın, kaçmasın diye kızların hemen evlendirilmesi istenilirdi. Tabii bir de vakti geçince kıza acaba nesi var diye oğlan annelerinin gitmemesinden korkulurdu. Eşimin iyi bir işinin olması, annem ve babamın biz öldükten sonra nerede kalacaksın demeleri evlendirilme sebeplerim arasındaydı. Annemin 'evlenmezsen hakkımı helal etmem' demesi sonucunda da evlenmek durumunda kaldım'. (Kalecik, **evlenme yaşı: 17**, ev kadını).*

*'Bizim köyde özellikle kızlar erken evlendirilir, gelenek herkes normal görür. Oğlan anneleri 'Gözünün tuttuğunu alır'.(Çorum, **evlenme yaşı:13**, ev kadını).*

'Benim evlenmemde çevre baskısı etkili oldu. Herkes evleniyor, sende evlen demeleri, kız arkadaşların evde kaldın denilesinden etkilendim, eşimin de düzgün bir işi olunca evlendim. Bizi biraz da beslemekten kaçındılar. Annem evlendiğimde bir ekmek eksik alırım demişti. Şimdilerde kızlar 30 yaşına kadar evlenmiyor, kimse bir şey demiyor. Çünkü kendi parasını kazanıyor.'(Kalecik, **evlenme yaşı:17**, ev kadını).

'Erken evlenmemde bizim oralarda daha çok kızların adının çıkmadan evlendirilmesi baş göz edilmesi anlayışı vardı. Özellikle benimkinde fakirlik, babasızlık etkili oldu. Annem çevreden korktu. Kocam mobilyacı, eli ekmek tutuyor, aç koymaz, evin yuvan, çocuğun olur diyerek verdi annem. Hiç kimse bu çocuk altından kalkamaz demezdi. 13 yaşında evli, 15 yaşında anne oldum. Şimdi dönüp bakıyorum da ne aceleleri vardı diyorum kendime.'(Çubuk, **evlenme yaşı:13**, ev kadını).

'Bana ilk görücü geldiğinde 12 yaşındaydım kadına git dedim, babamlarda çocuk deyip, kıyamayıp vermemişlerdi. Daha sonra yaşıtlarım evlenince babam da beni evlendirdi. Ama babam beni uyandırmaya bile kıyamazdı beni bu kadar erken tabak eksilsin diye evlendirmede. Köyümüzde kızlar belli yaşa gelince ki bu 12-13'dür önce etek, yelek giydirilir daha sonra evlendirilir. Tabii onlar için zamanı gelmiştir. Çevremizdeki herkes evlenip bir ben kaldığım için evlendirmek zorunda hissetti. Yani benimkinde tamamen çevre etkili oldu, şanslıymışım eşimden de bir zorluk yaşamadım.'(Çorum, **evlenme yaşı:13**, temizlik personeli).

Ergenlik döneminde çocukların psikolojik ihtiyaçları daha yoğundur. İlgi, sevgi, şefkat ve anlayış gösterilmesi ergenlerin beklentileri arasındadır. Ailesi tarafından bu ihtiyaçların karşılanmaması durumunda, kendisiyle ilgilendiğini düşündüğü kişilere yönelebilmekte ve böyle bir durumda evlilik için yaşının küçük olması önemsiz bir ayrıntı olabilmektedir.

İşlevselci yaklaşım açısından konuyu değerlendirecek olursak; toplumu birbiri ile ilişkili parçaların görev yaptığı bir sistem olarak gören işlevselci kuram aileyi toplum açısından temel bir kurum olarak görmekte ve toplumun düzenliliği ve devamı açısından diğer kurumların tam olarak karşılayamadığı fonksiyonların aile tarafından karşılandığını belirtmektedir. Ailenin ekonomik, biyolojik, eğitim vb. işlevlerinin dışında ve aileyi özel kılan, diğer toplumsal kurumlara devredilmesi ya da diğer kurumlarca yerine getirilmesi mümkün olmayan işlevinin psikolojik işlevi olduğunu belirtmektedir. Bu işlev ile bireyin kendisini huzur ve güven içinde hissettiğini üyeler arasında güçlü, duygusal bir bağ oluşmasını sağladığını ve diğer işlevlerini yerine getirmesinde etkili olduğunu ifade etmektedirler.

Sevgi ve şefkatin ilk doğal kaynağı olması yönüyle psikolojik işlevini yerine getiremeyen aileler de ergenlerin psikolojik doyuma ulaşma ihtiyaçları erken evlilikler de etkili olmaktadır. Görüşmelerde katılımcılar 'sevgi açlığı' olarak ifade ettikleri gerekçe ile erken yaşta evlilikler gerçekleştirmiştir.

*'Babam bizden sevgi ve şefkatini hep esirgerdi. Bir gün bile bize tatlı bir söz söylemezdi, derdiniz, sıkıntınız var mı demezdi. Ergenlikte sevgi ve şefkati daha çok arar oldum. Eşim evimize hep gelip giderdi. Ailemizde bir gün bir sorun olduğunda beni ağlayınca görmüş ve beni teselli ederken o şefkati beni çok etkiledi, galiba baba şefkatini onda aradım ve onunla evlenmek istedim. Eşimin ailesi de bizi tanıdığından, istemeye geldiler. Annem, babam da olur dedi ve evlendik. Yani benim evlenmemde 'sevgi açlığı' etkili oldu'. (Yozgat, **evlenme yaşı: 17**, apartman görevlisi).*

'Bizim çevremizde kızların hemen hemen hepsi erken yaşta evlendirilirdi. Bir de ben gösterişliydim ve evliliği yürütebileceğime de inanıyordum. Babamın baskısı olmadı, ben evlenmek istedim. Ama belki de benim bu kadar küçük yaşta evlenmek istememin sebebi; babamın Almanya'da işçi olması ve onu ancak üç senede bir üç aylığına

görebilmemizdi. Küçüklüğümde hep koruyucu, kollayıcı birine ihtiyaç duyardım; bu kişinin de ancak evlenerek eşimin olacağını düşünmüş olabilirim.'(Yozgat, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).

Ailelerin işlevlerini yerine getirmesi konumuz açısından oldukça önemlidir. Ailenin işlevlerini yerine getiremediği durumlarda çocuk ve gençler için evlilik bir kurtuluş, kaçış olarak görülmektedir ve aslında bir kısır döngü yaratılmaktadır. Kendi ergenlik sorunlarını halletmeden önce ebeveyn olmanın etkisiyle çocuklarına ihtiyaç duydukları sevgi ve ilgiyi sunamaması aynı arayışın çocuklarında da ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu şekilde de gelecek nesiller risk altına girmekte ve Türk toplumunun aile yapısını tehdit etmektedir.

4.4. EVLİLİK VE AKRABALIK İLİŞKİLERİ

Aynı soydan gelen kişilerin yaptığı evliliğe akraba evliliği denir. Akrabalık; anne veya baba soyundan gelebilir, her ikisi de aynı derecede önemlidir. Anne veya babalarından biri kardeş olan bir çiftin yaptığı evliliklere birinci derece akraba evliliği (kuzen evlilikleri) denilmektedir. Büyükanne veya büyükbabalarından biri kardeş olan çiftlerin yaptığı evliliklere ise ikinci derece akraba evliliği (torun evlilikleri) denilmektedir. Ülkemizin kırsal kesimlerinde yaygın olan akraba evliliklerinin sosyo-ekonomik ve psikolojik nedenlere dayalı olarak gerçekleştiği bilinmektedir (TAPV, 2011: 2). Mirasın bölünmemesi, yakın akraba ve kardeş çocuklarının yaşlılık döneminde kayınvalide ve kayınpedere daha iyi bakabilecekleri ümidi gibi sebeplerle bu evlenme biçimi tercih edilmektedir.

Akraba evlilikleri genelde erken yaşta yapılan evliliklerdir. Görüşme gerçekleştirilen yirmi katılımcının yarısına yakını akraba evliliği yapmıştır. Katılımcılar teyze, hala ve amca oğulları ile evlenmelerinde; kızın dışarı

çıkarılmasının istenmemesi, birbirlerini tanıyıp bildiklerinden varlığın da yokluğun da paylaşılabileceği algısının etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

‘Amcamın oğlu ile evlendim. Kocam benden 11 yaş büyüktü. Babamdan rica minnet aldılar. Aslında babam beni evlendirmeyi düşünmüyordu. Amcam: ‘Birbirimizin yokluğundan anlarız. Kimseye düşün dernek kuracak durumum yok. Sen beni, ben seni bilirim.’ diye ısrar edince babam da kardeşini kıramadı beni verdi.’ (Çubuk, **evlenme yaşı:12**, ev kadını).

‘Teyzemin oğlu ile evlendim. Kocam teyzemin oğlu olduğu için birbirimize gelip gidiyorduk, tanıyorduk birbirimizi. Annem, bacımın oğlu dedi. Ben vermezsem kim verecek dedi ve bu şekilde evlendirildik.’ (Çorum, **evlenme yaşı: 13**, temizlik personeli).

Erken yaşta akraba evlilikleri; aile büyüklerinin kararıyla gerçekleştirilmekte, kadınların istek ve tercihlerine önem verilmemekte yani erkeklerin kadınların emekleri ve bedenleri üzerinde tahakküm kurduğu eşitsiz cinsiyet ilişkileri sistemini ifade eden ataerkil anlayış hakim olmaktadır. Leonore Davidoff’un ataerkillik tanımı yaşanan durumu özetler niteliktedir. Davidoff (Akt. Öztürk, 2012: 77)’a göre; ‘babalar, özel ve kamusal alanı birbirine bağlıyordu.’ Babanın otoritesi mutlak monarşiyle benzerdir. Aile babasına kendi altındakilere karşı sınırsız bir güç kullanma yetkisi vermiştir. Onları kendi çıkarı ya da mülkünün çıkarları için kullanabilir; çocukların ne yapacağına, işbölümüne ve evliliğe karar verir.

‘Köyümüzde kız kaçırma çoktu, bu yüzden ben suya gidip gelinceye kadar bile babam hep arkamdan bakardı. İstedikleri kızları kaçırdıktan sonra aileleri onunla evlendirmek zorunda kalıyordu. Ailem böyle olmasından korkuyordu. Babam bana: ‘evlen başımdan git, namusunu koruyan biri başında olsun.’ derdi. Ben azcık serpillince çareyi en azından tanıdık biri diye halamın oğlu ile evlendirmede buldu. Evliliğimle ilgili bana bir şey soran

*olmadı. Ben hayvanları gütmeden geldiğimde ‘seni evlendirdik’ dediler. Hiç istemiyordum ama hayır deme hakkım da yoktu.’ (Ordu, **evlenme yaşı:14**, ev kadını).*

*‘Ben halamın oğluyla evlendim. Halam beni gelin diye aldı ama kızı gibi büyüttü. Babama sen bana ver onu ben büyütürüm, sonra da zamanı gelince gelinim olur dedi. Dediği gibi kızı gibi büyüttü, yemeği, diğer işleri öğretti daha sonra da gelini oldum. Eşimle de birbirimiz önce arkadaşık, birlikte düğüne giderdik, oynardık, sonra eş olduk.’ (Çorum, **evlenme yaşı:13**, ev kadını).*

*‘Amcamın oğlu ile evlendim. Evde çok kalabalıktık, kişi sayısını azaltmak istiyorlardı. Bunun için de öncelikli olarak kızlar evlendirildi.’ (Yozgat, **evlenme yaşı: 17**, ev kadını).*

*‘Akrabayız. Babaannemin akrabasıydı. Kararı kendim vermedim, babam verdi. Birbirimizi tanıyorduk o yüzden itirazda etmedik, başka istediğim biri de yoktu.’ (Yozgat, **evlenme yaşı: 17**, ev kadını).*

*‘Halamın oğluyla aile büyüklerimizin kararıyla evlendim. 15-16 yaşındaki kızlar evlendirilir bizim oralarda.’ (Gölbaşı, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).*

*‘Benim eşim amcamın oğlu. Amcam oğlunu evlendirmek istiyordu. Ben 12 yaşımdayken istemişlerdi, babam daha çocuk diye vermemişti. Amcam iki yıl sonra tekrar istemeye geldi. 14 yaşımdayken babam verdi ve evlendik.’ (Yenimahalle, **evlenme yaşı:14**, ev kadını).*

4.5. EVLENME KARARI

Evlenme kararının evlenecek kişinin isteği ve ailesinin rızasıyla gerçekleşmesi beklenmektedir. Türk toplumunda evlilik kararı her zaman bu şekilde alınmamaktadır. Özellikle geleneksel ailelerde evlenme kararı ve eş tercihi konuları, aile büyükleri ve içinde yaşanılan grup tarafından belirlenmektedir. Evlendirilecek kişilere birbirini seçme ve kabul etme olanağı tanınmayan bir mekanizmanın işletildiği bu aile tipinde, söz sahibinin aile büyükleri olduğu görülmektedir. Ailede evlendirme kararını anne ve baba ortak alabildiği gibi, sadece babanın evlendirme kararını verdiği ya da babanın vefat etmesi durumunda çevrenin de baskısıyla annenin çocuk yaşta evlendirme kararını aldığı görülebilmektedir. Gençlere, aile büyükleri tarafından hazırlanan ve karar verilen evliliği yürütme görevi düşmektedir. Gerçekleştirilen görüşmelerde yirmi katılımcıdan yalnızca ikisi evlilik kararını kendisi vermiştir.

4.5.1. Evlilik Kararında Baba Etkisi

Kadın ve erkek arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel eşitsizliğe, toplumun erkeklere fırsatlar sunarken, kadınlara insanca yaşam imkânları sağlamamasına (veya daha az oranda sağlamasına) 'toplumsal cinsiyet uçurumu' adı verilmektedir. Kadın-erkek eşitliğinin değerlendirildiği Dünya Ekonomik Forumu Cinsiyet Uçurumu Raporu'nda; toplumsal cinsiyet, ekonomik katılım ve fırsat eşitliği, eğitime erişim, siyasal yetkilendirme, sağlık ve yaşamda var olma şeklinde dört ayrı kategoride endekslenmiş ve dört farklı endeksin birleştirilmesi ile bir küresel toplumsal cinsiyet endeksi oluşturulmuştur. Dünya Ekonomik Forumu Cinsiyet Uçurumu 2012 raporuna göre, Türkiye 135 ülke arasında 124. sırada yer almaktadır. Türkiye'de kadın-erkek eşitliği konusunda sıkıntılar yaşandığını gözler önüne sermesi bakımından oldukça önemlidir.

Günümüzde iktisadi, siyasi, dini, toplumsal ve kültürel kurumlardaki erkek egemenliği yasal ve kurumsal düzenlemelerle sınırlandırılmaya çalışılsa da devam etmektedir. Kurumlardaki egemenliğin yanı sıra toplumsal normlar da erkekleri kadınlardan üstün görmektedir. Tüm bu sebeplerle bağlantılı olarak, keskin ataerkil yapılar zayıflamış olsa da temel güç ilişkilerinin günümüzde de yürürlükte olduğunu söyleyebiliriz. Buradan hareketle aile içerisinde babanın konumu ve önemi de anlaşılmaktadır. Özellikle kırsal ailede üretim ve yeniden üretimin (üreme) başı olarak görülen 'baba' nın kararları önemlidir ve bu kararlar yerine getirilmeye çalışılır.

Görüşme gerçekleştirilen kadınlar evlilik kararında kendilerine söz hakkı tanınmadığını, evlilik kararını babalarının verdiğini, kendilerine sadece '*kızım seni verdim*' ve '*annenle, babanın elini öp*' denildiğini, kendilerinin de verilen bu karara boyun eğerek, kabul ettiklerini ifade etmişlerdir. Babalarının kararlarına boyun eğmelerinde; hayatlarını baba evinde 'dört duvar' içerisinde geçirdikleri, başka hiçbir yer görüp, bilmedikleri için 'dışarı' dan korkmalarının etkili olduğunu belirtmişlerdir. Aynı zamanda kendi hayatlarını kuracak eğitimleri ve işlerinin de olmamasının kendilerini 'koruyacak, kollayacak' birine ihtiyaç duymalarına neden olduğunu ifade etmişlerdir.

'Babamın vasiyeti üzerine eşimle evlendim. Eşim benden bir yaş küçüktü. Ben on dört yaşımdaydım, o on üç yaşımdaydı. Halamın oğluydu, evlendiğim yıl halam vefat etti. On dört yaşında, on üç yaşındaki kocamla evliydim ve kayınbabamla birlikte yaşadığımız için hem eş, hem de gelin olmak zorundaydım.' (Ordu, **evlenme yaşı:14**, ev kadını).

'Eşim amcamın oğluyla asker arkadaşıydı, birlikte geldiklerinde beni görmüş, istemiş. Babam beğendiği, evlenmemi istediği için evlendim.' (Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).

Benim üvey annem vardı, babam annemden boşandıktan sonra yeni biriyle evlendi. Üvey annem bana dirlik vermedi. Sabahtan akşama kadar benimle uğraşırdı, evin her türlü işini bana yaptırıyordu, bir de eziyeti vardı. Üvey annemle sürekli kavga ederdik, babam da çareyi beni evlendirmede buldu’ (Çorum, evlenme yaşı: 17, ev kadını).

Gerçekleştirilen görüşmelerde toplumumuzda kız çocuklarına verilen düşük değer doğrultusunda kadınların eğitimsiz olmasının; kadının işgücüne dönüşmemesine, dolayısıyla hayatını tek başına idame ettiremeyip erkeğe bağımlı hayat sürmesine neden olduğu görülmektedir. Bu durumda da kendilerine yeni bir ‘dört duvar’ oluşturacak ‘babanın uygun gördüğü kişi’ ile evlenmek zorunda kalmaktadırlar.

4.5.2. Evlilik Kararında Anne Etkisi

Görüşmelerde babanın olmadığı ailelerde erken evlendirilme kararının anne tarafından alındığı görülmektedir. Annelerinin kız çocuğunun bir an önce bir erkeğin himayesine girdiğinde gelebilecek cinsel taciz ve şiddetten korunabileceği görüşünden hareketle evlenmelerini istediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar erken yaşta evlendirilmelerinde; toplumda dul bir kadın ile genç bir kızın yaşamasının zor olmasının ve çevre baskısının da etkili olduğunu farklı biçimlerde ifade etmişlerdir.

Toplumsal yapı kadınların ve erkeklerin yaşamını düzenleyerek, kaynakları elde etmelerinde farklılık yaratmaktadır ve bu farklılıklar tüm kültürlerde erkek ve kadın arasında eşitsizlik olarak ortaya çıkmaktadır. UNDP (2009)’a göre, kadınların genel olarak yoksulluk riskleri tüm dünyada erkeklerinkinden daha fazla ve kadınların ücretli gelirleri erkeklerden daha düşüktür. Geçim sorumluluğunun kadının üzerinde olduğu hanelerin yoksulluk riski, diğer hanelere oranla yüksektir. Geçim sorumluluğunun kadının üzerinde olduğu hanelerin yoksulluktan kurtulabilmeleri, kadınların

eşitsiz yapabilirlikleri nedeniyle daha güçtür. Bu hanelerin yoksulluğunun genel anlamda toplumsal eşitsizlikleri de pekiştiren bir etkisinin olduğunu göstermektedir (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 2010: 28).

Chant (2007:1), geçim sorumluluğunun kadının üzerinde olduğu hanelerin yoksulluğunun döngüsel bir biçimde yoksullaşmaya yol açtığına aynı zamanda yoksulluğun bu hanelerdeki çocuklara aktarıldığına dikkat çekmektedir. Geçim sorumluluğunun kadının üzerinde olduğu hanelerde yaşayan çocukların eğitimden çekilmesi ve çocuk yaşta güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalışmak durumunda kalmasına da yol açabilmektedir. Dolayısıyla erkeğin çeşitli nedenlerle aile birliği içinde olmayışı, ailenin yükünü, kadının üstlenmesi erken evliliğin nedenlerinden birisini oluşturmaktadır.

'Babam vefat etmişti, annem dul ve yoksul bir kadın olduğu için beni erken evlendirmede çareyi buldu. Babam sağken de istiyorlardı ama babam çocuk diye evlendirmemişti. Babam ölünce üç ay sonra evlendirdiler. Ben verildiğimi duyunca ağladım, hiç evlenmeyi düşünmüyordum ama evlenmek zorunda kaldım.' (Gölbaşı, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).

*'Evlenmemde babam öldüğü için annem etkiliydi. Annem mahalle delikanlılarından, çevreden korkuyordu. Dul bir kadının genç bir kızın namusunu korumasının zor olduğunu düşünüyordu. Beni evlendirip, başımda bir kocam olsun istiyordu. Tabii birde fakirlik vardı. 'Evde benle durup ne yapacan, evlen çoluk çocuğa karış' dedi. Babam ölmeseydi belki bu kadar küçük yaşta evlenmezdim. Çevreden büyükler anneme baskı da yaptılar. 'Evlendirmeyip, ne yapacaksın, hazır yaşıyorken mürüvvetini gör', 'Bak zaten serpildi, yuvasını kursun'. dediler. Yani benim evlenmemde fakirlik, babasızlık etkili oldu. Kocam mobilyacı, eli ekmek tutuyor, aç koymaz, evin yuvan, çocuğun olur diyerek verdi annem. (Çubuk, **evlenme yaşı:13**, ev kadını).*

Eşi vefat etmiş kadınlar, geçim sorumluluğunu üzerine alarak geçimi sağlamaya çalışsa da babadan kalan sınırlı gelir ile geçim sıkıntısı yaşanmaktadır. Yoksulluk çocuklara aktarılmakta, kız ve erkek çocuklarının eğitim haklarından yararlanamamasına neden olabilmektedir. Bu durum kız çocuklarının eğitim alma hakkından yararlanamamasına ek olarak erken yaşta evlendirilmelerinde de etkili olabilmektedir.

4.5.3. Evlilik Kararında Anne-Baba Etkisi

Erken evlilikler ‘çocuk yaşta’ gerçekleştirildiği için evlilik kararında anne, baba, aile büyükleri, çevre vb. etkili olmaktadır. Ancak evlilik; farklı cinsten iki kişinin birlikte yaşama iradesini ortaya koymaları ile meydana gelen bir kurumdur. Kişilerin bu iradeyi ortaya koyabilmesi için, bağımsız ve özgür olmaları, sorumluluk alabilmeleri yani ‘yetişkin’ olmaları gerekmektedir. Sosyal, duygusal ve bedensel gelişimini tamamlamamış çocuklar henüz kendilerine egemen değildir. Başkasının (ailesinin) egemenliğinde olan çocuğun evlenmesi durumunda erkek egemenliği kaçınılmazdır. Erken evliliklerin gerçekleştirilmesinde anne-babaların etkisi yadsınamaz. *‘Anne-baba olarak başındayken evlendirelim, sonra kiminle evleneceği belli olmaz.’* düşüncesiyle evlendirmektedirler.

Görüşme gerçekleştirilen katılımcılar anne-babalarının ‘tanıdık, eli ekmek tutuyor, iyi aile çocuğu vb.’ gerekçelerle evlenmelerini istediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar ‘çocuk olduklarının’ ve ‘evliliği nasıl sürdürecekerlerinin’ dikkate alınmadığını ifade etmişlerdir.

‘Annem, babam ikisi de istedi. Görücü geldiler, verildim bana sormadılar. Bir sene nişanlı kaldım. Tanıyorduk birbirimizi, başka istediğim de yoktu o yüzden itirazda etmedik.’ (Yozgat, **evlenme yaşı: 17**, ev kadını).

*‘17 yaşımdayken ailemin kararıyla evlendirildim. Kendi isteğimle olmadı, evlilik aklımın ucundan bile geçmiyordu.’ (Yozgat, **evlenme yaşı: 17**, ev kadını).*

*‘Evlilik kararımı annem ve babam verdi. Kızımız daha küçük, cahil, çocuk evlendirmeyelim demediler.’ (Yozgat, **evlenme yaşı: 17**, apartman görevlisi).*

*‘İlk gelen görücümdü, annem babam ortak karar verdiler. 13 yaşımda nişanlandım, 17 yaşımda evlendim.’ (Yozgat, **evlenme yaşı:17**, ev kadını).*

*‘Sevmeyi falan bilmiyordum, annem babam verdi diye evlendim. Daha önceden tanıımıyordum, en başta dedem uygun görünce herkes kabul etti, oldu. Bana sadece ‘buraya yakışırısın’ denildi.’ (Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).*

*‘Görücü usulüyle evlendim. Evleneceğim adamı en azından bir göreyim dedim ancak o zaman görebildim.’ (Kalecik, **evlenme yaşı: 17**, ev kadını).*

*‘Görücü usulüyle evlendim. Bana sormadılar bile. Eşimi ilk istemeye geldiklerinde gördüm. Şofördü, mesleği var diye verdiler.’ (Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).*

*‘Görücü usulü oldu. Eşim askerdeydi, nişanı takmaya kaynanamlar geldiler. Eşimi ilk evlendiğim gün gördüm. Amcamın kararıyla evlendim, ailenin en büyüğüydü onun sözü geçiyordu. Amcam babama kızı vercen mi? dedi. Babam evlendirmeyeceğim dediğinde, ‘kocaman kız oldu baksana, evlenme zamanı geldi.’ dedi. Babam amcamın sözünü ikiletmedi, evlendim. Evlenmek istiyor musun? diye bana hiç sorulmadı.’ (Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).*

‘Babam beni istemeye geldiklerinde ‘nasibin demek ki erken açılmış, isterlerken verelim.’ dedi. Bizde anne baba rızasına karşı gelinmezdi, onlar nereye verirse biz oraya varırdık.’ (Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).

Erken evlilikler çeşitli sebeplerin etkisiyle aileler tarafından onaylanmakta ve toplumun desteği ile normalleştirilmekte ve meşrulaştırılmaktadır.

4.5.4. Kendi İsteğinin Evlilik Kararına Etkisi

Gerçekleştirilen görüşmelerde yirmi katılımcıdan sadece üç katılımcı erken evliliği kendisinin tercih ettiği görülmektedir. Erken evliliği kendi tercih eden katılımcıların bu kararlarında evleneceği kişinin tanıdık olması, işinin olması vb. özellikler etkili olmuştur.

‘Görücü usulü ile gelen ve benimde istediğim kişiyle kendi kararım ile evlendim. Eşimin işinin olması, ailesini tanıyor olmamız da kararımda etkili oldu.’ (Çorum, **evlenme yaşı:17**, ev kadını).

‘İstedim, sevdim, evlendim. Ailem de köylümüz olduğu için bir şey demedi, kararı bana bıraktılar. Büyükbabam niye erkenden verdiniz dedi kızdı ama o da karşı durmadı. Tanıdık olmasaydı bende cesaret edemezdim galiba. İşinin olması, kendine yetiyor olması da hem ben hem ailem için önemliydi tabii.’ (Çubuk, **evlenme yaşı:17**, ev kadını).

Yaşı küçük olduğu için anne babasının evlendirmek istemediği katılımcı, eğitimine devam etmediği için pişman olduğunu ifade etmiştir. Kadınların eğitilmiş ve kendi ayaklarının üzerinde durmasının önemli olduğunu belirtmiştir.

‘Beni zorlayan olmadı, hatta ailem evlenmeme karşı çıktı. Evlenmek kendi kararımdı. Ama kızlar önce kendi ekmeğini eline almalı, evlilik nasıl olsa oluyor anne, babamın dediği gibi. Aşk, sevgi zamanla kayboluyor, insan kendine kalıyor. Bu zamanda elinde mutlaka bir şey olmalı.’(Çorum, **evlenme yaşı:17**, ev kadını).

4.6. EVLİLİK VE BAŞLIK PARASI

Başlık ana hatları ile, damat ve ya ailesi tarafından gelin kızın ailesine yapılan bir evlilik ödemesi olarak tanımlanabilir. Başlık parası karşılığı evliliğe ilişkin yaklaşım ve değerlendirmeler çok çeşitlidir. Feminist yaklaşımın bedel ödeme suretiyle evliliklerin ‘kadını metalaştırdığı’na işaret eden görüşü şu şekildedir; Evlilik kadınları erkeğe bağlamaya yarayan bir kurum niteliği kazanırken aynı zamanda pek çok toplumda alım-satım işine dönüşmekte ve kadını adeta metalaştıran, değersizleştiren bir dönemece girilmektedir.

Başlık parası, aileden eksilen işgücünün karşılanması, evlenecek kıza paha biçilmesi gibi farklı açılardan değerlendirilmektedir. Başlık parasının aileden işgücünün eksilmesi karşılığında verilmesi görüşünü savunan Murdock’a göre; kadının doğuracağı çocukların kendi akraba hanesinden kayboluşu, değerli eşyalarla ödemek yolu ile karşılanmalıdır. Çünkü gelinin koca evinde doğuracağı çocuklar koca tarafı sülalesinin üyeleridir. Bu nedenle, kaybı karşılama (telafi) parası beklenir ve alınır (Akt. Erdentuğ, 1974: 230). Başlık parasının evlenecek kıza biçilen paha olarak görülmesi durumunda başlık parasının miktarı önem kazanmaktadır. Aynı yıl içinde evlenecek kızlar için ortalama başlık parası miktarı belirlenmektedir. Bu miktarın altında verilen başlık parası evlenecek kız tarafından üzücü karşılanmakta, belirlenenin üstünde bir miktar ile evlenilmesi de önemli bir prestij kazandırmaktadır.

Westermarck başlığın damat tarafının iyi niyet ifadesi olabileceği, kadının kötü muamele görmesini engellemek amacıyla verilebileceğini belirtmektedir. Westermack başlığın bir nedeninin de kazanç olabileceğini ifade etmiştir. Buna göre kızlar gelir sağlamak için yetiştirilmekte ve en yüksek fiyatı verenlere verilerek gelir elde edilmektedir (Westermarck, 1926: 160). Westermarck ve Hoebel'e göre başlık parası ticari açıdan ele alındığında; beş kız ve bir erkek çocuklu aile tek gelin alabileceğine göre, bir kız ve beş erkek çocuklu aileden ekonomik açıdan daha iyi durumdadır.

Gerçekleştirilen görüşmelerde başlık parası karşılığında evlenen katılımcılar; ailelerinin işgücünün eksilmesi karşılığında aldığını, evlenecek kıza biçilen paha olarak görüldüğü için alındığını, düğün hazırlıklarına, çeyizinin hazırlanmasına destek olması amacıyla alındığını ifade etmişlerdir. Başlık parası ile diğer aile fertlerinin geçimlerine yardımcı olunduğu, ailesine daha iyi yaşam şartları sunulduğu inancının da kadınların evlenme gerekçelerinden birisi olduğu görülmektedir.

'Babam başlık parası aldı. 260 bin liraydı o zaman başlık parası, bana 265 bin lira verdiler. 5 bin lira fazla istedi babam. Benden sonra 265 bin lira oldu. Başlık parası doğrudan para, ekin doldurup vermek ya da arpa, inek vermek şeklindeydi. Bizde eşimin ailesi başlığın içinden eşya aldı. Bana 2 yorgan, 1 döşek, halı, somya, güğüm, bakır helke gibi eşyalar aldılar.' (Çorum, **evlenme yaşı: 13**, ev kadını).

'Başlık parası karşılığında evlendim. Başlık parası denildiğinde illa para verilmez. Karşılıklı ne için anlaşılıyorsa o verilir, benimkiler koyun aldılar. Annem beni evlendirdikten sonra geçimini onunla sağladı. Kardeşlerimin ve annemin bir nevi geçimlerini sağlamalarına vesile oldum. Sadece ben başlıkla evlenmedim, köyümüzde kızlar arasında o yıl başlık fiyatları belirlenirdi. Bu miktarın altına inilmez, güzelse çok isteyen varsa bazı kişilerde biraz üstüne çıkılırdı. Bende o yıl belirlenen miktarla evlendim.' (Çubuk, **evlenme yaşı:13**, ev kadını).

Başlık parasının aileden işgücünün eksilmesi karşılığında verilmesi, evlenecek kıza biçilen paha olarak görülmesi dışında kızın düğün hazırlıklarına, çeyizin hazırlanmasına destek olmak amacıyla verilmektedir. Başlık veya onun bir kısmı geline ailesi tarafından çeyiz olarak verilmektedir.

'Başlık parası verdiler. Babam paranın hepsine ev eşyalarımı aldı onlar bir şeye karışmadılar.'(Çubuk, **evlenme yaşı:12**, ev kadını).

'Evlendiğimde başlık parası alındı. 8 bin lira alındı. Babam o parayla bana altın aldı.' (Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).

'Başlık parası alındı. On bin lira alındı onunla annem her şeyimi almıştı yani yine bana harcamıştı.' (Gölbaşı, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).

'Başlık parası alındı. Para çeyizimde kullanıldı, altın aldılar.'(Yenimahalle, **evlenme yaşı:14**, ev kadını).

Görüşmelerde başlık parasının alınış ve kullanılış amacı farklı gerekçelere dayandırılrsa da ortak payda başlık parası adı altında kız çocuklarının kendilerine biçilen değer karşılığında evlendirilmesidir.

4.7. EVLENME ŞEKLİ

4.7.1. İmam Nikâhı

Türk Medeni Kanunu'nun kabulü ile eski hukukumuzda geçerli olan ve imam nikahı olarak adlandırılan dini evlenme kaldırılmış, onun yerine medeni evlenme benimsenmiştir. İmam nikahının hukuki bir geçerliliği ve resmiyeti yoktur. Türkiye'de yıllara göre imam nikahı istatistiklerini incelediğimizde, sadece imam nikahı olanların oranı 1968 yılında % 15, 1978 yılında % 12, 1988 yılında % 8, 1993 yılında %7,1, 1998 yılında % 7, 2003 yılında % 5,8 ve 2006 yılında % 3,7'dir (Civelek ve Koç, 2007: 5). Ancak erken evlilikler imam

nikahı ile gerçekleştirildiği ve imam nikahının da resmiyeti ve kaydının olmadığı için verilerin tam anlamıyla gerçeği yansıttığını söylemek mümkün olmasa da istatistiklerin sadece imam nikahı olanların oranının yıllara göre azaldığını göstermesi olumlu bir gelişmedir.

Erken evliliklerde kız çocuklarının 18 yaşından küçük olması, resmi nikah kısılmasına engel teşkil etmektedir. Ancak Türkiye'de resmi nikahın kısılamaması bir engel olarak görülmemekte ve hiçbir yasal geçerliliği olmayan imam nikahıyla hukuken 'yok evlilikler' kurulmaktadır. Özellikle kırsal kesimde erken yaşlarda gerçekleştirilen evliliklerde tercihin dini nikah olduğu, ancak resmi nikahın da süreç içerisinde kısılmasının yaygın olduğu görülmektedir. Kadının sadece dini nikâha sahip olmasının hem sosyal hem de yasal süreçlerde özellikle kadın açısından sıkıntılar doğuracağına aileler tarafından göz ardı edilmesi sorunun esasını teşkil etmektedir.

Görüşmelerde katılımcıların çoğu resmi nikâhının ancak yedi yıl sonra yani çocuklarının okula başladığında kayıt işlemlerinde gerekli olmasından dolayı kısıldığı gibi yaşadığımız yüzyıla uygun olmayan uygulamaların sürmekte olduğunu belirtmiştir.

'Köy yerinde kızlara hem benim gibi 13 yaşında evlendikleri için yaşının tutmamasından, hem de güçlenmesin diye hemen resmi nikah kıymazlar. Kızın yaşı büyük olur ya da anne-baba tarafı güçlü olursa ancak o zaman resmi nikah kıyılır. Ben dini nikahla evlendim, ilk çocuğum okula başlayınca nüfus kağıdı çıkartmamız gerekti, o zaman resmi nikahım kıyıldı.' (Çorum, **evlenme yaşı: 13**, temizlik personeli).

'17 yaşında evlendim. İki yıl sonra resmi nikâhım kıyıldı.' (Kalecik, **evlenme yaşı: 16**, ev kadını).

*‘Bir sene eşimin ailesiyle onun askerden gelmesini bekledim. Resmi nikahımız evlendikten bir yıl sonra kıyıldı.’ (Yozgat, **evlenme yaşı:17**, ev kadını).*

*‘İlk çocuğum okula başladığında resmi nikahım kıyıldı. Çocuğun kaydını yaptırabilmek için nikah kıydılar. İmam nikahı olduğu için bağlayıcılık olmadığını biliyorlardı. En ufak bir şeyde oğlum bunu babasının evine götür diyorlardı. Korkuttukları için de kimseye hiçbir şey demiyordum, sanki dilim yoktu.’ (Yozgat, **evlenme yaşı: 14**, ev kadını).*

*‘İmam nikâhı ile evlendim. Almanya’ya çalışmaya gidince benim resmi nikahımı yapmak zorunda kaldı, üç yıl imam nikahlıydık.’ (Tokat, **evlenme yaşı: 15**, ev kadını).*

*‘İmam nikâhı ile evlendim. 18 yaşında resmi nikahımı kıydılar. Hamileyken çocuk parası almak için resmi nikahımı kıydılar.’ (Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).*

*‘İmam nikâhı ile evlendim. 18 yaşımda resmi nikahım kıyıldı.’ (Çorum, **evlenme yaşı:13**, ev kadını).*

*‘İmam nikâhı ile evlendim, iki yıl sonra resmi nikahım kıyıldı.’ (Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).*

*‘Evlendiğimde 17 yaşımda olduğum için (Anne-baba rızasıyla) resmi nikâh şeklinde oldu.’ (Kalecik, **evlenme yaşı:17**, ev kadını).*

Ruhsal ve bedensel gelişimini henüz tamamlamamış, haklarını bilmeyen çocuklar, ya kendi istekleri ile ya da ailelerinin zorlaması ile çoğunlukla imam nikahı ile evlenmektedir. Aile içi sorunların daha fazla görüldüğü erken yaş evliliklerinde, çocuk bakımı ve çocuğu büyütme

noktasında çift yeterli bir olgunlukta olamadığından ciddi sorunlar yaşamaktadırlar. Ayrılık durumunda kucağında bebeği ile kalan kadının evliliği hukuken tanınmadığı için hiçbir hak iddia edememekte ve kadın yoksulluk, bağımlılık, çaresizlik kısır döngüsüne hapsolmaktadır. Bunun engellenebilmesi için hukuki geçerliliği olmayan, gelenekler ve dini ritüellerle gerçekleştirilen bu evliliklerin hiçbir hak ve yetki tanımadığına dair ailelere bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.

4.8. İLK ÇOCUKLARINI DÜNYAYA GETİRDİKLERİ YAŞLARI

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 10-19 yaş grubunu “Adölesan” yaş grubu olarak tanımlamaktadır. Adölesanlarda gebelik 21. yüzyılın en önemli sağlık sorunlarından biridir. Bu gebelikler erken evlilik veya erken yaşta cinsel ilişki sonucu oluşan önemli bir halk sağlığı sorunudur.

Gençlerin erken evlendirilmekten, erken yaşta doğum yapmaktan korunma hakları vardır. Birleşmiş Milletler, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin temel ilkelerinden biri, çocukların ne zaman ve kiminle evleneceklerine, ne zaman ve kaç adet çocuk sahibi olacaklarına, cinselliklerini ne zaman ve nasıl yaşayacaklarına kendilerinin karar verme hakkına sahip olmalarıdır. Ancak toplumun kadına biçtiği rol ve beklentiler, kadının eğitim ve çalışma gibi statüsünü artıracak olanaklardan yoksun kalmasına ve erken evlilik yapmasına neden olmaktadır. Bu da erken gebeliği hazırlayan önemli bir faktördür. Erken evliliklerde; biyopsikososyal gelişimini tamamlamamış adölesanın hamile kalması ile adölesanlık ve gebelik döneminin üst üste gelmesi sağlığı riske sokmaktadır. Türkiye’de 15-19 yaş grubunda doğurganlık hızı 1988’de %o 45, 1998’de %o 60, 2008’de %o 35’tir. 2010 yılında bu yaş grubundaki tüm kadınların %6’sı gebe kalmaktadır (Öner ve Yapıcı, 2010: 31). Yirmi yaşından önce anne olan kadınların oranı birçok ülkede önemli bir sağlık ve toplumsal sorun olarak kabul edilmektedir. Tıbbi açıdan riskli grup olarak ele alınan gebe olan tüm adölesanlar;

gebelikte (gebelik komplikasyonları vb.), doğum sırası (zor doğum, zor doğuma bağlı komplikasyonlar vb.) ve sonrasında (çocuk bakımında zorlanması vb.) sıkıntı yaşamaktadır.

Görüşme gerçekleştirilen katılımcılar da sorunlu gebelik ve bebeklerin doğum sonrası bakımında sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

‘16 yaşında evlendim, evlendikten bir yıl sonra ilk çocuğum oldu.’(Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).

‘15 yaşında ilk çocuğumu kucağıma aldım. Doğumumda ebe ‘Daha sen bebek kokuyosun, ah bu töreler.’ dedi. 17 yaşında da ikinci çocuğumu doğurdum.’(Yenimahalle, **evlenme yaşı:14**, ev kadını).

‘Ben ilk çocuğuma 14 yaşında hamile kaldım. Hamile olduğumu bile anlamamıştım. Yazın köyde tarla işlerinde çalışıyordum, harmanda yük kaldıracaktım, kaldıramadım kaynanam gelip karnıma dokundu ve sen gebesin dedi. Hamile olduğumu bile başkalarından öğrendim.’(Çubuk, **evlenme yaşı:12**, ev kadını).

Tıbbi açıdan 18 yaş altı ve 34 yaş üstü doğurganlığın en riskli olduğu dönemler olarak kabul edilmektedir. Bu yaş gruplarında sorunlu gebelik, düşük vb. sıkıntılar daha yoğun yaşanmakta, hem bebek hem de kadınların hayatlarını risk altına atmaktadır. Dolayısıyla erken evlilik ve doğurganlık biyolojik olarak da kız çocukları açısından oldukça tehlikelidir. Gerçekleştirilen görüşmelerde de erken evliliğin en büyük sıkıntısını hamileliklerinde yaşadığını belirten katılımcılar olmuştur.

‘İlk çocuğumu evlendiğim yıl düşük yaptım. Daha sonra olan çocuğuma kendim bakmaya çalıştım.’(Yozgat, **evlenme yaşı:17**, ev kadını).

‘18 yaşında hamile kaldım 5 aylık düşük yaptım. İlki düşük olunca diğeri de sorunlu oldu, erken evlenmenin zorluğunu hamileliklerimde yaşadım.’ (Yozgat, **evlenme yaşı: 17**, ev kadını).

*‘Ben erken evlenmenin sıkıntısını en çok hamileliklerimde yaşadım. Ağrılarım çoktu ve çok zor doğum yaptım. 16 yaşında ilk çocuğuma hamileydim, 9 ay boyunca şiddetli karın ağrısı yaşadım. İlk başta korktular doktora götürmekten, dayanılmaz olunca doktora göturdüler. **‘Doktor; daha çünkü çocuktan bebek bekliyorsunuz, vücut kendi gelişmemişken içinde canlı yaşatmaya çalışıyor, bu ağrılar normal çekecek, yapılacak bir şey yok.’** dedi.* (Ordu, **evlenme yaşı:14**, ev kadını).

Anneliğe henüz hazır olmayan, kendisi de çocuk olan adölesan anne doğum sonrasında bebek bakımı ve beslemesinde zorlanmaktadır. Bebek bakımı ve büyütme noktasında yeterli olgunluğa ulaşamayan kadınlar ciddi sorunlar yaşamaktadır. Bazı kadınlar ise bu konuda acı kayıplar da yaşamışlardır. Bebekleri vefat eden kadınlar bu durumdan kendilerini sorumlu tutmakta ve vicdan azabı çekmektedir.

‘17 yaşında ilk çocuğumu doğurdum, öldü. Ben çeşmeye bez yıkamaya gitmiştim kaynanamın yanındaydı fasülye boğazına kaçmış ve 7 aylıkken öldü.’ (Tokat, **evlenme yaşı:15**, ev kadını).

‘17 yaşında hamileydim. Benim cahilliğimden, takip etmezliğimden, ilk çocuğum 5 aylıkken zehirli ishalden öldü. Evliliğin ilk yılında böyle bir acı yaşadım.’(Yozgat, **evlenme yaşı:17**,ev kadını).

Katılımcıların yarısından fazlası doğum sonrası bebeğin bakımı konusunda kaynana, yakın akraba, komşu vb. kişilerden destek aldığını ifade etmiştir.

‘14 yaşımda evlendim, evlendikten iki yıl sonra ilk çocuğumu dünyaya getirdim. Ben küçüktüm, komşularımdan destek alıyordum onlarla birlikte bakıyorduk çocuklarıma.’(Ordu, **evlenme yaşı:14**, ev kadını).

‘İlk çocuğumu 18 yaşımda dünyaya getirdim. Ben çocuğumdan korkmuştum. Zaten sen çocuksun, bir de ona bakman gerekiyor. Çevre, eş, dostun konuşmasıyla, anlattıklarıyla hayat kurmaya çalışıyorsun; şöyle bak, şunu yedir gibi. İlk iki ay çocuğumu yıkayamadım bile komşum yıkadı. Çocuğumu kundaklamada, yıkamada hep eş dost yardımcı oldu.’ (Kalecik, **evlenme yaşı: 17**, ev kadını).

Erken gebelik, fiziksel komplikasyonlarının yanında eğitimsizlik, çalışmama gibi birçok sosyal problemlere de neden olabilmekte ve genci ekonomik açıdan bağımlı hale getirmektedir. Katılımcılar kızların daha çok okullaştırılması ve lise eğitiminin zorunlu hale getirilmesi ile erken evlilik ve buna bağlı erken gebeliklerden korunabileceğini düşünmektedir.

4.9. EVLİLİKTE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

4.9.1. Evliliğe Uyum Sorunları

Evlilik uyumu, bireyin biyolojik, toplumsal ve psikolojik ihtiyaçlarını, toplumsal, kültürel ve yasal kurallara ters düşmeden, onlarla çatışmadan karşılayabilmesidir. Eşlerin birbirlerine karşı tutumları ve ortak yaşamın kurallarına uygun davranmaları mutlu bir aile olmak adına çok önemlidir. Erken evliliklerde gelin ve damat olarak adlandırılan kız ve erkek çocuk, çevresi tarafından kendilerine yüklenen yetişkin rol ve sorumluluklarını ‘doğal olarak’ yerine getirememekte ve sorun yaşamaktadır.

Gerçekleştirilen görüşmelerde özellikle 13-15 yaş aralığında evlenen katılımcılar evli olmalarına rağmen oyun ve arkadaş grubundan ayrılmadıklarını tam anlamıyla ‘çocukluk ve yetişkinlik arasında kaldıklarını’

ifade etmişlerdir. Bu sorunun da uyum sağlamayı güçleştirdiğini belirtmişlerdir.

‘Eşimle ikimiz de 13 yaşındaydık o kadar çocuktuk ki eşim 1 haftalık evliyken misket oynardı. Akşam saat on bir, on ikiye kadar misket oynardı. Bir sene sonra Ankara’ya çalışmaya gelince, misketlerini bana emanet etti. İlk yıl evliliğimiz böyle geçti. İkinci yıl çocuklar varken leğenlerle kayarlardı, kartopu oynarlardı. Bende ip atlamak isterdim ama ‘adımız gelindi’, oynayamazdık. O zamanlarımızı hala unutamam.’ (Çorum, **evlenme yaşı:13**, ev kadını).

‘Eşimle nişanlıyken hala çocuktum oyunlar oynardım, sadece öncesinden farkı parmağымda yüzük olmasıydı. Nişanlıyken küfelerin içine girer, oynardık.’ (Yozgat, **evlenme yaşı:17**, ev kadını).

‘Nişanlandın artık dedikleri ilk andan beri uyum sağlayamadım. Nişanlıydım, ip atlıyordum, kaynım görünce ‘kocaya gideceğe bak, ip atlıyor dedi’. Annem de kızdı, dövdü. Erken evlilik benim için evlendikten sonra da büyük sorun oldu. Ben kaç kere yataktan çıktım, istemiyorum dedim. Eşim elini dokunduğunda, irkiliyordum.’ (Çorum, **evlenme yaşı: 13**, temizlik personeli).

Görüşmelerde farklı sosyo-kültürel ortamlarda yetişen katılımcılar, evlendiklerinde ‘alışılmış olan’ dan uzak yeni değerlerle karşılaştıkları zaman uyum sorunu yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

‘Ben evliliğimde en çok kültür farkı yaşadım. Bir şeye hep farklı şeyler dedik. Her şeyimiz çok farklıydı, bu da alışmamı ve yaşamımı zorlaştırıyordu.’ (Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).

‘Ben Ankara’da doğdum, büyüdüm. Eşimin ailesi köyde yaşıyordu. İlk zamanlar uyum sorunu yaşadım. Eşimin ailesi, iki aile toplam yirmi kişi bir

evde yaşıyordu. Herkese yaşlarına göre saygı, hürmet göstermemiz bekleniyordu. Yorulmamamız gerekirdi, surat asılmayacaktı. Alışmam çok zor olmuştu.' (Kalecik, **evlenme yaşı: 17**, ev kadını).

'Uykum gelirdi, yatamazdım. Çünkü kaynana yatmadan yatılmazdı. Çocuklarımızı bile kendimizce yetiştirmemize izin vermezlerdi.'(Yozgat, **evlenme yaşı:17**, ev kadını).

Evliliklerde iki kişinin ortak bir hayat kurması, eşlerin birbirlerine ve evlilik birliğine uyum sağlamalarını gerektirmektedir. Bu durum biyolojik ve sosyal gelişimini tamamlayan yetişkinler için dahi sıkıntılı olabilmekte ve uyum sağlanabilmesi için zamana ihtiyaç duyulmaktadır. Konuyu erken evlilikler açısından değerlendirecek olursak; kız ve erkek çocuklarının gelişimlerini tamamlayamamaları ile bağlantılı olarak oyun, eğlence vb. hayatlarında önemli rol oynamaktadır. Evlendirildiklerinde oyun ve arkadaşlar ile eş olma ve evliliğin yüklediği rol ve sorumluluklar arasında kalmaktadırlar. Çoğu erken evlilikler akraba evliliği şeklinde gerçekleştirilse de yabancılarla evlendirilmeleri durumunda tüm bunlara ek olarak yeni sosyo-kültürel ortama uyum sağlama çabası da sorun yaratmaktadır.

4.9.2. Ekonomik Sorunlar

Farklı ülkelerde yapılan araştırmalarda ülkelerin sosyo-ekonomik gelişme düzeyleri ile çocuk gelinlere rastlanma sıklığı arasında doğrudan bir ilişki gözlenmiştir. Gerçekleştirilen görüşmelerde de katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerde yetiştiği ve evliliklerinde ekonomik gerekçelerin etkili olduğu görülmüştür. Ancak sadece ailelerin etkili olmadığı, ekonomik yetersizliklerden kurtulmak için kişisel rızalarında evlenme kararında etkili olabildiği görülmüştür.

*‘Çocukluğumuzu iş güç yaparak geçirdik. Çaputtan bebek yapardık. Davarlara bakardık, çeşmeden su getirirdik. Yazında parayla pancar çapasına giderdik. Baba evinde yoksulluk vardı. Kocamın ailesinin durumu daha iyiydi.’ (Çorum, **evlenme yaşı: 13**, ev kadını).*

*‘Hayvanlar, tarla vb. işler yapardık, kardeşlerimizle annemize yardım ederdik. Çalışmamız gerekirdi, süt satardık, sattığımız yerlerden ancak bir bardak süt içebilirdik. Çorabı kötü, eski olan dama ya da bahçeye iş yapmaya giderdi. Çorabı yeni olan, el içine çıkılabilir durumda olduğu için süt satmaya giderdi. Ailem çok fakirdi, evlenince kocamın evinde ekmek gördüm.’ (Çubuk, **evlenme yaşı: 13**, ev kadını).*

Erken evlilikler her zaman kız çocuklarının aileleri tarafından maddi sebeplerle gerçekleştirilmemektedir. Kızın gelin gideceği ailenin akraba ya da tanıdık olması ailenin gelir durumundan daha önemli olabilmektedir. Bu şekilde ailesinin sosyo-ekonomik seviyesinden daha alt gelir grubundaki ailelere gelin giden katılımcılara da rastlanmaktadır.

*‘Kocamın düzgün bir işi yoktu geçim sıkıntısı yaşadık, çocukların ihtiyaçları olunca daha da zorlandık. Annemlerde her şeyi bol bol yerdik. Kocamın evinde yokluğu gördüm. Çayı çok severdim ancak eşimin ailesinde herkes içtikten sonra kalırsa içebilirdim. Kaynım içerken bakardım, içmese de bana kalsa derdim. Annemlere el öpmeye gittiğimde onlardan koca demlik çay demlemelerini istemiştim.’ (Çorum, **evlenme yaşı: 13**, ev kadını).*

*‘Ben zengin evin kızıydım, maddi zorluk yaşamamıştım, evlenince maddi sıkıntı yaşadım.’ (Gölbaşı, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).*

‘Eşim şofördü ilk başlarda kaza geçirdi iş yapamaz oldu, maddi zorluklar başladı. Evliliğimde her zorluğu yaşadım. Küçüksün ama adın ‘gelin’ olunca senden her şeyi yapmanı bekliyorlar, bir yandan maddi zorluk yarı aç,

*yarı tok yaşıyorduk. Maddi zorluklarla baş edemedikçe şiddet uygulamaya başladı, evlendiğime çok pişman oldum. Aile büyüklerimizde korkuttular, ‘el arı düşman körü otur evinde’ dediler. Çocuklarım için katlandım. ‘Aslında erken yaşta açmadan soluyorsun hepsi bu.’(Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).*

*‘Fakirlikten davul zurnalı düğünüm olmadı. Ambarı ikiye bölerek gelin odası yapılmıştı. Ben oraya gelin gittim. Evliliğimizin ilk yılı yeni evliyiz diye kayınbiraderlerim damda yaşadı, o kadar yoksulduk.’(Çubuk, **evlenme yaşı:12**, ev kadını).*

Gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcılardan bazılarının ailesinden daha düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip ailelere gelin gitmeleri dikkat çekicidir. Bu katılımcılar ailelerinin bu evlilikleri onaylamasında ‘ezip hor görmeyeceklerinin düşünülmesi, iyi aile olması, namusunu koruyacak ahlaklı insan olmaları vb.’ özelliklerin etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

4.10. BİR SONRAKİ NESİLDE ERKEN EVLİLİĞE BAKIŞ

Erken evlilikler, geleneksel kültürde kuşaklar öncesinden devam ettirilen pratik ve ritüellerin sorgulanmaksızın kabul edilip, sürekliliğinin sağlanması sonucunda gerçekleşmektedir. Günümüzde de bu şekilde varlığını sürdürmekte ve öncelikle çocuklarla kadınları mağdur etmektedir. Geleneksel kültürün hakim olduğu Türkiye’de uzun yıllardan beri var olan bir olgu olan erken evlilikler toplumun çoğunluğu tarafından bir “sorun” olarak değerlendirilmemektedir. Çocukların eğitim, sağlık, yaşama ve gelişme, ihmal ve istismardan korunma haklarını ihlal eden, psikolojik sorunlar ve toplumsal izolasyona sebebiyet veren erken evliliklerin sorun olarak değerlendirilmemesi sorunun çözümünü zorlaştırmaktadır.

Görüşme gerçekleştirilen yirmi katılımcı evlilik kararını; kendilerinin değil, aile büyüklerinin verdiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların bu konuda farklı şekillerde ifade ettikleri görüşleri şu şekilde özetlenebilir. Katılımcılar, evlenme kararında etkili olan kişilerin de kendilerinin evlendirildikleri yaşlarda evli olduğunu, o yaştaki (özellikle kız) çocukların evli olması gerektiği düşüncesinin hakim olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılar kendilerinden önceki kuşakların kırsal alanda yaşadıklarını; kırsal alanda gelenek ve adetlerin devam ettirilmesi ve ‘kız çocuklarının gözü açılmadan, adı biriyle duyulmadan evlendirilip, yuva kurması’ düşüncesiyle evlendirildiklerini belirtmişlerdir. Anne-babalarının öyle görüp bildikleri ve yaşadıkları çevrenin etkisiyle kendilerini evlendirdiklerini ifade etmişlerdir.

Araştırmamızda çocukların erken yaşta evlenme kararını daha çok anne, baba ve aile büyükleri aldığından; katılımcılara yöneltilen kızınızı erken yaşta evlendirir misiniz? sorusuna yirmi katılımcıdan kız çocuğu olan on katılımcının tamamı erken yaşta evlendirmeyi doğru bulmadığını ifade etmiştir.

‘Biz küçükken evlendik, ne olduğunu anlamadık. Onun için büyük kızımı 17 yaşı bittiğinde, 18 yaşına bastığında evlendirdim. Küçük kızımı 20 yaşını bitirince evlendirdim. Büyük kızımı istemeye gelen çoktu. Okumayınca kendisine sorduk. Kendisine sorunca ‘evlenmek istiyorum.’ dedi. Bizde bir şey diyemedik. Hazır istiyorken evlendirelim dedik, istemediği biriyle evlendirirsek mutsuz olur diye korktuk, yoksa evlendirmeyi düşünmüyorduk.’(Çorum, **evlenme yaşı: 17**, ev kadını).

‘Kızlarımı 16 ve 17 yaşlarında evlendirdim. Kocam öldüğünde 35 yaşımdaydım, küçük kızım 3 aylıktı. İki kızımı da okutamadım, korktum. Durumum farklı olsaydı evlendirmezdim.’ (Tokat, **evlenme yaşı:15**, ev kadını).

*‘Çocuklarımı daha bilinçli yetiştirebilirdim. Bense onlarla birlikte büyümek zorunda kaldım. Tüm bu nedenlerden dolayı kızımı okutup öğretmen olduktan sonra 24 yaşında evlendirdim.’ (Tokat, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).*

*‘Kızlarımı okumadıkları halde erken evlendirmedim, çünkü ben yaşadım ben biliyorum. Birini 24, birini 26 yaşında evlendirdim. Kendileri istediler, her şeyin bilincinde olduklarında evlendirdim.’ (Ordu, **evlenme yaşı:14**, ev kadını).*

*‘Ben kızımı kesinlikle erken evlendirmeyi düşünmedim. Benim kızım 21 yaşında evlendi. Kızımın okumasını çok istiyordum, üniversiteye gönderdim. Ancak okulu bitirmeden geldi, üniversite terk. Öğretmen olacaktı, ama bıraktı. Oğullarım da okumadı, ortaokul mezunu ikisi de, ancak ikisi de bir şekilde çalışıyor. Ben en çok kızımın okulu bırakmasına üzuldüm. Üniversite ikinci sınıfta bıraktı; yapma etme dedik, dinlemedi. Okumayınca da kendisinin de istediği biriyle evlendirdim.’ (Çubuk, **evlenme yaşı:13**, ev kadını).*

*‘Ben 34 yaşındayım yeni yeni rahata erdim diyorum. Kızlarımı da kesinlikle erken evlendirmem, şimdi okuyorlar inşallah da elleri emek tutar, kendi başlarına yeterler.’ (Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).*

*‘Kızımı kaynanamlar okutmadılar benim söz hakkım bile olmadı. Ama yine de erken evlendirmedim. Kendi istediğiyle 20 yaşında evlendi.’ (Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).*

‘Çocuğum olunca aslında anne-babamı daha iyi anladım. Neden bana bu kadar ‘Oku, evlilik için çok erken’ diye kızıyorlar diyordum. Ama şimdi bende kızımın okumasını, elinde bir mesleği olmasını isterim. Erken

evlendirmeyi hiç düşünmem. Eğitimini tamamlasın, işi olsun, istediği biriyle evlensin isterim.' (Kalecik, **evlenme yaşı:17**, ev kadını).

'Bizi gözümüz açılmadan, kimseyi sevmeyen evlendirmeye çalıştılar. 18-19 yaşında evde kalmışız gibi davranıldı. Kızlarımı erken evlendirmedim. Erken evlenmelerini istemedim. Okudular, ezilmelerini istemedim'. (Gölbaşı, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).

Görüşülen katılımcılarda kız çocuklarını okutma ve kendi kararlarıyla evlendirme düşüncesinin yaygın olmasında farklı şekillerde ifade edilmeye çalışılan durum; Türk ailesinin; sanayileşme, göç ve kentleşme gibi sosyoekonomik değişim süreçlerinden etkilenecek, yapısal olarak değişime uğramasıdır. Tarımda makineleşme, toprakların küçülmesi vb. kırsal alanda başlayıp kentlere yönelen iç göç hareketlerine yol açmıştır. Katılımcıların tamamına yakını da evlendikten sonra farklı kırsal alanlardan Ankara'ya göç etmişlerdir. Bu şekilde nüfus hareketleri ile birlikte ailenin yaşam biçimlerinde, evlenme, doğurganlık ve eğitim durumunda ortaya çıkan değişiklikler ailelerin yeniden yapılanmasına neden olmuştur. Ailenin yeni yapılanmasında da aile içi ilişkilerde geleneksel toplumlardaki erkek egemenliği devam etse de geleneksel geniş ailedeki keskin ataerkil yapıya oranla günümüz çekirdek ailesinde eşler çocukların yetiştirilmesi, eğitimleri ve evlendirilmeleri gibi konularda birbirlerinin görüşlerine başvurmaktadır. Araştırmamıza göre kadınlar, kuşaklar öncesinden devam ettirilen pratik ve ritüelleri sorgulamaktadır. Erken evliliklerin sürekliliğinin sona erdirilmesi için kız çocuklarını okutmak ve kendi kararlarıyla evlendirmek istediklerini ifade etmişlerdir.

4.11. KATILIMCILARIN ERKEN EVLİLİĞE YAKLAŞIMLARI

4.11.1. Olumlu Yaklaşımlar

Katılımcıların diğer konulardaki görüşleri de dikkate alınarak genel bir değerlendirme yapıldığında erken evliliğe olumsuz yaklaşıldığı görülmektedir. Görüşme gerçekleştirilen yirmi katılımcıdan sadece bir tanesi erken evliliğin hiçbir şekilde zararlı olmadığını ve doğru kişi ile evlenildiğinden emin olunması durumunda yaşın önemli olmadığını belirtmiş ve genel itibariyle bu evlilikleri sorun olarak görmediğini ifade etmiştir.

‘Bence anlaştıktan sonra, karşılıklı sevgi, saygı varsa ve yürüteceğine inanıyorsan zamanı erken diye düşünmemek gerekir. Ben doğru insanı erken yaşta bulduysam, bu da benim şansımdır.’ (Kalecik, **evlenme yaşı:17**, ev kadını).

4.11.2. Olumsuz Yaklaşımlar

Görüşülen katılımcılar erken evliliklerin küçük yaştaki kızları **‘ezmek, korkutmak ve ele avuca sığdırma’** nın daha kolay olacağı düşüncesinden hareketle gerçekleştirildiği ve kendilerinin de kaynana, kayınbaba, eş ve eşlerinin ailesinden kişiler tarafından bu durumlara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

‘Küçük yaşta alınan kızı kim ne derse desin ezmek için alıyorlar, korkutuyorlar, ele avuca sığdırmaya çalışıyorlar. Hizmetçi gibi görüyorlardı, görümcemin çocuklarına baktım, her sabah saat altıda ayaktaydım. Sokağa çıkarmazlardı, bir yere gitmem gerektiğinde kendileri getirir götürürlerdi. Benim yaşadıklarımdan gördüğüm bildiğim kadarıyla; baba evinde ‘disiplin dersi’ veriliyorsa, koca evinde ‘hayat dersi’ veriliyor. Bana da bunu fazlasıyla verdiler. Erken evlenmede de bunu erken deneyimlemiş oluyorsun.’ (Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).

*‘13 yaşımdaydım, eşimin askerliğini yapması gerekiyordu, beni köye ailesinin yanına bıraktı. Eşim askerdeyken 2 yıl onun ailesiyle yaşadım. Bu arada kaynana kayınbaba eziyeti gördüm. Kaynanam,’ Ben fakirim, git annenler seni beslesin, ben mi besliycem.’ derdi. Köyde fırın yakar, ekmek yapardı, bana asla vermezdi. Taze ekmek hiç yemedim. Küflenmiş, çillenmiş ekmeklerin üstünü kazıyarak yedim. Onlar yaptıkları ekmekleri ya kendileri yerler, ya da fırınlara satarlardı. Ben o kadar vitaminsiz, aç kalmışım ki, sütüm gelmiyordu. İlk çocuğum açlıktan süt gelmediği için öldü. Küçük olduğum için her şeyden korkardım. Küçüksün, cahilsin diye ezerlerdi. Bizde her şeye boyun eğerdik, çocuğumuzun ölümüne bile... Şimdiki aklım olsa o yaşta evlenmezdim, karşı koymaya çalışırdım.’ (Çubuk, **evlenme yaşı:13**, ev kadını).*

*‘Şimdiki aklım olsaydı, evlenmezdim. Kaynanamdan ve amcam olan kayınbabamdan şiddet gördüm, yoksulluk çektim. Çocukları yetiştirmekte de zorlandım.’ (Tokat, **evlenme yaşı:15**, ev kadını).*

*‘Erken evlilik benim için başlı başına pişmanlık. Hayat tecrübem olmadan başkalarının eziyetine katlanmak, emrine girmek zor oldu. Ailede insan kendini değersiz, önemsiz hissediyorsa evliliği bir kaçış olarak görüyor ama ben evlilikte aradığım hiçbir şeyi bulamadım. Kayınvalidemin eziyetlerini bile çocuğum olduğu için sineye çekiyordum. 21 senedir birikimim dediğim tek şey çocuklarım, bunun dışında hiçbir şey yok.’ (Yozgat, **evlenme yaşı: 17**, apartman görevlisi).*

*‘Daha çocuktum, bizimki cahil cesareti galiba. Gelinlikte acemiydik, eşlikte acemiydik, kaynanadan korkardık hepsini yaşadık. Erken evlilik tabii ki sorun eğer bir de anlaşılmazsan erken yaşta dul bile kalabiliyorsun ki, toplumda dul bir kadının yaşamasının ne kadar zor olduğunu hepimiz biliyoruz.’ (Kalecik, **evlenme yaşı: 17**, ev kadını).*

‘Küçük yaşta gelin alarak ele avuca sığdırmayı, istedikleri gibi yetiştirmeyi amaçlıyorlar. Bana çok kötü davranmadılar ama hep gözümü korkutmaya çalıştılar. Zaten çocuksun, dışarıdan da korkuttular mı hayat senin için sadece kocan, çocukların ve yapacağın ev işlerinden ibaret oluyor.’ (Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).

Görüşme gerçekleştirilen yirmi katılımcıdan tamamına yakını evlendirilen kız çocuklarının yaşları itibarıyla evlilik öncesi ve sonrası süreci anlamlandıramadığı ve sonucunda olumsuzluklar yaşadığını ifade etmiştir.

‘20 yaşından önce evlenilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Hiçbir şeyin anlamını bilmeden yaşadım. 18 yaşında nikahımı ayaküstü kıydıkları için gelinlik giyemedim. O zaman önemsiz gibi gelmişti ancak şimdiki aklım olsaydı, gelinliksiz evlenmezdim. Tabii bir de düğün günüm olmadığı için bir tane bile resmim yok. İki çocuğum olduktan sonra, onlar sordukları için o gün giydiğim elbiseyi tekrar giyerek resim çektirdim. Gelinliği de ancak bir uzak akraba düğününde 3 çocuğum varken giyebildim. Kocam bir arkadaşının düğününe gitmişti. Bende ona göstermek için gelinliği giydim, oturdum bekledim. O da o gün arkadaşında kaldı, eve gelmedi. Yani gelinliği giyip bakmayı bile becerememiştik.’ (Çorum, **evlenme yaşı: 13**, temizlik personeli).

‘Ben erken evlenmemden şans eseri çok sorun yaşamadım. Eşim ve eşimin ailesi bana hep destek oldular. Sorun yaşamadım ama şimdiki aklım olsaydı erken yaşta evlenmezdim. Ben ilk çocuğumu 17 yaşında doğurdum. Bakıyorum da kızlar şimdi daha büyük yaşlarda evleniyorlar her açıdan bilinçlenmiş oluyorlar. Ben küçük olduğumdan ne evlendiğimin, ne çocuk doğurduğumun farkına vardım. Biraz daha bilinçli ve her şeyin farkında olunacak yaşta evlenilmesi taraftarıyım.’(Yozgat, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).

‘Benim ilk pişmanlığım Almanya’dan evlilik için dönmem oldu. Eğer orda kalsaydım bir şekilde eğitimimi tamamlardım, ailem hep yanımda olurdu. Evlenme yaşımın küçük olması da ikinci pişmanlığım. Kendi çocukluğumu, gençliğimi yaşamadan ilk çocuğumu kucağıma aldığımda kadınlığa geçmek zorunda kaldım. Bence erken evliliğin en önemli sebebi sözde anne baba baskısından kaçış görmek halbuki gidilen yerde tanımadığın daha çok kişinin baskısına uğruyorsun.’(Yozgat, **evlenme yaşı:17**, ev kadını).

‘Erken evlenilmemeli, kızların en az 20 yaşında evlenmesi gerektiğini düşünüyorum. En azından büyümelerine ve bir şeylerin farkına varmalarına izin verilmeli.’(Yozgat, **evlenme yaşı:13**, ev kadını).

‘Kızlar bence en az 20 yaşında olmalı, erkekler 25 yaşından önce evlenmemeli. Bu yaştan küçüklerin çocuk olduğunu düşünüyorum.’ (Yenimahalle, **evlenme yaşı:14**, ev kadını).

Görüşme gerçekleştirilen katılımcılar evliliklerinde şiddet gördüğünü ifade etmiştir. Kadının toplumsal statüsü ile sağlığı arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Kadının ücretli bir işte çalışmaması; ekonomik anlamda bağımlı olması, eğitimden yoksun olması, bölgesel eşitsizlikleri yaşaması, sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamaması gibi durumlar kadının sağlık konusundaki risklerini de o oranda arttırmaktadır. Sağlığını etkileyen faktörlerden biri de şiddet faktörüdür.

‘Kaynanam, kaynım, kocam döverdi bu yolla ezip, korkuturlardı, yanlarında nefes almaya bile korkardım.’ (Çubuk, **evlenme yaşı:12**, ev kadını).

‘Bana fiziksel şiddet uygulamadılar ancak sözel şiddet vardı. Şunu biraz şöyle çekelim mi bile diyemezdim ama katlanmak zorundaydım.’(Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).

'Evliliğimde çok eziyet görürdüm. Kocam döverdi. İlk çocuğumu 15 yaşında doğurdum. Kocam ilk çocuğum on beş günlükken askerdeydi. Kaynanam teyzemdi, kızım gibi bakarım diyerek aldı. Tabii ki öyle olmadı, her tür eziyeti yaşadım. Hala da uğraşır. Çocuklar büyüdükten sonra güçlendim. Evliliğin ilk yıllarında çok zorlandım, alışıyorsun ama tanışıp alışma başka sonradan alışmak zorunda olmak başka. Huyunu öğreneyim diye hayat geçiriyor. Çekilecek bir yarman var mı? (bir derdin var mı?) diyen yoktu. Herkesin sazına sallıyorsun (huyuna göre) kendi hayatını yaşamadan millete göre yaşıyorsun.' (Çorum, **evlenme yaşı: 13**, ev kadını).

'Kocamın ailesi hep beni ezdi, korkuttu, dayak atarlardı. Şimdiki aklım olsa o kadar ezdirmezdim kendimi.' (Ordu, **evlenme yaşı:14**, ev kadını).

'Kaynanam kayınbabam beni istemedi. İki oda bir ara yerde 6 yıl beraber yaşadık. Onlardan şiddet gördüm, her tür fiziksel şiddete maruz kaldım. Kapının önüne atıldılar, her şeyi yaşadım. Eşim bana annemden uzak dur diyordu, o bile korkuyordu. Kaynanam sobada kaynayan suyu üstüme döktü. Her gün sadece bana dokunmamalarını istiyordum.'(Yozgat, **evlenme yaşı:17**, temizlik personeli).

Sosyal ve ruhsal gelişimini tamamlamadan evlenen çocukların evlilik yaşamına alışması, istenileni yapması ve pasifize edilmesi için şiddet görmesi de söz konusu olabilmektedir. Kadına uygulanan şiddet ise; hem evde, hem ev dışında gerçekleşmektedir. Şiddete kadınlar daha çok ev içinde maruz kalmaktadır. Gerçekleştirilen görüşmelerde de katılımcılar eşleri, kaynanaları ve eşlerinin diğer aile fertlerinden şiddet gördüklerini ifade etmişlerdir. Şiddet ile başa çıkmayı bilemeyen çocuk ise giderek daha fazla boyun eğerek bir duruma geçerek haklarını hiç savunamaz hale gelebilmektedir.

4.12. ERKEN YAŞTA EVLENDİKLERİNDE KARŞILAŞTIKLARI TEPKİLER

Erken evliliklerin gerçekleştirilmesinde; sosyo-ekonomik durum, gelenek, görenek, dini inançların yanlış algılanması vb. sebeplerin yanı sıra sosyal çevrenin de etkili olduğu katılımcıların ifadeleriyle aktarılmıştı. Özellikle kırsal kesimde kız çocuklarının yaşlılarının evleniyor olması, evlendirilme gerekçesi olabildiği üzerinde durulmuştu. Sosyal çevrenin erken evliliğe gösterdiği tepki de toplumda ne derece meşrulaştırıldığını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Katılımcıların tamamına yakını *‘erken evliliklerin çevrelerinde yaygın olduğu için sorun olarak algılanmadığı ve normal karşılandığını’* benzer şekilde ifade etmiştir. Bunun dışında *‘babam ısrarcı tutumuyla çevreyi önemsemedi’* ve *‘çevremde olumsuz karşılandı’* cevabını veren katılımcılar da olmuştur.

‘Bizim oralarda kızlar hep erken yaşlarda evlenirler, bu yüzden çevremizde normal karşılandı.’ (Tokat, **evlenme yaşı:15**, ev kadını).

‘Çevremde erken evlilik normal olduğu için herhangi bir tepkiyle karşılaşmadık.’ (Yozgat, **evlenme yaşı: 17**, ev kadını).

‘Babam, annemden boşandıktan sonra evlendi. Üvey annem bana dirlik vermedi. Üvey annemden kurtulmak için evlenmeyi çare buldum, kurtuluş, kaçış gibi. Herhangi bir tepki ile karşılaşmadım zaten herkes benim zor durumda olduğumu, bunun kaçış olduğunu biliyordu.’(Çorum, **evlenme yaşı:17**, ev kadını).

‘Babam kimseye danışmazdı kendi bildiğinden şaşmazdı. Evlenmem konusunda da çevrenin ‘yazık daha çocuk’ demelerini hiç dinlemedi.’ (Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).

‘Babama herkes kızılıyordu ne gerek vardı, küçücük çocuğu evlendirdin diye. Ancak evlendirilmeme engel olamadı.’ (Ordu, **evlenme yaşı:14**, ev kadını).

Erken evliliklerin ‘normal’ karşılanması, sürekliliğini sağlamakta ve sonlandırılmasına engel olmaktadır. Yasalarla engellenmeye çalışılsa da toplumda normal algısı devam ettiği sürece erken evlilikler devam etmektedir. Anne ve babaların katılımının sağlandığı eğitim programlarının yakın çevredeki okullarda sık aralıklarla verilmesi, erken evliliklerin yaratmış olduğu sorunlarla ilgili toplumun bilinçlendirilmesi vb. çalışmalarla ‘normal’ algısının ortadan kaldırılmasına yönelik mücadele verilmelidir.

4.13. GELENEKLER VE DİNİ İNANÇLAR

Toplumumuzda kız çocuklarının evlendirilmesi aynı zamanda zorlu ve çıkmaz bir yola sokulması ve bu yolda tek başına, hiçbir hak iddia edemeden yürümek zorunda kalmasına neden olmaktadır. Ailelerinin 13 ve 16 yaşında evlendirdiği ve ‘Gelinliğinle girdin, ancak kefeninle çıkarsın’ denilerek ilgilenilmediğini ifade etmişlerdir.

‘Kızın evden çıktığı andan itibaren kızın ailesi ona tamamen yabancıymış gibi davranıyor. ‘Gitsin, evini yuvasını bilsin’ diye ama bu bence çok yanlış. Eğer gittiğiniz yerde huzur yoksa eve de dönemiyorsanız sadece kendiniz mutsuz olup, kendiniz çekiyorsunuz. Ben bunu hayatım boyunca yaşadım. Annem bir gün bile bana halin nedir? demedi. Orası, evin yuvan dediler, başka bir şey demediler. Herkes evlen dedi diye evlendirildik, herkes devam ediyor, bizde devam ettiriyoruz.’(Kalecik, **evlenme yaşı:16**, ev kadını).

‘Çekilecek bir yarman var mı? (bir derdin var mı?)diyen yoktu. Çocuk yaşta evliliği sürdürmenin derdine düşüyorsun. Herkesin sazına sallıyorsun

(huyuna göre) kendi hayatını yaşamadan millete göre yaşıyorsun. Çünkü koca evinden çıksan, gidecek bir yerin yok.'(Çorum, **evlenme yaşı:13**, ev kadını).

Görüşmelerde erken yaşta evlenme kararını kendisi veren bir katılımcı, çevresinde gerçekleştirilen erken evliliklerde gözlemlediği algı ve inançları şu şekilde özetlemiştir.

'Çevremde gördüğüm kadarıyla erken evliliklerde genelde kalabalık aileler tabak eksiltme derdinde. Kızı okutup ne yapacaksın, boşa para harcamak diyenler de var. Anneler; kızlarının yaşı geçmeden, hazır isteyenini varken verelim diyorlar. Bir de kız kısmısı arpa gibidir; erken olgunlaşır, serilir serpilir ve kocası başında olsun anlayışları var.' (Çorum, **evlenme yaşı:17**, ev kadını).

Görüşmelerde katılımcıların ifadeleri doğrultusunda gelenekler ve dini inançların yanlış algısının da erken evliliklerde etkili olduğu görülmektedir. Gelenek ve inançların yanlış algısı aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yeniden üretmekte ve kadınların ikincilliklerini erkeklerin üstünlüklerini pekiştirmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ

Toplumsal yaşamın ana unsurlarından olan aile, anne-baba-çocuklar ve tarafların kan akrabalarından meydana gelmiş ekonomik ve toplumsal bir kurumdur. Aile, diğer toplumsal kurumlarla (din, siyaset, eğitim, ekonomi vb.) birlikte, değişim ve dönüşüm geçirmekte, modern yaşamın gereklerini, geçmişten gelen kültürel değerleri içselleştirerek yeniden yapılandırmaktadır.

Türk ailesi; sanayileşme, göç ve kentleşme gibi sosyoekonomik değişim süreçlerinden etkilenmiş, yapısal olarak değişmiş ve geleneksel geniş aileden çekirdek aileye doğru geçiş sosyolojik bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. 1940'lı yıllardan başlayarak giderek hızlanan tarımsal yapıdaki değişim (makineleşme, toprak mülkiyetinde kutuplaşma vb.) kırsal alanda başlayıp kentlere yönelen iç göç hareketlerine yol açmıştır. Nüfus hareketleri ile birlikte ailenin yaşam biçimlerinde, evlenme, doğurganlık ve eğitim durumunda ortaya çıkan değişiklikler Türk ailesinin yeniden yapılanmasına neden olmuştur. Aile, Türk toplumunda zaman içerisinde değişimlere uğrasa da etkinlik ve önemini kaybetmemiştir.

Geleneksel-modern şeklindeki ikili toplum sınıflandırmasını “geçiş halindeki toplum” kavramıyla yumuşatan Lerner, geçiş tipi topluma örnek olarak Türkiye’yi vermektedir. Çünkü ona göre Türkiye, Batı toplumlarına göre henüz modern bir toplum olmayıp, geleneksel ve modern olmak üzere her iki yapıyı da bir arada bulunduran bir özelliğe sahiptir (Eken, 2006:252). Geleneksel ve modern yapıyı birarada bulunduran Türk ailesinde aile içi ilişkiler sanayileşmiş toplumlardaki çağdaş aileden farklı özelliklere sahiptir.

İlişki biçimi geleneksel (feodal, tarım) toplumlardaki özelliklerini korumaya yani erkek egemen, otoriter bir kimlik taşımaya devam etmektedir. Ailede geleneksel değerlere bağlı işbölümü (yemek, ütü vb. kadının görevi; tamir, fatura ödeme vb. erkeğin görevi görülmesi) de sürmektedir. Kadının erkeğe oranla daha düşük statüde olduğu ve karar alma süreçlerine daha az katıldığı görülmektedir (Yapıcı, 2010: 1565).

Özellikle kırsalda kadınların kendileri ile doğrudan alakalı olan konularda dahi görüşlerinin alınmadığı durumlar söz konusu olabilmektedir. Evlilik kararı buna bir örnek olabilir. Aile araştırmalarında kendi kararı ile evlenen kadın oranının, görücü usulüne göre düşük olduğu görülmektedir. Gerçekleştirilen görüşmelerde de yirmi kadından sadece ikisi kendi isteği ile evlenmiştir. Buradan hareketle geleneksel değerlerin egemen olması, cinsiyete dayalı ayrımcılık gibi nedenlerden dolayı kadının toplumdaki yeri ve dolayısıyla aile içindeki statüsünün erkeğe oranla daha düşük olduğu belirtilebilir.

Türk toplumunda hakim olan ataerkil yapıya paralel olarak sosyalleşme sürecinde kadının ev ile ilgili sorumlulukları üstlenmesi ve erkeğin de aileyi ilgilendiren kararlarda ön planda olup ev dışında etkinliğinin daha fazla olması bir sosyal değer olarak aktarılmıştır. Ataerkilliğin devam etmesi ve kadınlar tarafından içselleştirilmesini sosyalizasyon sürecine dayandıran Connell (1998: 245-246)'a göre; kız çocukları; erkekler karşısında mutlak bir boyun eğişle tanımlanabilen, erkeklerin çıkar ve arzularına hizmet eden "öne çıkarılmış kadınlık" ve dezavantajlı konumu içselleştirirken, erkek çocukları gündelik yaşamın her alanında hakimiyet kuran ve denetleyen bir konumun atfedildiği, "hegemonik erkeklik" idealini öğrenmektedir. Bu şekilde kız çocuğunun sosyalizasyonunu toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üreten ve derinleştiren bir süreç olarak kavramsallaştırmaktadır.

Kadın ve erkek rollerinin sürdürülmesi, değişmesi ve dönüşümü olgularının en dinamik şekilde tartışıldığı alanlardan biri evliliğdir. Evlilik kurumu, çalışma hayatı ve eğitim gibi toplumun her alanında karşımıza çıkan toplumsal cinsiyete bağılı eşitsizliklerin birincil toplumsallaşma sürecinde bizzat yeniden üretildiğı alanlardan birini oluşturmaktadır (Nüfusçu ve Yılmaz, 2007:27). Kauffman’a göre, evlilik ve aile kurumları içindeki kadın erkek rollerinin yeniden üretimi, cinsiyetler-arası eşitlik idealinin gerçekleşmesine ket vurur niteliktedir; çünkü evlilikle kurulan aile içi ilişkiler ağı; ev işleri, çocuk bakımı, cinsellik, iş hayatı kanıksanmış bir cinsiyet ayrımcılığını içerir (Delphy,1998: 57-73).

Erken evliliklerin temelinde toplumsal cinsiyetteki eşitsiz yapı yer almaktadır. Toplumda kadın ve erkeğin farklı bireyler olarak algılanması sonucunda; roller, olanaklar ve sorumluluklar kendi iradelerinden bağımsız olarak şekillenmektedir. Toplumsal yapı kadınların ve erkeklerin yaşamını düzenleyerek, kaynakları elde etmelerinde farklılık yaratmış ve bu farklılıklar erkek ve kadın arasında eşitsizlik olarak ortaya çıkmaktadır. Erkek çocuklarının eğitim alması, iş sahibi olmalarına imkan tanınırken, kız çocuklarına bu imkan çok sınırlı ya da hiç tanınmamaktadır.

Ataerkil sistemin kadına yüklediğı roller kadını evin içine hapsetmiş, kadınların eğitimsiz olması; kadının işgücüne dönüşmemesine, dolayısıyla hayatını tek başına idame ettiremeyip erkeğe bağımlı hayat sürmesi sonucunu doğurmuştur. Kadın mirasın yani sermayenin koruyuculuğunu yapmak isteyenlerce “bekaret” ve “evlilik” kısıyacına alınmıştır (Çelik, 2008:99).Erken evliliklerin kuşaktan kuşağı sürmesi sonucunda da kadınların durumu içselleştirmesi süreci yaşanmakta, erken yaşta yapılan evlilikler toplumsal olarak kabul görmüş bir olgu haline gelmektedir.

Evlilik ile bireyler psikolojik, sosyal, fiziksel alandaki birçok ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Sevilmek, beğenilmek, ait olmak, yalnızlığı paylaşmak,

güven duymak, toplumda bir yer edinebilme, destek sağlama, cinsel ihtiyaçların giderilmesi evlilik kurumu içinde karşılanmaktadır. Bu kazançların yanı sıra evlilik hem kadına hem de erkeğe yeni roller ve sorumluluklar yükleyen bir olgudur. Eşin ihtiyaçlarını anlama ve karşılama, evin sorumluluğunu üstlenme, aile içi ve arkadaşlarla ilişkileri düzenleme, çocuk sahibi olma, çocuğun fiziksel bakımı, koruma sağlama ve psiko sosyal gelişimini destekleme bu sorumluluklar arasında sıralanabilir. Sıralanan tüm bu sorumlulukların ve rollerin erken yaşlarda sağlıklı biçimde yerine getirilmesi oldukça zordur.

Erken evlilikler sonucunda hem bireysel, hem toplumsal boyutta olumsuzluklar yaşanmaktadır. Bireysel boyutu; eğitim, sağlık, çalışma hakları ihlal edilerek gerçekleştirilen evliliğin çocukları ailelerinden ve arkadaşlarından ayıran, onları sosyal hayattan izole eden, sosyal ve coğrafi hareketliliklerini kısıtlayan, özellikle de okuldan koparan bir kurum olması çocukların psikolojik sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır. Toplumsal boyutu ise ruhsal gelişimini tamamlayamamış, çoğunlukla eğitimleri yarım kalmış, sosyal konumu belli olmayan ekonomik sıkıntılarla boğuşmak zorunda olan gençler tüm bunlara ek olarak çocuk yaşta anne-baba olmakta; annelik, eş, ev kadınlığı, akrabalık, mesleki, topluluk ve birey rollerini, sorumluluklarını üstlenmektedir. Kendi ergenlik sorunlarını halletmeden önce ebeveyn olan bu tip ailelerin çocukları da sorunlu kişilik yapısına sahip olabilmektedir. Bu şekilde de gelecek nesiller risk altına girmekte ve Türk toplumunun aile yapısını tehdit etmektedir.

Türkiye’de yasal ve kurumsal düzenlemelerle erkeklerin sınırsız gücü ve otoritesi sınırlandırılmıştır. Yasal düzenlemelere göre erkekler kadınların sahibi değildir. Ancak toplumsal normlar, yasal düzenlemeler, kurumsal yapılar erkek egemendir. Locke’un ataerkiyi ruhani kılıfından sıyırıp rasyonelleştirmesi gibi, günümüzde rasyonel düşünce kadınların erkeklere tabiyetini onaylamaktadır (Öztürk, 2000: 87). Kadınların evlilik, boşanma,

seçme seçilme, eğitim görme, istihdama katılma hakları yasalarca düzenlenmiş olsa da; evlilik kararında kadına söz hakkı tanınmamakta, boşanma konusunda sıkıntı yaşanmaktadır. Kadınların eğitim olanaklarına erişimi kısıtlı, istihdama katılımı erkeklerden daha düşüktür. Yani hakların kullanımında da kadın ve erkek arasında büyük farklar bulunmaktadır. Kadınlar erkeklerle yasalar önünde eşit kabul edilse de toplumsal normlar erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu söylemektedir. Kadının toplumda erkeklerle eşit konuma gelebilmesi için hem üretim sürecinde aktif bir rol alarak ekonomik bağımsızlığını kazanması hem de toplumda kadına verilen değer, kadın erkek ilişkilerini belirleyen geleneklerin, kuralların kadının aile ve çeşitli toplumsal kurumlardaki yerinin ve işlevlerinin değişmesi gerekmektedir. Kadınların daha çocuk yaşta yaptıkları evlilikler ekonomik bağımsızlıklarının önündeki en büyük engellerden birisini oluşturmaktadır.

Çalışmada aile bir sistem olarak ele alınmış, sosyal sistemlerin yalnızca kendi parçaları arasında değil, aynı zamanda dış çevreyle de etkileşim içinde olduğu, çevrenin sistem üzerinde değişim baskıları yaptığı üzerinde durulmuştur. Ayrıca sosyalizasyon sürecindeki kadınlık ve erkekliğin gelişiminin rol farklılaşmasının önemini anlama ve açıklama açısından yapısal-fonksiyonalizmin temel isimlerinden olan T.Parsons'un "cinsiyet rolü farklılaşması" temelinde kadının dışavurumsal rollerde, erkeklerin ise araçsal rollerde uzmanlaşmasının uyum getireceği açıklamasından yararlanılmıştır.

Çalışmamızın sonuçları, bu örneklem grubunda toplumsal cinsiyet rolleri alanında, kadın-erkek eşitliği fikri, her ne kadar toplumsal örgütlenmede az ya da çok benimsenmiş gibi görünse de, evlilik kurumu ve ailenin, bu demokratikleşme sürecindeki sınır noktalardan birini oluşturduğunu göstermektedir. Gerek kadınların ifadeleri gerekse yapılan gözlemlerde ailelerde geleneksel yapının baskın olduğu görülmektedir. Çevre baskısı, gelenek, görenek ve dini inançların erken yaşta evliliklerde önemli rol oynadığı görülmüştür.

Görüşmelerden elde edilen sonuçlar ayrıca aile tarihinin bir kuşaktan başka bir kuşağa aktarıldığı, kadınların evlilik kararının alınmasından başlayan süreçten, ev düzeninin sağlanması, çocuk bakımı ve yetiştirilmesi, aile üyeleri ve akrabalarla ilişkilerin düzenlenmesi gibi aile yapısını oluşturan her süreçte çoğunlukla karar mekanizmalarının dışında kaldıklarını göstermektedir. Biyopsikososyal gelişim tamamlanmadan gerçekleştirilen erken evliliklerde 'evliliğin oyun gibi algılandığı ve anlamlandırılmadığı' için evlilikte kendilerinden beklenen rolleri yerine getiremedikleri ve bu konuda sorunlar yaşadıkları da görüşmelerden elde edilen sonuçlar arasında yer almaktadır.

5.2. ÖNERİLER

Diğer toplumsal sorunlar gibi erken evlilik (ya da bir başka deyişle "çocuk gelinler") sorunu da kendi başına ele alınması zor bir sorundur. Kız çocuklarının okullaşma oranlarının düşüklüğü, kır ve kent yoksulluğunun artması, başta olmak üzere kadın ve kız çocuklarının haklarına yönelik ihlaller, kadın istihdamının düşüklüğü gibi pek çok başka sorunla birlikte değerlendirilmediğinde, erken evlilikler sorununun çözümüne ilişkin etkili politikaların geliştirilmesi mümkün görülmemektedir. Erken evlilikler sorunu, çok boyutlu ve kökü derinlerde bir sorundur ve çözümünün de çok boyutlu politikalarla aranması gerekecektir.

Bütün bu sorunlara karşılık, son dönemlerde erken evlilikler ile ilgili farkındalığın artmış olması ve konu ile ilgili çeşitli araştırmaların yapılmış olması da önemli bir gelişmedir. Bu araştırmalardan birisi de Uçan Süpürge Kadın ve İletişim Derneği (2012)'nin 'Erken Evlilik' ve 'Çocuk Gelin' araştırmasıdır. Bu çalışmalarla sorunun çözümüne yönelik önemli öneriler sunulmuştur. Bu önerilerin yerine getirilmesi ile "erken evliliklerin önlenmesi" konusunda önemli bir yol katedilebileceği düşünülmektedir. Bu önerilerin en önemli noktası erken evliliklerin tek bir kurumun değil, birçok kurumun

işbirliğini gerektiren çok sektörlü özelliğidir. Bu önerilerin ışığı altında soruna yönelik çözüm önerilerine aşağıda yer verilmektedir:

- Resmi kayıtların dışında kalan 18 yaş altı evlilikleri de içerecek biçimde veri tabanı oluşturulmalıdır.
- Erken evliliklerin yoğun olarak görüldüğü bölgelerde bilimsel araştırmalar tekrarlanmalı, bu araştırmaların verileri analiz edilerek yorumlanmalıdır.
- 18 yaş altı evlilikleri azaltmak için hakimlerin dikkatli davranması gerekmektedir. Ceza Yasası'nda cezaların caydırıcılığı arttırılmalıdır.
- Diyanet İşleri Başkanlığı'nın erken evlilikler konusunda belirleyeceği strateji bütün din görevlileri arasında yaygınlaştırılmalıdır.
- Müfredata toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi dahil edilmelidir.
- Kız çocukların eğitim sürelerinin uzaması için ailelere destek olunmalıdır.
- Evlilik yaşı alt sınırı Medeni Yasa'da yeniden düzenlenmelidir. Yasaya evlilik için '18 yaşını doldurmuş olmak' koşulu getirilmelidir.
- Zorunlu öğretim süresi 12 yıla çıkartılmıştır; ancak kız çocuklarının daha uzun süre eğitimin içinde kalması için bir an önce bu yasa uygulamaya konulmalıdır.
- Türk Medeni Kanunu'nun 124. maddesine göre erkek ve kadın 17 yaşını doldurmadan evlenemez, 143. maddesine göre ise dini nikah ancak resmi nikah kıyıldıktan sonra kıyılabilir. Türk Ceza Kanunu'nun 230. maddesine göre ise resmi nikah olmadan dini nikah yapan ve yaptıranlara iki ila altı ay hapis cezası öngörülmektedir. Buna rağmen Türkiye'de resmi olmayan küçük

yaşıta ve zorla evlendirmeler olabilmektedir. Bu çocuklarla evlenmelerde yasal olmayan “imam nikahı” denen geleneksel uygulamalar yapılmaktadır. Tüm bu maddeler erken evliliklerin önünü açmaktadır. Yani, her ne kadar 18 yaşın altında evlenemez temel madde olarak görülse de hâkim kararı, ebeveyn onayı gibi ek maddeler ile çocukların 16 yaşını tamamladıkları zaman evlendirilmeleri ile ilgili ara yollar açılmaktadır. Yani, Türkiye’de yasal olarak da erken evliliklere “belli koşullarda” izin verilmektedir. Belli koşullardaki izinler engellenmeli ve Medeni Kanunun uygulanması çok sıkı şekilde takip edilmelidir.

- Medeni Kanunun 12. Maddesi “on beş yaşını dolduran küçüğün, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabileceğini” belirtmektedir. Türk Ceza Kanunun 103. Maddesi “15 yaşından küçük çocuklara karşı ister rızasıyla isterse cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel istismar suçu üç yıldan sekiz yıla kadar, ikinci fıkrasına göre istismarın vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleşmesi durumunda ise sekiz yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası verilebilecektir” demektedir. Çocuk Koruma Kanunu ise çocuk tanımı Çocuk Haklarına dair sözleşmeye göre belirtilmiştir. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu arasındaki uyumsuzluk giderilmeli, tüm ilgili mevzuatta evlilik için asgari yasal yaş 18 olarak belirlenmelidir.
- Sosyokültürel yapı dinle çok fazla etkili olduğu için, din adamlarının söyledikleri gerçek bilgiler pek çok kişiden daha etkili olabilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, çocuk yaşta evlilik konusunda bir strateji geliştirilmeli ve tüm dini yetkililere duyurulmalıdır. Din görevlileriyle, toplum dini açıdan (dini nikâh-resmi nikâh çelişkisi,

toplumsal sorunlara yol açan zararlı gelenekler vb.) bilinçlendirilmelidir.

- Eğitim kurumlarında öğretmenlerle ve okul idarecileriyle yapılacak özel eğitimler yoluyla farkındalık arttırılmalıdır.
- Ebeveynlerin çeşitli eğitimlerle görsel ve işitsel medya kullanılarak erken yaşta evlilik, kadın hakları, çocuk hakları, aile içi şiddet gibi önemli konularda bilinçlendirilmeleri gerekmektedir.

Erken yaşta evlilik sorununun mevcut yasal düzenlemeler uygulandığı takdirde büyük ölçüde çözülebileceği düşünülmektedir. Sonuç olarak, erken evlilikler insan haklarının kullanılmasını engelleyen, kadının statüsünü düşüren ve çocukların başta eğitim olmak üzere temel haklarını ellerinden alan bir sorundur ve tüm ilgili tarafların birlikteliği ile üstesinden gelinebilecektir.

KAYNAKÇA

ABRAHAMSON, Mark; **Fonksiyonalizm**, Çev: Nilgün Çelebi, NewJersey, Prentice-Hall Inc, 1976.

AĞDEMİR, Sürmeli; “Aile ve Eğitim”, **Aile ve Toplum Dergisi**, cilt 1, sayı 1, 1991.

AKIN, Ayşe; **Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2003.

AKINTÜRK, Turgut; **Aile Hukuku**, cilt 2, İstanbul, Beta Yayınları, 2002.

ARPACIOĞLU, Özge, YILDIRIM, Metin; “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, cilt 2, sayı 4, 2011.

AYDEMİR, Elvan; **Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler**, Ankara, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), 2011.

AYDIN, M; **Kurumlar Sosyolojisi**, Ankara, Vadi Yayınları, 2000.

AYDIN, A. Hamdi, “Sosyal Çevre Doğal Çevre İlişkisi Bağlamında Bireyin Doğal Çevreye Etkisi Konusunda Bir Görüş Geliştirme Çabası”, **Yerel Siyaset Dergisi**, 2010, s. 7-11.

BACANLI, H; “Eş Tercihleri”, **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, cilt 2, sayı 15, 2001.

BARAN,G. Aylin; **Yaşlı ve Aile İlişkileri (Ankara Örneği)**, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2005.

BAŞER, Mürüvvet; “Adölesan Cinselliği ve Gebelik”, **C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, sayı 4, 2000.

BERGHAN, Selin; “Erken ve Zorla Evlilikler, ‘Erken ve Zorla Evlilikle Mücadele İçin Uluslararası Mekanizmalar ve Türkiye’deki Durum”, **Uçan Süpürge Uçan Haber Kadın Dergisi**, Ankara, 2010.

BEŞİKÇİ İ., **Doğu’da Değişim ve Yapısal Sorunlar**, Ankara, 1991.

BHASİN, Kamla, **Toplumsal Cinsiyet Bize Yüklenen Roller**, Kadav Yayınları, Çev: Ayşe Coşkun, İstanbul, 2003a.

BHASİN, Kamla, **Ataerkil Sistem**, Çev: Ayşe Coşkun, İstanbul, Kadav Yayınları, 2003b.

BİLGİN, V; “Yapısal Özellikleri İtibariyle Ailelerin Görünümü”, Ankara, **Türkiye’de Aile Yıllığı**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.

BUDAK, S; **Psikoloji Sözlüğü**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayıncılık, 2000.

CANATAN, Kadir, YILDIRIM, Ergün; **Aile Sosyolojisi**, İstanbul, Açılımkitap, 2013.

CANEL, Azize; **Ailede Problem Çözme, Evlilik Doyumu ve Örnek Bir Grup Çalışmasının Sınanması**, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışma Ana Bilim Dalı Eğitim Bilimleri Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2007.

CİN, H; **İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme**, Konya, 1988.

CİVELEK, Yaprak, KOÇ, İsmet; “Türkiye’de İmam Nikahı”, **Hacettepe Üniversitesi E-dergi**, 2007.

CONNEL, R,W; **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar**, Çev: Cem Soydemir, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998.

ÇELEBİ, Nilgün; **Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları**, Konya, Toplum Kitabevi, 1990.

ÇELİK, Celalettin; “Niklas Luhmann’da Sosyal Sistem Olarak Toplum ve Modern Toplumun Karmaşıklığı Sorunu”, **Bilimname XII**, 2007, s. 51-74.

ÇELİK, Özlem; **Ataerkil Sistem Bağlamında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Benimsenmesi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Sosyoloji Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

ÇOBAN, İ, Arzu; “Adölesan Evlilikleri”, **Aile ve Toplum Dergisi**, 2009.

DAĞDELEN, Gözde; “Erken ve Zorla Evlilikler, Ben hiç fırsat bulup aşık olmadım”, **Uçan Süpürge Uçan Haber Kadın Dergisi**, Ankara, 2010.

DEDEOĞLU, Saniye; “Eşitlik mi? Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı”, **Muğla Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Çalışma ve Toplum Dergisi**, 2009.

DELPHY, C; **Patriyarka (Teorileri), Eleştirel Feminizm Sözlüğü**, Çev: Gülnur A. Savran, İstanbul, Kanat Yayınları, 1998.

DEMİR, İsa; “Liberal, Marksist ve Radikal Feminist Söylemler”, **Sosyologos Dergisi**, Konya, 2003, s.7-10.

DEMİR, Ömer, ACAR, Mustafa; **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1993.

DEMİRBİLEK, Sevdâ; “Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, 44(511), 2007.

DEMREN, Çağdaş; “Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji**, 2001, s.1-10.

DİKEÇLİGİL, Beylû, ÇİĞDEM, Ahmet; **Aile Yazıları 4**, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.

DOBASH, R. P, DOBASH, R. E; “Community Response to Violence Against Wives: Charivari, Abstract Justice and Patriarchy”, **Social Problems**, sayı 28, 1981.

DOĞAN, İsmail; **Dünden Bugüne Türk Ailesi**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2009.

DOĞAN, Selen; “Küçük Yaşta Evlilik Büyük Geliyor!”, **National Geographic Türkiye**, 2011.

DOĞRUL, Günsel; “2001 Krizi Sonrasında Türkiye’de Kentsel Alanlarda Kadınların İşgücüne Katılımının Belirleyicileri”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2008.

DONOVAN, Josephine; **Feminist Teoriler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.

DÖKMEN, Zehra; **Toplumsal Cinsiyet**, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2006.

DURAL, M, ÖĞÜZ, T.; **Türk Özel Hukuku, II. Cilt Kişiler Hukuku**, İstanbul, 2006.

DURUTÜRK, Ceyda; **Gelenek, Tüketim Toplumu ve Törensel Tüketim: Türkiye’deki Evlilik Törenleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

ECEVİT, Yıldız; KARKINER Nadide; **Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2011.

EKEN, Huriğül; “Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol İle Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2006, s. 248-279.

ENGELS, Frederic; **Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, Çev: Kenan Somer, Ankara, Sol Yayınları, 1990.

ENGİN, Ali, Osman, SEVEN, Mehmet, Ali; “Türkiye’de Kadının Eğitimi Alanındaki Eşitsizlikler”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı 9, 2007, s. 177-188.

ERDENTUĞ, Nermin; “Yeryüzünde İnsan Topluluklarında Başlık”, **Aile Yazıları 4**, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.

ERDOĞMUŞ, N; **Kariyer Geliştirme**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2003.

EREMREM, Nuray; **Eski Türk Toplumunda Ailenin Yeri ve Önemi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

EREŞ, Figen; “Türkiye’de Kadının Statüsü ve Yansımaları”, **Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2006, s. 40-52.

EVİRGEN, Nilay; **Aile İçi Örüntülerin Çocukların Algıları Açısından İncelenmesi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji (Uygulamalı Psikoloji) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

FİLMER, R; **Patriarcha, or the Natural Power of Kings**, The Online Library of Liberty, 2011.

GÖKÇE, B; **Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumları**, Ankara, Savaş Yayınevi, 2004.

GÜNİNDİ, ERSÖZ, Aysel; **Cinsiyet Rollerine İlişkin Beklenti, Tutum, Davranışlar ve Eşler Arası Sorumluluk Paylaşımı (Kamuda Çalışan Yönetici Kadınlar Örneği)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.

GÜNİNDİ, Yunus, GİREN, Y. Songül; “Aile Kavramının Değişim Süreci ve Okul Öncesi Dönemde Ailenin Önemi”, **Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2011, s. 349-361.

GÜRSEL, Seyfettin, KOLAŞIN, U. Gökçe; “İstihdamda Dezavantajlı Grupların İşgücüne Katılımını Artırmak”, **Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi**, 2010.

HABLEMİTOĞLU, Şengül; **Toplumsal Cinsiyet Yazıları**, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2005.

HALL, D,T; “A Model of Coping Hall with Role Conflict: The Role Behavior of College Educated Women”, **Administrative Science Quarterly**,1972.

HİGHLEYMAN, Liz; **Let’s Talk About Gender**, Boston Bisexual Woman’s Network, 1997.

HOEBEL, Adamson; **Man in the Primitive World**, London, 1958.

IŞIKTAÇ, Yasemin; “Boşanma Davaları ve Boşanma Davalarında Ortaya Çıkan Sorunların Çözüm Arayışları ve Değerlendirmesi”, 1993, s.1-43.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, BERRY, J. Cross; “Cultural Psychology: Current Research and Trends”, **Annual Review of Psychology**, 1989.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem; **İnsan – Aile - Kültür**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1990.

KARATAŞ, Kasım; “Toplumsal Değişme ve Aile”, **Toplum ve Sosyal Hizmet**, cilt 2, sayı 12, 2001.

KASAPOĞLU, Abdurrahman; “Kur’an’a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayrımcılığı Kız Çocuklarına Karşı Tutumlar”, **İnönü Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2005.

KASAPOĞLU, Aytül, KARKINER, Nadide; **Aile Sosyolojisi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2011.

KIRAY, Mübeccel, Belik; “Büyük Kent ve Değişen Aile”, Türkiye’de Ailenin Değişimi (Der: N. Erder), Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1984.

KIZILÇELİK, Sezgin; **Sosyoloji Teorileri**, Konya, Mimoza Yayınları, 1994.

KÖNEZOĞLU, Bilge; **Aile ve Ailenin Korunması**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Medeni Hukuk) Anabilim Dalı, 2006.

LOCKE, J; **Second Government Treatise**, Jonathan Bennett, 2008.

LUNDBERG, A, C, SCHRAG, N, Larden; **Sosyoloji**, Ankara, Siyasal Bilimler Derneği Yayınları, cilt 2, 1970.

MADEN, H. Ahmet; “Çeyiz Geleneği”, **Türk Aile Ansiklopedisi**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991.

MARCOS, Sylvia; **Bedenler Dinler ve Toplumsal Cinsiyet**, Çev: S.Özbudun, B. Şafak, İ. Çayla, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2006.

MARSHALL, G.; **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev: Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.

MAYRING, P.; **Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş**, Çev: Adnan Gümüş, M. Sezai Durgun, Adana, Baki Kitabevi, 2000.

MİLLETT, K.; **Sexual Politics**, First Illinois Paperback, 2000.

MURDOCK, G. P.; **Social Structure**, Newyork, MacMillan, 1949.

NEUMAN, W. L.; **Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar**, Çev: S.,Özge, İstanbul, Yayınodası, 2008.

NİRUN, Nihat; **Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1994.

NÜFUSÇU, A, Gözde, YILMAZ, Ayça; **Evlilik Pratiklerinin Dönüşüm/Yeniden Üretim Sürecinde Evlendirme Programları**, Galatasaray Üniversitesi Sosyoloji, 2007.

OGBURN, W.F; **Changing Functions of the Family**, USA, Rinehart and Winston Inc., 1963.

OĞUZ, Y. G, **Toplumsal Yaşamda Kadın**, Eskişehir, Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2006.

OKTİK, Nurgün, SEZER, Sergender, “Aile İçinde İntiharların Yoksullukla İlişkisi: Muğla Örneği”, **4. Aile Şurası, Aile ve Yoksulluk Bildirileri**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.

OPPONG, C, K, ABU; **A Handbook for Data Collection and Analysis on Seven Roles and Statuses of Women**, Geneva, International Labor Office, 1985.

ORÇAN, Mustafa; **Kır ve Kent Hayatında Kadın Profili**, Ankara, Harf Yayıncılık, 2008.

ÖKTEM, Pınar; “Erken Yaşta/Zorla Evlilikler ve HIV/AIDS”, **Uçan Haber Dergisi**, sayı 26, 2010.

ÖNER, Seva, YAPICI, Gülçin, “Adolesan Gebeliklere Bakış”, **Türkiye Halk Sağlığı Dergisi**, sayı 8, 2010.

ÖRÜNG, Sabiha, FEYZİOĞLU, Semiha; **Tek Ebeveynli Aileler**, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2011.

ÖZDEMİR, Cevdet; **Fonksiyonalizmden Neofonksiyonalizme: Klasik Teorilerin Yeniden İnşası**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

ÖZGÜVEN, İ.E.; **Evlilik ve Aile Terapisi**, Ankara, PDREM Yayınları, 2000.

ÖZKALP, E.; **Sosyolojiye Giriş**, Ekin Yayın, 2011.

ÖZKAN, Recep; **Aile ve Ailede Kadının Konumu’, I. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu**, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 2001.

ÖZSÖZ, Cihat; “Kültürel Feminist Teori ve Feminist Teorilere Giriş”, **Sosyoloji Notları Dergisi**, Ankara, 2008, s. 51-56.

ÖZTAN, B.; **Aile Hukuku**, Ankara, 2004.

ÖZTÜRK, Y.; Melda; “Ataerki: Bir Kavramın Yeniden İnşası ‘Eski’ Ataerki’den Ataerki Kapitalizme”, **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, 2012, s.72-115,

PARSONS, T.; **The Social System**, London, Routledge, 2005.

PARSONS, T.; **Family Socialization and Interaction Process**, Routledge, 1955.

PERRY, John, A., PERRY, Erna, K.; **Contemporary Society An Introduction to Social Science**, Boston, Allyn and Bacon, 2003.

POLAT O., TOPUZOĞLU A., Gezer T.; **100 soruda CSÜS ve Cinsel İstismar Rehberi** İstanbul, Forart Matbaa, 2006.

POLOMA, Margaret; **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, Çev.H. Erbaş , Ankara, Gündoğan Yayınları, 1993.

SARDOĞAN, E., Mehmet, KARAHAN, T, Fikret; “Evli Bireylere Yönelik Bir İnsan İlişkileri Beceri Eğitimi Programı’nın Evli Bireylerin Evlilik Uyum Düzeylerine Etkisi”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 38(2), 2005, s . 89-102.

SAYER, Handan; **Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı**, Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2011.

SAYIN, Önal; **Aile Sosyolojisi**, İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi, 1990.

SEGRİN C., FLORA, J.; **Family Communication**, Mahwah, Lawrance Earlbaum, 2004.

SEVEN, A, MEHMET; ENGİN, O. Ali, “Türkiye’de Kadının Eğitimi Alanındaki Eşitsizlikler”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2007.

SEVİM, H. Nefin; “Talcott Parsons ve İşlevselci Kuram”, **Sosyoloji Notları Dergisi**, Ankara, 2007.

SEZEN, Lütfi; “Türkiye’de Evlenme Biçimleri”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Şinasi Tekin Özel Sayısı)**, 2005, s.185-196.

STRAUSS, Levi; **Structural Anthropology**, Newyork, Doubleday Anchor Books, 1967.

SWINGEWOOD, Alan; **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**, Çev. O. Akınhay, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998.

ŞAHİNKAYA, Rezan; **Psiko-Sosyal Yönleriyle Aile**, Ankara, Kardeş Basımevi, 1975.

ŞENTÜRK, Ünal; “Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler”, **T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi**, 2008.

TARHAN, Nevzat; **Evlilik Psikolojisi**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2006.

TAŞ, Yunus, ÖZCAN, Selami; “Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma”, **International Conference on Eurasian Economies**, Session 3D, 2012.

TAŞBAŞ, Mustafa, Başar; **Evlenmenin Şartları**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, 2010.

TEKİNAY, S. Selahattin; **Türk Aile Hukuku**, İstanbul, 1990.

TEZCAN, Sabahat, COŞKUN, Yadigar; “Türkiye’de 20. Yüzyılın Son Çeyreğinde Kadınlarda İlk Evlenme Yaşı Değişimi ve Günümüz Evlilik Özellikleri”, **Nüfus Bilim Dergisi**, sayı 26, 2004.

TİMUR, Serim; **Türkiye’de Aile Yapısının Belirleyicileri, Türk Toplumunda Kadın**, Ankara, 1979.

TOKSÖZ, Gülay; **Türkiye’de Kadın İstihdamının Durumu**, Ankara, Meter Matbaası, 2007.

TOPÇUOĞLU, Abdullah; **Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması**, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010.

TOPOĞLU, Sakine; **Kadın İstihdamında Fırsat Eşitsizliği Toplumsal Dışlanmışlık; Türkiye-AB Karşılaştırması**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Politikası Bilim Dalı, 2007.

TOPSES, Mehmet, Devrim; “Modern Aile Yapısı ve Fonksiyonlarının, Bireyin Elcil Davranış Düzeyi İle İlişkisi”, sayı11, 2009, s.119-142.

TUNÇ, Aynur, İlhan; “Kız Çocuklarının Okula Gitmeme Nedenleri Van İli Örneği”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, cilt VI, sayı I, 2009.

TURGUT, Ahmet, Emre; **Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutu**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.

TÜRKDOĞAN, O; **Türk Ailesinin Genel Yapısı Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Aile Yapısı**, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992.

TÜRKÖNE, Mualla; **Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü**, Ankara, Ark Yayınları, 1995.

ÜLKEN, Hilmi, Ziya; “Aile”, **Aile Yazıları I**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

WALLACE, A. Ruth, WOLF, Alison; **Çağdaş Sosyoloji Kuramları Klasik Geleneğin Geliştirilmesi**, Çev. Leyla Elburuz, M. Rami Ayas, İzmir, Punto Yayıncılık, 2004.

WEBER, M; **Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı**, Çev. Özer Ozankaya, Ankara, İmge Kitabevi, 1995.

WESTERMARCK, E; **A Short History of Marriage**, London, 1926.

WHITE, M & KLEIN, D.M. **Family Theories**, UK, Sage Publications, 2008.

YAPICI, Şenay; ‘Türk Toplumunda Aile ve Eğitim İlişkisi’, **International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish, Turkish Studies**, cilt 5, sayı 4, 2010.

YAVUZER, Haluk; **Çocuk ve Suç**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2001.

YILMAZ, Ayten; **15-49 Yaş Grubu Kadınların Evlilik Uyumları ve Toplumsal Baskı Yaşama Durumları Arasındaki İlişki**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, 2009.

YILMAZÇOBAN, A. Muhsin; **Flört ve Görücü Usulü Evliliklerde Psiko-Sosyal Özelliklerin Etkisi (Demirci Örneği)**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2008.

YİĞİTOĞLU, Sayime; **Adölesan Gebe ve Eşlerinin Antenatal ve Postnatal Kaygı Düzeyleri İle Evlilikte Uyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı Programı, 2009.

YOLDAŞ, Yunus; **İşlevsel-Yapısal Sistem Kuramı**, İstanbul, Alfa Aktüel Yayınları, 2007.

YÖRÜK, Altan; “Feminizm/ler”, **Sosyoloji Notları Dergisi**, Ankara, 2009, s. 63-86.

YUMUŞAK, G. İbrahim; “Kadın Eğitiminin İktisadi Analizi”, **Kocaeli Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2009, s.1-11.

ZEVKLİLER, Aydın, HAVUTÇU, Ayşe; **Medeni Hukuk Temel Bilgiler**, Ankara, 2003.

Raporlar, Sözleşmeler:

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Bakanlar Komitesi'nin üye ülkelere kadınların şiddete karşı korunmasına ilişkin Tavsiye Kararı Rec (2002)5.

Bolu İl İnsan Hakları Komisyonu, Erken Yaşta Evlilikler Raporu, 2009.

“CEDAW’a Sunulan Ülke Raporu”, Ankara, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, 1997.

“Eylem Platformu ve Pekin Deklarasyonu IV. Dünya Kadın Konferansı”, Ankara, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, 1995.

I. Kadın Sağlığı Kongresi ‘Kadına Yönelik Şiddet’ Kongre Kitabı, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜKSAM), 2008.

Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi, 2011.

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, ‘Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor, 2011.

T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye’de Kadının Durumu, Ankara, 2011.

T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Eşi Vefat Etmiş Kadınlar İçin Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi Sonuç Raporu, Ankara, 2010.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013, Ankara, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008.

Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı, ‘Erken Evlilik Üzerine’, Görünüm, 2010.

Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı, 'Akraba Evlilikleri', Görünüm, 2011.

Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW)'ne Sunduğu Altıncı Periyodik Rapor İçin STK Gölge Raporu, 2010.

Web Sayfaları:

Ayrımcılığa Karşı Kadın Hareketleri Derneği (AKDER) ‘Erken Yaşta Evlilik ile İlgili Ulusal ve Uluslararası Mevzuat’ (<http://www.ak-der.org/kanunlarda-erken-yasta-evlilik-ile-ilgili-hukumler.gbt>) (Erişim tarihi: 13/09/2012).

AKSOY Çoban, Aylin “Erken Yaşta Evlendirilen Çocuklar İntihara Sürükleniyor” (<http://www.doktorsensin.com/makaleler/1748/erken-yasta-evlendirilen-cocuklar-intihara-surukleniyor>) (Erişim tarihi: 15/12/2011).

ARIKAN, Gülay; “Kırsal Kesimde Kadın Olmak” Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 1998. Cilt: 5, Sayı: 2. (<http://www.edebiyat-dergisi.hacettepe.edu.tr/198852GulayArikan.pdf>) (Erişim tarihi: 15/12/2011).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Bakanlar Komitesi’nin üye ülkelere kadınların şiddete karşı korunmasına ilişkin Tavsiye Kararı Rec(2002)5 ([http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/violence-against-women/Rec\(2002\)5_Turkish.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/violence-against-women/Rec(2002)5_Turkish.pdf)) (Erişim tarihi: 04/10/2012).

AYDEMİR, Atilla, “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor”, 2009. (www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf) (Erişim tarihi:16/12/2011).

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS):
(http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2&ENVID=adnksdb2Env&report=wa_ilce_cinsiyet_yasgrp_medeni_koyseh.RDF&p_kod=2&p_il1=6&p_ilce1=2034&p_sehkoy=1&p_yil=2011&p_dil=1&desformat=html).

BAKIRCI, Kadriye “TBMM’de hangi kadın-erkek esitliği”. (<http://www.10aralik.org/haber.php?icerik=0620a83fe2ce93398b3fde793036b213>) (Erişim tarihi: 05/10/2012).

ÇAKMAK, Diren; “Türkiye’de Çocuk Gelinler”, Birinci Hukukun Gençleri Sempozyumu-Hukuk Devletinde Kişisel Güvenlik, Bildiri Tam Metinler E-Kitabı (www.umut.org.tr/HukukunGencleri/TamMetinlerSunular/DirenÇakmak.pdf), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara, 2009.

Çocuk Koruma Kanunu (5395) ([http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge / sunum/rt4/Akarca.pdf](http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/sunum/rt4/Akarca.pdf)) (Erişim tarihi: 05/10/2012).

DÜNDAR, Nihat, “İnsan Hakları İl Kurulu Küçük Yaşta Evlilik” (<http://www.caginpolsi.com.tr/92/2-3-4.htm>) (Erişim tarihi: 15/12/2011).

Dünya Dinleri Haber Merkezi, ‘Diyanet’ten erken evlilik atağı’ (<http://www.dunyadinleri.com/haberler/haberdetay.asp?ID=1623>) (Erişim tarihi: 03/05/2011).

Diyarbakır Çocuk Evlilikler Paneli Raporu, 2011 (<http://ahmetdursun374.blogcu.com/diyarbakir-cocuk-evlilikler-paneli-raporu/10564542>) (Erişim tarihi: 30/08/2012).

Dünya Ekonomik Forumu ‘Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu’, 2012 (<http://www.timurca.com/2012/10/25/wef-2012-global-cinsiyet-ucurum-raporu-erkek-kadin-arasindaki-farkta-124-siradayiz/>) (Erişim tarihi: 11/11/2012).

Hacettepe Üniversitesi ‘Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008’ (http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2008/data/tnsa_2008_sonuc.pdf) (Erişim Tarihi: 21/08/2012).

İzmir Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (<http://www.izmir-shcek.gov.tr/?m=Sayfalar&id=301>) (Erişim tarihi: 18/06/2011).

Sosyal Demokrasi Vakfı ‘Evlilik Değil Evcilik Kampanyası’ (<http://bianet.org/konu/sodev>) (Erişim Tarihi: 19/08/2012).

T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ‘Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013’,2008. (http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/mce/eski_site/Pdf/TCEUlusaleytemplani.pdf) (Erişim Tarihi: 24/08/2012).

TEZCAN,Sabahat. Coşkun, Yadigar; “Türkiye’de 20.yy Son Çeyreğinde Kadınlarda İlk Evlenme Yaşı Değişimi ve Günümüz Evlilik Özellikleri” Nüfusbilim Dergisi, 2004. (www.hips.hacettepe.edu.tr/nbd_cilt26/tezcan_coskun.pdf) (Erişim tarihi:16/11/2011).

Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması, 2010 (http://www.athgm.gov.tr/upload/mce/eskisite/files/kutuphane_61_Turkiyede_aile_degerleri.pdf) (Erişim tarihi: 30/08/2012).

Türkiye Halk Sağlığı Dergisi, 2010 (http://halksagligiokulu.org/anasayfa/components/com_booklibrary/ebooks/THSD_2010_8_3.pdf) (Erişim tarihi: 05/11/2012).

United Nations International Children’s Emergency Fund (UNICEF) ‘Türkiye’de Çocukların Durumu Raporu-2011’ (<http://panel.unicef.org.tr/vera/app/var/files/s/i/sitan-tur.pdf>) (Erişim Tarihi: 24/08/2012).

İngilizce Makaleler:

Adolescent Pregnancy. Issues in Adolescent Health and Development. Department of Child and Adolescent Health and development, WHO, Geneva, 2005.

CULPAN, O. ve MARZOTTO, T.; Changing Attitudes toward Work and Marriage: Turkey in Transition, 2(8),1982.

International Planned Parenthood Federation and Forum on Marriage and the Rights of Women and Girls (IPPF) 'Ending child marriage: A guide for global policy action', 2006.

Youth lens on reproductive health and HIV/AIDS 'Early Marriage and Adolescent Girls', Sayı:15, 2005.

The State of the World's Girls 2009. Girls in the Global Economy: Adding It All Up', Plan 2009.

United Nations Children's Fund (UNICEF) 'Early Marriage Child Spouses', Sayı:7, 2001.

United Nations Children's Fund (UNICEF) 'Child Protection Information Sheet: Child Marriage 1946-2006 Unite for Children, 2006.

Plan UK, 'Breaking Vows: Early and Forced Marriage and Girls' Education, June 2011.

EKLER

EK 1. KATILIMCILARIN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Kişi Görüşmeleri (20 Görüşme)				
Katılımcı	Doğum Yeri	Evlenme Yaşı	Şimdiki Yaşı	Mesleği
1	Yozgat	14	36	Ev kadını
2	Yozgat	17	43	Ev kadını
3	Tokat	15	65	Ev kadını
4	Yozgat	16	50	Ev kadını
5	Yozgat	17	20	Apartman görevlisi
6	Çorum	17	30	Ev kadını
7	Çorum	17	19	Ev kadını
8	Çorum	13	40	Ev kadını
9	Kalecik	17	47	Ev kadını
10	Çubuk	13	54	Ev kadını
11	Ordu	14	32	Ev kadını
12	Kalecik	16	34	Ev kadını
13	Kalecik	16	39	Ev kadını
14	Çubuk	12	34	Ev kadını
15	Çorum	13	46	Temizlik personeli
16	Yozgat	17	35	Ev kadını
17	Kalecik	16	32	Ev kadını
18	Kalecik	16	38	Ev kadını
19	Çubuk	17	20	Çocuk bakıcısı
20	Gölbaşı	16	48	Ev kadını

EK 2. NİTEL GÖRÜŞME FORMU

ERKEN EVLİLİKLERİN SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK NEDENLERİ 'PUSAKLAR ÖRNEĞİ'

GÖRÜŞME SORULARI

DEMOGRAFİK BİLGİLER

Yaş:

Doğum Yeri:

Baba Eğitim Durumu:

Anne Eğitim Durumu:

Baba Meslek:

Anne Meslek:

Kardeş Sayısı:

İkamet Edilen Yer:

YARDIMCI ANAHTAR SORULAR

1. Erken evlenme gerekçeniz nedir?
2. Erken evlilik yapmış biri olarak varsa kızınız yada kız kardeşiniz için aynı şeyi düşünür müsünüz?
3. Erken evlilikler sizce bir sorun mu?

GÖRÜŞME SORULARI

1. Kaç yaşında evlendiniz?
2. Evlenmenizde hangi sebepler etkili oldu?
3. Evlilik kararını kendiniz mi verdiniz?
4. Evlilik kararını kendiniz vermediyseniz; kararda anneniz mi, babanız mı daha etkili oldu?
5. Evliliğinizle ilgili annenizin tavır ve tutumu nasıldı?
6. Evliliğinizle ilgili babanızın tavır ve tutumu nasıldı?

7. Aileniz tarafından başlık parası alındı mı?
8. Evlendiğiniz kişiyi daha önce tanıyor muydunuz?
9. Evlendikten sonra zorluk yaşadığınız alanlar (eğitim, sağlık, ekonomi vb.) oldu mu? Yaşanılan zorluklar nelerdi?
10. Eğitiminizi yarıda bırakmak zorunda kaldınız mı? Eğitime devam etmek ister misiniz?
11. İlk çocuğunuzu kaç yaşınızda dünyaya getirdiniz?
12. Erken evlilikle ilgili herhangi bir tepki ile karşılaştınız mı?
13. Sizce erken evliliğin sebepleri nelerdir?

ÖZET

ÇAKIR, Hülya. Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Faktörler Çerçevesinde Erken Evlilikler: 'Ankara Pirsaklar Örneği', Yüksek Lisans, Ankara, 2013.

Uluslararası belgelere göre, 18 yaşının altında yapılan her evliliğe erken evlilik denilmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi, Çocuk Hakları Komitesi ve Kadına Yönelik Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) gibi bir çok uluslar arası sözleşmede evlilik kararının verilebilmesi için asgari yaş sınırı 18 olarak kabul edilmiş olsa da daha küçük yaşta evlilikler gerçekleştirilmektedir. Erken evlilik sadece kız çocuklarını ilgilendiren bir sorun olmamakla birlikte, erken gebelik ve buna bağlı yaşanan sağlık sorunları gibi erken evliliklerin yarattığı olumsuzluklara kız çocuklarının maruz kalması sebebiyle kız çocukları üzerinde durulmuştur.

Kız çocuklarını ekonomik bir yük olarak gören bazı yoksul aileler, hanelerinin yoksulluğunu azaltmak, üzerlerindeki ekonomik yükü hafifletmek amacıyla kız çocuklarını erken yaşta evlendirmektedir. Bu şekilde hem ailenin, hem de çocuğun ekonomik sıkıntıdan kurtarılması amaçlansa da yoksulluk ve bağımlılık kısır döngüsü yaratılmış olmaktadır.

Erken evliliklerde, kız çocuklarının fiziksel olarak çocuk doğurmaya hazırlıklı olmaması diğer kadınlardan daha fazla anne ölüm riski, gebelik ve doğum komplikasyonları taşınmasına neden olmaktadır. Erken yaşta yapılan evliliklerde istismar ve aile içi şiddet olgularına da daha sık rastlanmaktadır. Evlilik sonrasında, arkadaşlarından kopma, özgüven eksikliği, toplumsal faaliyetlere katılımdan uzaklaşma gibi bir çok sorunla karşı karşıya kalınmaktadır.

Erken evlilikler çocuğun eğitim alma hakkı, sağlıklı yaşama hakkı, üretime katılma yani çalışma hakkını elinden almaktadır. Kadın ve kız çocuklarının haklarını korumak için, gelişmekte olan ülkelerde ve dünya çapında eğitim, anne ve çocuk sağlığı konularına önem verilmesi gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler:

1. Aile
2. Toplumsal cinsiyet
3. Aile içi rol
4. Evlilik
5. Erken evlilik

ABSTRACT

ÇAKIR, Hülya. Early Marriages within the Framework of the Socio-cultural and Economic Factors: 'The Case of Ankara Pursaklar', Master Thesis, Ankara, 2013.

Early marriage, defined as a formal marriage or informal union before age eighteen, is an issue of concern for boys as well as girls. Several UN bodies and conventions consider eighteen to be the minimum age when a young person is able to make a significant life decision such as marriage. These include the Convention on the Rights of the Child, the Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), the Committee on the Rights of the Child (CRC). Early marriage is an issue of concern for boys as well as girls. However, we will focus on girls both because the phenomenon is not as widespread among boys, and because many of the consequences, such as the physical dangers associated with early childbirth, or status and power in the household, are specific to girls. Marrying girls under eighteen years old is rooted in gender discrimination, encouraging premature and continuous child bearing.

In many traditional settings, poor families use the early marriage of daughters as a strategy for reducing their own economic vulnerability, shifting the economic burden related to a daughter's care to the husband's family. In such families with limited resources, early marriage is often seen as a way to provide for their daughter's future. However, girls who marry young have an increased chance of being poor and remaining poor.

Girls face huge risks when they marry young. They are much more prone to death or injury due to early sexual activity and early childbearing. Child brides are also at risk of violence, abuse and exploitation. Early marriage often results in separation from family and friends and lack of freedom to participate in community activities, which can all have major consequences on girls' mental and physical well-being.

Early marriage is a clear violation of human rights, including the rights to life, liberty, self-determination and health. Ending the practice of early marriage requires a concerted, international effort. This is essential to protect the rights of women and girls, and to improve maternal and child health, education and empowerment in developing societies worldwide.

Key Words:

1. Family
2. Gender
3. Domestic role
4. Marriage
5. Early marriage